ITINERA CONSTANTINOPOLITANUM ET AMASIANUM AB AUGERIO...

Ogier Ghislain : de Busbecq

L. CARRIO
NICOLAO MICAVTIO INDEVELDII D. R. M. IN Concilio ſecretiori Conſiliario s.d.

IN morte filij tui Maximiliani, V. Cl. ab Arnoldo Griſperio optimo & doctiſsimo viro mihi nunciata, lachrymas nō tenui: cui illa pleno gradu ad veram laudem properāti nuper Aureliani nimis immaturè manum iniecit. Et tamen, ſi verū fateri volumus, in hac fatali vniuerſæ prope dixerim Europæ cōuerſione, ita hodie fluunt tempora, vt, ſi vmquam aliâs, iam veriſsimū ſit dicere, OPTIMVM *eſſe nō naſci, proximum quam citiſsimè denaſci: vtq́ eorum, qui apud plures ſunt, non tam vicem dolere, quàm viuorum conditionem ha-*

beamus necesse deplorare, quæ etsi in animo nō nimis ad dolorem molli, sed infinitis multorū annorum exemplis probè cōfirmato, ad consolandum non parum videantur valere; mihi tamen neque dicta, neque dies, neq. vlla omnino alia eum luctum minuere potuerunt. Cui luctui testando hæc ad te V. Cl. mitto, vtq; iis legendis in memoria antiquissimæ amicitiæ conquiescens, à rerum tristissimarum recordatione paulatim abducaris: & quæ olim, dum fiebant, recens cognoscebas, ea iam longo pòst tempore tandem legens, non sine voluptate recognoscas. Est enim Epistola Augerij Busbequij de itinere suo tā Byzantino quàm Asiatico ad te olim, ni fallor, scripta. cuius rei ex eo coniecturam facio, quod de vtroque vestrum

sæpe

sæpe meminerim audire; cùm Busbequius nomine Impp. Ferdinandi & Maximiliani apud Turcam oratoris partes ageret; túque apud Lusitanos Reginarum legatus esses; vos vltro citróque res, vt quæque illarum iis in locis erãt memorabiles, perscripsisse; & quasi libros commentarios contexuisse. Addidi eiusdem Busbequij de acie contra Turcam, cùm tempus ferret, instruenda consilium: quòd & hoc non tantùm lecturis iucundum esse, sed etiam reip. salutare posse videretur. Sunt hæc quidẽ, quod non ignoras, nõ in hoc ab eo scripta vt in publicum emitterentur (alia longè ab eo viro, cuius famæ, nulla nullius commendatione, quicquam potest accedere, nulla nullius reprehẽsione decedere, alia sunt exspectanda) sed tamen

mē qualia qualia sunt; cùm in manus meas incidißent, & fructũ, siquis inde ad remp. cuius Busbequius amantissimus est, peruenire posset, cum aliis communicari eum non nolle certè scirem: operæ putaui hæc typis Plantini committere. quod ipsum etiam Busbequium nō nimis ægrè laturum spero, si tu editionis huius periculum in te receperis. quod vt facias te etiam atque etiam vehementer oro. Vale. Auarici Biturigum. KL. Febr. CIↃ. IↃ.LXXXI.

AVGERII GISLENII A BVSBEQVIO

Itinera Conſtantinopolitanum & Amaſianum.

QVOD tibi diſcedens promiſerã, fore, vt de toto itinere meo Conſtantinopolitano certior à me fieres; in eo fidem liberare volo. & quidem, ni fallor, liberabo cumulatè. nam, ad iter Conſtantinopolitanum, accedet Amaſianũ; illo haud paulo minus tritum minúſque vulgare. Tu, ſi qua mihi iucunda eueniſſe intelliges, tuam partem voluptatis feres; quòd pro veteri neceſſitudine noſtra nihil habeã quod mihi non ſit cõmune tecum. ſin qua euenerunt, quod in tanta itineris magnitudine & difficultate fuit neceſſe, moleſtiora: nihil ad te pertinere iudicabis; quòd ea præterita, quo fuerunt in experiundo grauiora, eo mihi ipſi nunc fiant recordanti iucũdiora. Non te fugit cùm eſſem ex Anglia domum reuerſus, à Regis Philippi & Reginæ Mariæ nuptiis, vbi fueram inter comites Don Petri Laſſi, quẽ honoris cauſſa eò Romanorum Rex Ferdinan-

dus dominus meus clementissimus, legauerat, quemadmodum idem Ferdinandus me per litteras ad hoc iter euocarit. quas cùm Insulis III. Nouembris accepissem; tantũ moræ interposui dum Busbequiũ deflecterem, patríque & amicis valedicerem. inde facto per Tornacum itinere mox Bruxellam properaui. Bruxellæ cõueni ipsum Don Petrum: qui currenti, quod aiunt, calcar addidit, Regis ad se litteris ostensis, quibus ei mandabat vt mihi quam maturrimè proficiscendi auctor esset. Itaque coniicio me in equos dispositos; quantáq. possum festinatione Viennam contendo. non defuit iam huic itineri suus labor; cum propter incommodæ equitationis insolentiam, tum propter anni tempus ob fœdas aëris tempestates & lutũ, diésque cõtractiores, faciendo itineri nõ parum alienum; vt mihi necesse esset pleramq. noctis partem eòdem assumere; & per densas tenebrarum caligines via propè inuia non sine periculo currere. Vt verò Viennam veni: per Io. Vanderaa ad Ferdinandum cui is erat à secretis, introductus, cum ea beneuolentiæ significatione excipior, qua is Rex vti solet erga eos, quorũ de fide & probitate opinionem aliquam concepit. prolixè commemorat, quid sibi de me promiserit; quantopere

sua

ſua interſit me hoc legationis munus non refugere, profectionémve diutius non differri: ſe ita Baſſæ Budenſi recepiſſe; oratoré, quem miſſurus eſſet, ſub initium mẽſis Decembris ſine dubio Budæ futurum: nolle ſe Turcas, ſi dies ſeruata non ſit, cauſam habere cur ipſi quæ promiſerint viciſſim nõ ſeruent. Superérant ad id tempus vix dies XII. ſpatiũ paruo itineri nedum tam longo exiguum: & tamen de eo quoque dies aliquot reſecandi erant dum Commaronium ad Io. Mariam Maluezium de auctoritate & ſententia Regis excurrerem. magni enim referre rex putabat, vt ego, qui neque prudentia neque vſu aliquam rerum Turcicarum cognitionem mihi comparaſſem, Maluezium prius conuenirem; & de moribus ingenióq. eius gentis nõ nulla cognoſcerem; præceptáque, quę huc facerent, ex eius ore haurirem. Fuerat is aliquot annis Ferdinãdi apud Sulèimannum orator: ab eo nimirum tempore, quo Cæſar Carolus magnis de cauſſis per Gerardũ Velduuickium inducias cũ Turca fecerat. nam tum quoque Regis Ferdinandi nomine cum eo de induciis octo annorum conuenerat. & fuerat Maluezius in Velduuickij comitatu; quem ex eo itinere reuerſum Ferdinandus Conſtantinopolim remiſerat, vt oratoris par-

tes ageret: quò commodiùs Turcarum in Regno Hungariæ grassationibus occurreretur; cùm esset, qui apud eum principem de suorum præfectorum iniuriis coram expostularet & satisfactionem exigeret. Sed accidit haud ita multo pòst, vt, cùm occasioni, quæ se offerebat, deesse nollet, Hungarię, recuperata Trāsiluania, in pristinam dignitatem restituendæ, Hungaris ipsis vehementer vt id fieret, contendentibus, Ferdinandus cum vidua & filio Io. Veyuodæ, qui aliquando nomen regium in Hungaria vsurpauit, trāsigeret; Transiluaniámque cum aliis prouinciis permutatam reciperet. cúmq. his de rebus, vt erat necesse, aliquid interdum ad aures Turcarum permanaret; solebat Maluezium ad se vocare Rustanus (erat is Suleymanni gener, consiliariorum, quos Bassas Visirios vocant, princeps) ex eóq. quærere num vera essent quæ nunciarētur. quæ ille falsa esse constantissimè perseuerabat: neque verò, si secus rem sese habere compertū esset, cuiuis supplicio caput suū obligare dubitabat. sed cùm iam potito totius Transiluaniæ Ferdinando certa res esset; neque dissimulationi locus relinqueretur: vehementer Turcarum imperator in Rustanū, quòd affirmationi Maluezij tātum fidei habuisset, multo etiam magis

in

in Maluezium Rustanus, cuius se fraude circumuentum clamabat, excãduerunt. ne longior sim: Maluezius in carcerem compingitur: pecunia familiáque publicantur. quo in carcere sub artissima custodia pænè biẽnium habitus morbũ ex vrinæ difficultate contraxit, qui ei postmodum letalis fuit. neq. enim quicquam introferri licebat, quo morbo mederi posset: & sunt Turcæ alioqui in vtramque partem nimij; siue indulgentia, cùm pro amicis probari se volũt; siue acerbitate, si irati sunt. sed cùm res eorum propter domesticas discordias pacis & quietis magis quàm belli egeret, repetitæque per arma Transiluaniæ negotium minus procederet: facilè adducti sunt, vt, positis armis, de compositione per disceptationem ageretur. de Transiluania; Turcæ in integrum restitui volebant: Ferdinandus pacta, quæ nec vi nec dolo cum Veyuoda inita fuerant, irrita fieri nolebat: neque Transiluaniam dimittebat. Quæ vt Turcis probarentur; missi eò Antonius VVrantzius Dalmata episcopus Agriensis & Franciscus Zay, earum nauium, quas Hungari Nassadas vocant, Trierarcha: vterque propter fidem & industriã inprimis regi acceptus. quorum aduentu carcere liberatus Maluezius cũ Suleymanni litteris ad Ferdinandũ remittitur. à quo

à quo,non multo pòst,cum responso iubetur redire Constantinopolim,facta pace ordinarij oratoris loco futurus. sed vt in eo itinere Commaronium attigit; quæ arx est ad confluentē Danubij & Vagæ fluminum, nostræ ditionis contra Turcam vltima: morbus, quem ei carcer attulerat,sic recruduit, vt de salute diffisus subsisteret; Ferdinandúmque per litteras rogaret, vt huius legationis munus ab se in alium translatum vellet. Ferdinandus Maluezio neque planè fidem habebat neq. omnino derogabat: propius tamen erat, vt suspicaretur memoria præteritarum ærumnarum metúq. imminentium magis, quàm morbi magnitudine,ab hoc legationis munere retrofugere: & tamen hominē bene de se deque repub. meritum nequaquam honestum arbitrabatur tergiuersantem eò velle cogere. mors Maluezij paucis pòst mēsibus consecuta, satis docuit eum morbo neque ficto neque ad tempus simulato laborasse. itáque ego in Maluezij locum suffectus sum. Sed cùm vsum nullum nec rerum nec morū Turcicorū haberem: visum est,vt dixi, regi è re fore,si ad Maluezium proficiscerer: eiusque præceptis & monitis aduersus Turcarum captiones fierem cautior.igitur biduo cum Maluezio versatus, quantum temporis

breuitas

breuitas patitur, quæ mihi in consuetudine quotidiana cum Turcis sequẽda quæ cauenda essent, disco. celeriter inde Viennam reuersus res ad iter necessarias omni diligentia comparare incipio. sed ea fuit negociorum multitudo, eæ temporis angustiæ; vt, cũ pręfinita discessui dies venisset, neque rex profectionem vrgere desineret; & ego à quarta vigilia totum diẽ negociisque & sarcinis componendis vacassem; vix prima noctis sequẽtis vigilia ad iter accinctus essem: reseratisque Viennæ portis, quas ea noctis hora consuetudo clauserat, proficiscerer. Cæsar, cùm eo die ad venationem exiret, se non dubitare dicebat, quin, antequam vesperè domum redisset, ego iá in itinere futurus essem. quod quidem ita euenit, vt tamẽ eius reditũ meus discessus nõ magno interuallo anteuerteret. Hora noctis vndecima venimus Ficiminum, Hungariæ municipium, quatuor à Vienna miliaribus: vbi cœnam sumpsimus. nam incœnati propter festinationẽ discesseramus. inde, Commaroniũ versus, iter fecimus. Erat in mandatis Cæsaris vt Commaronio quendam Paulum Palmai hominem rapinarum & populationum, quas Turcæ facerent, probè gnarum, mecum Budam ducerem: illóq. suggerente commodiùs de iis cum Bassa expostularem

postularem & satisfactionẽ peterem. Sed is, nihil minus suspicans quàm diem discessus mei sic adamussim seruatũ iri, domo se nõdum mouerat. neque erat quisquam qui se scire aut audisse diceret, quando affuturus esset. quod mihi permolestum accidebat. facio ea de re Ferdinandum certiorem; & sequentem diem illi meo comiti præstolando Commaronij do. At die tertio, traiecto Vaga, iter Strigoniũ versus prosequor, primam Turcicæ ditionis arcem. adiunxerat mihi præfectus Cõmaronij Io. Paxius, tutelæ causa, equites XVI. de iis, quos husarones vocant Hungari: iisq. mãdarat, ne me relinquerent donec custodes Turcici conspicerentur. Strigonij præfectus suos medio itinere præsto mihi futuros significarat. Cùm iam per vastam planiciem tribus, plus minus, horis iter habuissem: ostendũt se procul equites Turcæ IIII. neque eo secius comitari desinunt Hungari; donec eos, vt se reciperent, admonerem; veritus ne quid fortè, si propius esset accessum, molestæ velitationis incideret. Vbi Turcæ me vident appropinquare; adequitant, adsistunt ad currum, salutant. sic aliquantum itineris progressi, inter sermones mutuos (erat enim mihi puer interpres) cùm præterea nullum alium comitatum exspectarem,

ctarem, descendimus in locum aliquãto depressiorem: vbi me derepente ala equitum circiter CL. cinctum video: iucundum sanè spectaculum homini insolenti, clypei hastęque pictæ, gẽmati acinaces, versicolores plumæ, capitis tegmina candidissimis spiris aptata, vestes ferè purpureæ aut ferrugineæ, equi egregij, phaleræ pulcherrimæ. accedunt præfecti; méque comiter excipiunt: aduentum gratulãtur: quàm fuerit iter ex sententia, percunctantur. respondeo quæ visum est. sic deducor Strigonium. quo nomine arx in colle sita, cuius pedẽ Danubius alluit, & oppidum vicinum, quod in planicie iacet, designantur. In oppidũ deuerto. eius loci archiepiscopus inter Hungariæ magnates cùm dignitatis auctoritate tum diuitiarũ amplitudine primatũ obtinet. accipior hospitio planè militarem in modum. pro lectis sternuntur super asseres crassioris generis villosi tapetes. culcitæ nullæ, nulla linteamina. ita hîc primùm mea familia deliciis Turcicis imbui cœpit: nam mihi lectus circumferebatur. Postridie non destitit vrgere vt ad se venirẽ eius loci Singiaccus; sic Turcæ præfectum vocãt; cui singiaccus, hoc est globus æreus deauratus in summo hastili equitũ Turmæ signum permittitur. ad quem etsi nihil neque litte-

rarum

rarum neque mandatorum haberem, ea tamen fuit peruicacia, eundum vt fuerit. nec ſanè aliud volebat, quàm me videre, officioſe ſalutare, rogare quid ferrẽ, ad pacem hortari, iter proſperũ precari. miratus ſum, dum eò proficiſcor, menſe Decembri, cælo frigido, coaxãtes ranas. id faciunt ſulfure tepentes aquæ quæ iis locis ſtagnant. Egredior Strigonio Budam verſus, ſumpto ientaculo, prãdij vicem futuro. neque enim erat vbi ſubſiſterem antequã Budam pervenirem. Egreditur vnà, deducẽdi cauſſa, cum omni familia equitatúq. cui præerat Singiaccus: quem impedire non potui quin hoc officio defungeretur. portis effuſi equites ludibundi concurſant; proiecta in ſolum pilea equis celerrimo curſu incitatis haſtarum cuſpidibus attollunt; aliáq. huiuſcemodi ludicra factitãt. Erat inter reliquos Tartarus promiſſa & dẽſa coma: quem ſemper aperto eſſe capite, neque vlla tempeſtate aut prœlio, aduerſus cęli iniuriam telorúmve caſum alio, quàm capillorum præſidio, caput munire affirmabant. Singiaccus, cùm ei viſum eſt, accepta redditáq. ſalute, domum reuertit, ducibus itineris in comitatu meo relictis. Budam venienti pauci Turcæ ex eo genere, quos Chianſos vocant, obuiam fuerunt. hi vicẽ accenſorum
appari-

apparitorúmque implent, & mandata pleraque omnia ſeu principis Turcarum ſeu Baſſarum ferunt. eſtque inprimis honorificum apud eam gentem officium. Deducor ad ciuem Hungarum in hoſpitium : vbi ſarcinis, curribus & equis melius quàm mihi fuit. id enim inprimis curæ habent Turcæ, vt equi, currus, impedimẽta in tuto ſint : hominibus extra cæli iniuriam, cetera ſatis conſultum putant. Miſit ad me Baſſa qui viſeret & ſalutaret. is Tuygon vocabatur, nomine, Turcarum ſermone, illi cum ciconia communi. per eum excuſari volebat ſi diebus pluſculis aditum non daret, quòd graui morbo detineretur : ſimul conualuiſſet, operam mihi daturum. Caſus hic effecit ne mora Palmai quid adferret incommodi, neu grauiori culpę imputaretur. qui quidem ſumma vſus diligentia, ne ſerò veniret, haud multò pòſt affuit. Baſſæ morbus diu me Budæ detinuit: quem quidẽ, ex animi ægritudine, accepto de grandi pecunia, quam neſcio quo loco condiderat, furto ſublata nuncio contraxiſſe credebatur. attentior enim ad rem & pæne ſordidus vulgo audiebat. interea verò, cùm medicum habere me Gulielmũ Quacquelbenum virum cùm in omni philoſophia verſatiſſimum tum artis medicinæ ſcientiſſimum

intelligeret: magno à me conatu cœpit contendere ad se vt mitterem, qui sibi medicinam faceret. concessi nõ difficulter. sed nihil propius afuit, quàm vt me huius facilitatis pœniteret. cùm enim Bassæ morbus indies ingrauesceret, neque citra mortis periculum videretur ægrotare: non parum verebar ne, si ad suum Mahometem migraret, Turcæ à meo medico interfectum calumniarẽtur. ex quo bono illi viro periculum crearetur; mihi verò, veluti conscio, magna parata esset passim infamia. sed hac me cura Bassæ iam sanitate reddita Deus liberauit. Budę primum mihi visi sunt Gianizari. sic Turcæ prætorianum peditem vocant. eorum, cùm plenissimus est numerus, rex Turcarum habet XII. millia. per omnes ferè eius imperij fines, vel præsidio munitionibus aduersus hostem vel tutelę Christianis Iudæisq. aduersus iniurias multitudinis futuri, sparguntur. neque vllus est paulo frequẽtior pagus, municipium, oppidúmue in quo non sint aliquot Gianizari, qui Christianos & Iudæos reliquosq́ue opis indigos ab improborum petulantia defendant. Budæ in arce perpetuũ Gianizarorum præsidium est. vestitu vtuntur ad talos demisso: capitis tegmẽ habent ex penulæ manica (nam inde, vt ipsi memorant, duxit ori-

ginem) cuius parti caput insertum sit, pars retro propēdens ceruicem verberet. à fronte surgit oblongus argenteus conus deauratus gemmisq. elaboratus, sed vulgaribus. hi Gianizari ferè bini ad me veniebant. vbi in cœnaculum erant admissi; capite demisso me salutabant: inde propere & pænè cursim accedentes vestem mihi aut manum, veluti deosculaturi, tangebant: fasciculúmque Hiacynthorum vel Narcissorum obtrudebant: & mox, pari ferè celeritate, recessim ad fores, ne mihi tergum obuerterēt, regrediebantur. id enim institutis eorum habetur indecorum. ibi summa cum modestia compositis ante sinum manibus terrámq. intuentes taciti adstabant: magis vt in iis monachos nostros agnoscas, quā milites. vbi verò nummulos aliquot, quod vnum captabant, acceperant: inclinatis denuo capitibus, actísque clara voce gratiis, omnia fausta precantes ominantésq. abibant. Et sanè ni Gianizaros esse præmonitus fuissem; monachorũ Turcicorũ genus aliquod aut collegij nescio cuius sodales esse facilè credidissem. hi tamen illi sunt Gianizari, qui tātum terroris secum quocumque circumferunt. Erant Budæ frequentes mecum in cœna Turcæ, vini dulcedine illecti. cuius, quo minorem habent copiam;

piam, eò sunt auidiores; eóque largius se ingurgitant, vbi semel cõtigerit habere. in multam noctem fiebant inuitationes. post, vbi me ludi tædebat, surgebam à mẽsa, meq. in cubiculum recipiebam: illi, quòd vino nondum obruti ire etiam poterãt, tristes abibãt: sed mox puer aderat qui nomine ipsorum rogaret, vt iis vini copiam facerem, scyphósque argenteos commodarẽ: velle, si permittam, in aliquo angulo noctem potãdo extrahere. ego verò quantum vellent vini itémq. vasa, quæ petebant, iubebam præberi. illi antè potandi finem non faciebant quàm mero sopiti humi sternerentur. vini potus Turcis magno crimini datur, præsertim ætate prouectioribus: iuniores cum maiore veniæ & excusationis spe peccare consueuerunt. cùm verò non minores pœnas post hanc vitam sibi paratas arbitrentur si vini minimum biberint quàm si plurimum: vbi semel vinum gustauerint, potare pergũt. quòd veluti pœna iam commissa peccent impunè; ebrietatemq. in lucro ponant. huiusmodi illi circa vini potum habent opiniones, & his etiam absurdiores. Vidi senem quendam Constantinopoli: qui cùm calicem sumpsisset in manum vt biberet, magnos prius clamores edebat. rogati à nobis amici cur ita faceret, respon-

reſpondebant eum his clamoribus commonitam velle animá vt ſe reciperet in aliquem corporis angulum aut prorſus emigraret; ne rea fieret eius delicti,quod ipſe erat admiſſurus,neu vino, quod infuſurus erat, pollueretur. Iam verò de ciuitate Buda longum eſſet omnia dicere. ne planè taceam; dicam quod ſatis erit non librum ſcribenti ſed epiſtolam. Iacet planè Buda loco amœniſſimo, fertiliſſimáq. regione, in collis dorſum porrecta: ita vt vna ex parte vitiferi colles eam contingant; ex altera Danubiũ præterfluentem & trans Danubium Pæſtum latiſſimóſque campos deſpectet. Locus videtur de induſtria imperio Hungariæ dilectus. Ea vrbs quondam ſplendidiſſimis optimatium Hungariæ domibus ornabatur: quæ iam partim aut conciderunt aut trabibus ſuffultę aduerſus ruinam muniuntur. habitantur ferè militibus Turcis. quibus cùm diurnum ſtipendium vita ſit,nihil ſuppetit quod tantis ædibus ſarciendis tegendis impendatur.igitur num tectum perpluat,num vitium faciat paries, non magnopere laborant; modò ſit vbi in ſicco equum collocent & ſibi lectum ſternant: quæ ſupra ſe, nihil ad ſe pertinere putant; & quãtamuis ſuperiorem ædium partem muſtelis & muribus habitandam relin-

quunt. huc accedit quòd instituti sit Turcici, vt ab ædificationis magnificentia abhorreant: quòd superbi elatiq. neque se suo modulo metientis animi esse iudicent studere magnificis ædibus; vt si quis sibi immortalitatem & perpetuam mansionem in hac vita polliceatur: se ita domibus vti, quemadmodum peregrinantes diuersoriis: in quibus si sint à latronibus, à frigore, à sole, ab imbre tuti, reliquas opportunitates non requirunt. Itaq. non facilè, tota Turcia, quamuis magni quamuis diuitis viri paullò elegantius ædificium reperias. vulgo tuguria & casæ habitātur. magnates hortis student & balneis, & vt, pro multitudine familiæ, laxas habeāt ædes. ceterū ibi nec porticus luculenta, nec visendū atriū, nec aliud quicquā magnificum aut admirandū. in quo eadē ferè illis, quæ Hungaris, est ratio. excepta enim vrbe Buda, &, si vis, Pausonio, vix vllā tota Hungaria paullò splendidioribus ædificiis constructam vrbem videas. Quam consuetudinem ex vetustate retineri puto. militiæ & castris & longinquis bellis assueta gens ędificādi curā neglexit: nec vrbes aliter coluit quàm si mox relictura. Illud quoque, dum eram Budæ, videre iuuit; fontem qui est extra portam qua iter est Constantinopolim, in summo mirè
feruen-

feruentem; in cuius tamen fundo natantes deſpicias piſces; quos inde niſi coctos eximi poſſe non putes. Ad Baſſam vix tandem VII. Decembris à morbo confirmatum introducimur: demulcemus muneribus: querimur de inſolentia & maleficiis militum Turcicorum; repetimus quæ contra fidem induciarum nobis ablata ſunt, vt quæq. ſe reſtituturum Regi meo, modò oratorem mitteret, per litteras receperat. Ille nihilo leuiores querimonias regerit, de damnis & iniuriis quibus ſe à noſtris affectum contendat. de locis verò, quæ reddere debebat, hoc ſe dilemmate tuebatur: aut nõ promiſi me quicquam redditurum, eáq. de cauſa nec debeo: aut ſi promiſi; eo es iudicio vt intelligas me quod promiſi nec poſſe nec debere præſtare. mihi enim à domino meo augẽdi eius imperij nõ minuendi partes commiſſæ: neq. mihi licet condicionem eius facere deteriorem; eius non meum negotium agitur: quod viſum fuerit, petere ab eo poteris, vbi ad eum veneris. adiiciebat, veluti pro corollario, non debere me ſibi etiamnũ ex morbo languenti longa & inani diſputatione moleſtum eſſe. quo veluti iure dicto, ire licuit; re nulla confecta, niſi pactis induciis dum eſſet relatum à Suleymanno reſponſum. Animaduerti, cùm

ad Bassam introduceremur, manere apud eos morẽ Romanũ acclamãdi, FELICITER faustísque ominibus prosequendi; item digniorem apud eos haberi locum sinistrum, nisi quid aliud obstaret: cuius rei causam afferunt quòd eam partem gladius honestet; & qui sit in parte dextera quodámmodo gladium habeat sub manum eius qui sinistrum latus claudit; ille verò eum gestet liberum & expeditum. Rebus ita Budæ, quãtum poterat, transactis, comes meus ad Regem reuertitur. ego paratas in Danubio naues conscendo, equis curribúsq. atque omni familia impositis. ita Belgradum secundo flumine deportamur. Erat hoc cùm ad securitatem, tum ad breuitatem itineris aptius. nam id temporis iter pedibus Belgradum mihi, vt minimum, XII. dierum futurum erat, præsertim impedimentis graui. præterea metuendi erant heydonum incursus, latrociniáq. heydones vocant Hungari ex armentariis milites siue prædones. Flumine nec metuebantur heydones, & V. diebus hoc spacium transmittebãtur. nauis, qua ego vehebar, remulco actuariæ trahebatur: in qua erant XIV. remiges: reliquæ binis remis grandioribus agebantur: nulla neq. diei neq. noctis pars à nauigatione intermittebatur; exceptis iis paucis

cis horis quibus à continuo labore cibo & quiete miseri remiges nautæque reficiebantur. in quo mihi animaduertenda videbatur Turcarum temeritas; qui cælo caliginoso, nocte illuni, ventis vehementioribus nauigare non dubitarent; cùm molæ aquatiles truncíq. arborum & rami in ripis eminentes magno cum periculo passim occurrerent. itaque non rarò fiebat vt magnitudine venti compulsa ad ripam nauis stipitibus arboribúsq. in flumen propendentibus ita illideretur, vt iam iam in partes scindẽda videretur. certè aliquot de tecto tabulæ magno cũ fragore detergebantur. qua re excitatus lecto desiliebam; nautásque admonebam agerent cautius. illi sublato clamore, aliud nihil respondebant quàm, Alaure: hoc est, deum futurum auxilio. sic mihi licebat redire ad lectum & somnum repetere, si poteram. Equidem vaticinari hoc ausim futurum aliquãdo vt huiusmodi nauigatio alicui parum feliciter eueniat. Vidimus in eo itinere Toluam, non ignobile Hungariæ municipium, nobis ob albi vini præstantiam & humanitatem incolarum non tacendũ. vidimus item edito loco sitam arcem Valpouar, aliáq. castella & oppida; & qua parte Drauus, & qua Tybiscus ex altera in Danubiũ influit. ipsum

Belgradum ſitum eſt ad confluentem Saui & Danubij: in eóq. veluti in extremo promontorij angulo, vrbs vetus exſtat antiqua ſtructura, multis turribus & duplici muro munita; duabus ex partibus, iis quæ dixi, fluminibus alluitur. at ea parte, qua terræ iungitur, editiore loco bene firmam habet arcem ex pluribus & excelſis turribus lapide quadrato conſtructis. ante vrbem ingens ædificiorum congeries, ſuburbiáq. ampliſſima: in quibus variæ habitant nationes, Turcæ, Græci, Iudæi, Hungari, Dalmatæ, aliæ itẽ plures. ſunt verò ferè per omnes Turcicæ ditionis fines ipſis oppidis maiora ſuburbia: quæ vtraq. ſimul iuncta magnarum ciuitatum ſpeciem referunt. Hic primùm nobis oblata ſunt antiqua numiſmata: è quibus, vt ſcis, magnam ſoleo capere voluptatem. quo in ſtudio coniunctiſſimũ habeo & ad meum ſenſum mirè factum, quem antea nominaui, Guilielmum Quacquelbenum. inuenimus nõ paucos nummos in quorum altera parte miles erat Romanus, inter taurum & equum (nam iis locis ſtatiua caſtra habuiſſe Mœſiæ ſuperioris legiones ſatis cõſtat) cum inſcriptione, TAVRVNVM. Hæc vrbs auorũ noſtrorum memoria magna vi bis fuit à Turcis oppugnata: primùm ab Amurate, deinde à Mahomete

mete Conſtantinopoleos expugnatore: ſed propugnantibus Hungaris & cruce ſignatis irriti ceciderunt barbarorum conatus. tandem anno CIↃ. IↃ. XX. cùm Suleymannus initio imperij eò magnis cum copiis veniſſet, inueniſſetq́. Lud. Regis adoleſcentis negligentia factioſorúmque Hungariæ procerum diſcordiis iuſto præſidio deſtitutam ac proinde expugnationi opportunam, nõ magno negocio in ſuam ditionẽ redegit. qua veluti porta patefacta ſatis patet malorum agmen, quo nunc vexatur, irrupiſſe in Hungariam; hoc aditu cæſum regem Ludouicum, captá Budam, mancipatam Tranſiluaniam, afflictum regnum florentiſſimum, non ſine metu eiuſdem calamitatis nationum vicinarum. quo exemplo admoneri debent Chriſtiani principes ne munitionibus & arcibus contra tantum hoſtem, ſi rem ſaluam velint, ſatis vnquam prouiſum putent. Sunt enim Turcę magnis fluminibus in eo non diſſimiles; quæ aquis inflata, ſi quam aggeris, quo continentur, partem percellere potuerint, longè lateq́ue euagantur, infinitámque dant ſtragem. ita Turcæ, & quidem longè pernicioſius, vbi ſemel quæ ſibi obſtabãt repagula diſiecerint, longè latéque cum incredibili omnium ſtrage graſſantur. ſed nos Belgradum redeamus,

vt

vt illinc porrò recta Constantinopolim proficiscamur. Postquàm in ea vrbe, quæ ad iter pedibus deesse videbantur, comparauimus: relicta ad manum sinistram in ripa Danubij Symandria arce quondam despotarum Seruiæ, Nissam versus iter facere cœpimus. ostendebāt nobis, tametsi procul ex locis editioribus, Turcæ albicātes Transiluaniæ montes; & quo ferè loco reliquæ pilæ pontis Traiani adhuc exstabant indicibus digitis designabant. Trangressi fluuium ab incolis Morauam dictum, deuertimus in pagum Semianorum Iagodnam: vbi eius gentis ritus funebres vidimus multum à nostris abhorrentes. erat cadauer in templo positum detecta facie: iuxtà erant apposita edulia, panis & caro & vini cantharus: adstabant coniunx & filia melioribus ornata vestibus. filiæ galerus erat ex plumis pauonis. supremū munus, quo maritum iam conclamatum vxor donauit, pileolum fuit, purpureum, cuiusmodi virgines nubiles illic gestare solent. inde lessum audiuimus & næniam lamentabilésq. voces; quibus mortuum percunctabantur quid de eo tantum meruissent, quæ res quod obsequi um quod solatium ei defuisset; cur se solas & miseras relinqueret: & huius generis alia. sacerdotes funeri præerāt religionis Græcæ. erant

cæ. erant in cœmiterio erectæ in palos plerę-que ceruorum & hinnulorum & similium ferarum de ligno dedolatæ effigies. cúmque caussam quæreremus, aiebant maritos vel patres eo monumento voluisse testari coniugum aut filiarum in obeundis domesticis officiis celeritatem & diligentiam. erant item ad plura sepulchra appensæ comæ; quas mulieres aut puellæ in funere necessariorum luctus indicium posuerant. morem quoq. esse in ea regione audiebamus, vt, postquam inter maiores de nuptiis iuuenis & puellæ conuenerat; sponsi puellas raperent. neq. enim decorum videri, consentire in primos concubitus virginem. Haud magno interuallo à Iagodna occurrit nobis fluuiolus, quem accolæ Nissum vocant: habuimúsque eum ferè ad dexteram manũ comitem donec Nissam veniremus: &, pòst aliquanto, vidimus in eius ripa (vbi veteris viæ Romanæ vestigia supererant) etiamnum exstantem marmoream columellam litteris inscriptam Latinis, sed ita mutilatis vt legi nõ possent. est autem Nissa non ignobile neq. infrequens illis gentibus oppidulum. Tempus est, vt, de diuersoriis, quibus vtebamur, aliquid dicam. nam id quidem fortasse iamdudũ requiris. Hic deuerti in diuersorium publicum. Caranasarai

Turcæ

Turcæ vocant. hoc genus in ea regione vſitatiſſimũ: vaſtum eſt ædificium longius aliquanto quàm latius: iñ cuius medio patet area ponendis ſarcinis & camelis, mulis carríſq. collocandis. hanc aream plerumq. circumcirca murus ambit; tres plus minus pedes altus, parieti, quo totum ædificium clauditur, hærens & inædificatus. eius muri ſumma ſuperficies æqua eſt; patétque in latitudinem pedes quatuor. hic Turcarum cubilia ſunt; hic cœnacula; hic rem expediunt culinariam (nam in pariete, quo totum ædificium contineri dixi, foci ſubinde ſunt inædificati) nulla re à camelis, equis, reliquiíſq. iumentis alia ſeiuncti, quàm eius muri ſpacio. quinimo ad muri pedem ita ligatos habent equos, vt capite & tota ceruice ſupra eũ emineant; dominiíſq. ſe calefaciẽtibus aut etiam cœnantibus adſtẽt, velut miniſtri; interdum panem vel malum ſiue quid aliud, de manu eorum capiant. in eodem muro lectos ſibi ſternunt: tapetem inprimis explicant, quem ea de cauſſa aptatum ephippiis ferè circumferunt. huic iniiciunt pænulã: ceruical præbet equeſtris ſella: veſte talari pellibus ſuffulta, qua veſtiuntur diu, teguntur noctu. ſic illi ſomnum capiunt nullis laceſſitum blandimẽtis. nihil ibi ſecreti. omnia fiunt in propatulo:

patulo: neque quicquam ab omnium conſpectu, niſi noctis tenebris, ſubmouetur. Ab hoc diuerſorij genere abhorrebā, vt à qua re maximè: quòd Turcarum omnium oculi in nos coniicerentur, noſtros ritus noſtrámque conſuetudinem admirantium: itaq. operam dabam vt potius miſelli alicuius hominis Chriſtiani tecto reciperer. ſed tantæ ſunt tuguriorum illorū anguſtiæ, vt ſæpè collocando lecto deeſſet ſpatium. itaq. quietem capiebam modò ſub tentorio, modò in meo curru; aliquādo deuertebam ad Turcica xenodochia: quæ ſanè commodiſſima ſunt, non ineleganter conſtructa, ſuíſque diſtincta cubiculis. neque enim ab iis arcetur quiſquam ſiue Chriſtianus ſiue Iudæus ſeu diues ſeu mendicus ſit. ex æquo patent omnibus. Baſſæ quoque & Singiacci cùm peregrinātur illis vtuntur. in his, tamquam in aliquo regio palatio, magnificè mihi videbar accipi. Mos ita fert illorum; vt ſingulis, qui eò deuertūt, cibū præbeant. ergo vbi venerat cœnæ tempus: aderat miniſter cum ingenti ligneo diſco; qui menſæ inſtar videri poterat. in cuius medio patina erat plena decocti ad cremorem ordei, addito carnis fruſto; circúmque eam patinam aliquot panes & nōnumquam faui aliquid. primò verecundabar accipere,
& mihi

& mihi cœnam meam parari dicebam; admonens vt ea darētur egenis. instabat ille, ne tenuem apparatum fastidirem: hæc Bassis quoq. solita præberi; ita ferre loci consuetudinem; superesse quod distribueretur egentibus. si ipse nollem, famulis relinquerē. ita, nisi parum commodus haberi vellem, necesse erat accipere. agebam ergo gratias; & gustabam aliquando. neque displicebat. nam id genus pultis, præterquam quod, veluti valde salubre, commēdatur à Galeno; gustu insuaue non est. fas est peregrinantibus, illis epulis eóq. apparatu toto triduo frui. post-illa mutare hospitium necesse est. In hęc, vt dixi, commodissimè deuertebam. sed ea non occurrunt passim. interdum, si domus deerat vbi hospitarer; stabulabar. quærebatur aliquod stabulum amplum & capax; in cuius parte altera focus & caminus erat; altera pars armēto & pecori erat destinata. ita enim ferè est illorum stabulorum ratio, vt sub eodem agant tecto armentum siue grex & eius custodes. hanc partem, vbi focus erat, parietibus tentorij mei à reliqua discludebam. ibi collocata ad ignem mensa lectulóque viuebam ipsis monarchis beatior. familia, reliqua stabuli parte, in multo mundóque stramine volutabatur. nōnullos apud ignem, ad quem

in hor-

in horto aut prato aliquo cœna cocta erat, ſomnus opprimebat. hi præſidio ignis cum nocturno frigore contendebant. neq. minor illis cautio erat ne exſtingueretur; quā olim Romæ virginibus Veſtalibus. Subibit fortaſſis hic percunctari, quonam ſolatio familia tam incommoda hoſpitia tolerauerit. ſuſpicaberis vini, quod malarum noctium ſolet eſſe remedium; nobis in media Turcia copiam non nimiam fuiſſe. neq. ſanè abſurdè. nam neq. vinū paſſim reperitur omnibus in pagis, & verò minimè omnium vbi nō incolunt homines Chriſtiani. fit enim ſæpè vt inſolentiæ faſtúſque Turcarum pertæſi à via Regia ſe ſubducant in loca auia, minus fertilia quidem illa ſed ſecuriora; meliorúmque poſſeſſione potentioribus cedant. Huiuſmodi locis vino defectis vbi nos appropinquare videbant Turcæ; monebant deſideratum iri vinum. itaq. pridie mittebatur œconomus, adiūcto Turca, qui peteret è proximis Chriſtianorum pagis. ſic familiæ miſeriarum lenimen non deerat: molléſq. culcitæ & puluinaria, & quicquid præterea conciliando ſomno quæritur, in vino apportabatur. nam me lagenæ, quas in meo curru melioris notæ vini plenas habebam, quod biberem deſiderare non patiebātur. ſic erat de vino & mihi

& meis prouisum. restabat vnum incommodum vini pænuria pænè grauius, quòd nobis somnus miserè interrumpebatur. nam cùm surgendum esset bene manè & quidem aliquanto ante lucem vt possimus ad opportuniores stationes maturè peruenire: fiebat sæpè vt duces nostri Turcæ, splendore lunæ diluculum mentientis decepti, non multò post mediam noctem magno tumultu nos excitarent. neq. enim horæ sunt Turcis, quibus temporum, neque miliaria quibus locorum spacia distinguant. Talismannos habēt hominum genus templorum ministerio dicatum. hi mensuris vtuntur ex aqua. quibus, postquam aduētare auroram cognouerunt, clamorem tollunt è celsa turri in eum vsum constructa; quo homines ad venerandum deum hortantur & arcessunt. Idem faciunt medio tempore inter exortum solis & meridiem; & item inter meridiem & occasum: postremò, sole occidente, voce vtuntur acutissima, eam non iniucunda modulatione vibrantes; quæ longius, quā credi possit, exauditur. sic totus dies Turcis in quatuor spatia diuiditur, maiora aut contractiora; vt anni fert tempus. noctis omne tempus incertum est. Decepti, vt dixi, fulgore lunæ nostri duces, cū procul abesset solis exortus,

vasa

vaſa conclamabant. ſurgebamus ergo properè ne eſſemus in mora; néve nobis imputari poſſet ſi quid eueniſſet ſiniſtri. ſarcinæ colligebantur; lectus, tentoria, coniiciebantur in curru; equi iungebantur; accincti paratíque profectionis veluti ſignum exſpectabamus. at noſtri Turcæ, animaduerſo errore, ſua cubilia ſomnumq́. repetierãt. cúmq. aliquamdiu exſpectaſſemus; neque illi venirẽt; mittebam qui nunciaret parata nobis eſſe omnia; ipſos morari. referebant, quos miſeram, Turcas denuò ſe in ſuos tapetes reclinaſſe; dicere à luna deceptos perperam de diſceſſu indicaſſe; longè abeſſe proficiſcendi tempus; ſuadere vt nos quoq. redormiremus. ſic mihi magno molimine erant retexenda omnia; quæ iam erant compoſita: aut pleraq. noctis pars in graui frigore, magna cum moleſtia, traducenda. Huic malo ut occurrerẽ, interdico Turcis ne mihi deinceps moleſti ſint: mihi fore curæ vt ſuo tempore euigilemus, modò pridie tempus profectionis indicent; habere me horologia quæ non fallerent; ea me explicaturum; dormirent ipſi meo periculo; neque dubitarent ſurgendi negocium curæ meæ relinquere. his illi quidẽ acquieſcebant, ſed tamen ſolicitudinem deponere non poterant; aderãt manè; expergefactum

cubicularium meum rogabant, vt ad me viſeret, viderétq. quid illi temporis indices loquerentur. quod cùm ille feciſſet; ſignificabat eis pro eo ac poterat aut multum aut parum ſupereſſe temporis ad exortum ſolem. cui cùm ſemel atque iterum fidem habuiſſent, neque falſi eſſent: noſtro deinceps ſtabant arbitrio; fidémque horologiorum admirabantur. nobis verò licebat ſomno integro, nullo tumultu interrupto, frui. Niſſa venimus Sophiá, itinere & cælo, pro anni tempore, tolerabili. ſatis illud magnum incolíſq. & peregrinis frequens oppidum; & olim fuit regum Bulgarorum, pòſt, niſi fallor, Deſpotarum Seruiæ, dum domus illa manebat, nequedum Turcarum armis conciderat. Poſt hæc pluribus diebus fecimus iter per amœnas & non infrugiferas Bulgarorum conualles; quo ferè tempore pane vſi ſumus ſubcinericio. hugacias vocant. eum puellæ mulieréſq. vendunt. neque enim ſunt in ea regione piſtores. illæ vbi hoſpites aduenisse ſentiunt, vnde lucelli quid ſperét: ſubactam ſubito cum aqua ſine fermento farinam calidis cineribus ſubiiciunt; atque ita feruentes etiamnum à foco panes paruo precio venales circumferunt. ſunt illic & reliqua edulia ſatis vilia. Veruex xxxv. aſperis, ſinguli

pulli

pulli gallinacei gallinæq́. ſingulis comparantur. aſperi L, coronatum cõſtituunt. Non eſt prætermittẽdus illarum mulierum ornatus. ferè ſolis induſiis ſiue interulis veſtiuntur. ea linea ſunt, filo haud ſubtiliore quàm quo apud nos ſacci texuntur, ſed multiplici acus pictura variis coloribus rudi & ridendo opere elaborata. quo tamen mirum in modum ſibi placent. itaque cùm noſtra induſia intuerentur, tametſi ex præſtãtiſſima tela; tamen mirari ſe aiebant tantam in nobis modeſtiam; quòd ſimplicibus nullo colore neque opere variatis induſiis vteremur. ſed nihil tam nouum occurrebat, quàm turritum caput & galeri, ſi ſic vocari poteſt, planè inuſitata forma. eſt ille ex ſtramine, inducta tela; figura planè contraria ei, qua apud nos vtuntur ruſticanæ mulieres. hic enim in humeros demittitur, & qua infimus, ibi latiſſimus eſt; deinde in pyramidem faſtigiatur: cõtra ille infima parte eſt anguſtiſſimus; deinde ſupra caput ſurgit in turbinem, ferè ad dodrantem; qua verò ſupinus cælum ſpectat, capaciſſimus eſt, & apertus: vt non minus videatur ad imbrem & ſolem accipiendum factus quàm noſter ad arcendum. eo verò ſpacio quod eſt inter eius inferiorem & ſuperiorem oram nummuli & imagunculæ & fruſta vitri diuerſi

 coloris,

coloris, & quicquid nitet quamuis vile, pro ornamento depẽdet. Huiuſmodi galeri cùm ad proceritatẽ adiuuant, tum ad grauitatem quamuis leui iactatione ad caſum faciles & parati. ita ergo ſe inferũt vt Clytemneſtram aliquam aut Hecubam (ſed Troia florente) in ſcenam prodire putes. Hîc mihi in mentem venit quàm leuis & infirma res ſit, quæ vulgo perhibetur, nobilitas. nam cũ de puellis quibuſdam, quæ liberaliore erant forma, ſcire vellem num quo eſſent genere: audiebam eas à ſummis eius gentis ſatrapis originem ducere; aut etiam regium eſſe genus; iam bubulco aut opilioni deſponſas. ſic in regno Turcarum iacet nobilitas. vidi item poſteà aliis locis Catacuzenorum & Palæologorum, imperatorij generis, reliquias, contemptius inter Turcas degentes, quàm Dionyſius olim Corinthi agebat. nam Turcæ neminem, ne ſuorum quidem, niſi ex ſe pendunt; ſola domo Othomanorum excepta; qua cenſentur natales. Gentem Bulgarorum, à flumine Scytharum Volga, cùm pleræque nationes aut ſpõte aut vi coactæ, ſedes mutarent, huc commigraſſe exiſtimant, dictóſque Bulgaros tãquam Volgaros, ab eo, quem dixi, fluuio. montes Hæmi, qui ſunt inter Sophiam & Philippopolim, inſederunt; loca

ſanè

ſanè natura munita: vbi diu Græcorum imperatorum potentiam contempſerunt; Balduinum maiorem Flandriæ comitem Conſtantinopoleos imperio potitum tumultuario prælio captum interfecerunt: Turcarum vim ferre non potuerũt, à quibus deuicti miſerrimæ ſeruitutis iugum ſubierunt. lingua vtuntur Illyrica, vt Seruiani & Raziani. Antequàm in eam planitiem deſcendatur, quæ Philippopoli obiacet, per ſaltũ aſperrimúmque montis iugum euadendum eſt. hunc ſaltum Turcæ CAPI DORNENT vocãt; quaſi dicas portam anguſtiarum. in ea, quam dixi, planicie fluuius Hebrus mox occurrit, haud procul è Rhodope ducta origine. cuius quidem mõtis verticem alta niue rigentem, antequàm eas, quas dixi, anguſtias ſuperaremus, ſpectauimus. quem quidem accolæ, ni fallor, Rullam vocant. ex hoc, vt atteſtatur Plinius, fluit Hebrus. quod & ex illo Ouidij carmine notum eſt:

Quà patet vmbroſum Rhodope glacialis ad
Hæmum,
Et ſacer amiſſas exigit Hebrus aquas.

quo videtur poëta fluminis eius breuitatem & aquæ inopiam innuere voluiſſe. nam etſi magnus & celebris fluuius; tamen plerumq. vadóſus eſt. ac memini, cùm rediremus, pro-

ximè Philippopolim nos Hebrũ vado traiicere, vt trãsiremus in insulam : in qua & pernoctauimus sub tentoriis. sed, aquis ea nocte auctis, postridie non sine molestia rursus eo transmisso in viam rediuimus. Sita est Philippopolis in vno ex tribus collibus, à reliquis mõtibus disiunctis & tanquam diuulsis; quibus quidem collibus ea vrbe tamquam corona imposita quæsitus honos videtur. Fuimus Philippopoli apud Grecum sacerdotem, hominem antiquæ probitatis. qui gentis suæ seruitutem miseriásq. valde deplorabat. Digressi Philippopoli vidimus in locis palustribus & aquosis orizã instar tritici crescentem. est ea tota planicies tumulis terrestribus veluti consita: quos Turcæ de industria excitatos fabulantur vt essent monumenta pugnarum; quas olim crebras iis in campis fuisse pugnatas credi volunt, hominúmque quos belli furor hausit sepulchra. Ita ferè secuti Hebri ripam aliquandiu à dextra nos prosequentis, Hæmóque ad sinistram dimisso, qui in pontum excurrit, ac demum per præclarum Mustaphæ pontem Hebro transmisso venimus Hadrianopolim, Turcis Endrem dictam. hæc vrbs priusquam ab imperatore Hadriano nomen & incremẽtum acciperet, Vscada & Oresta vocabatur. sita est ad confluentes

fluentes

fluentes Marizæ siue Hebri & fluuiolorum Timsiæ & Hardæ. qui simul deinde suũ cursum in mare Ægæum deflectunt. Ne huius quidem vrbis, quantum mœnibus antiquis continetur, capacitas maxima est; suburbiis tumet; iisq. ædificiis, quæ Turcæ adiecerunt, in molem excrescit. Vnum diem Hadrianopoli commorati progredimur Constantinopolim versus iam propinquam; veluti extremum nostri itineris actum cõfecturi. per hæc loca transeuntibus ingens vbique florum copia offerebatur, Narcissorũ, Hyacinthorum & eorum quos Turcæ Tulipan vocant; non sine magna admiratione nostra, propter anni tempus, media planè hieme, floribus minimè amicum. Narcissis & Hyacinthis abundat Græcia miro fragrantibus odore; sic vt, cùm multi sint, homini rerum huiusmodi insueto, caput offendãt; Tulipanti aut nullus aut exiguus est odor; à coloris varietate & pulchritudine hominibus commendatur. Turcæ flores valdè excolunt: neq. dubitant, alioqui minimè prodigi, in eximio flore aliquot asperorum sumptum facere. Mihi quoque illi flores eáque dona non paruo constabant. erant enim semper aliquot asperi promendi, quos contra rependerem. neque aliter rationem instituere oportet eum, qui sit

cum Turcis verſaturus; quàm vt ſimul ac eorum fines ingreſſus ſit, aperiat marſupium; neq. antè claudat quàm iam illinc egreſſus: intereà perpetuam nummorum ſementem faciat, vtinam ne infrugiferam. ſed tamen, vt alius fructus deſit, hæc vna ratio eſt Turcarũ ingenia, fera alioqui & à reliquis auerſa gentibus, mitigãdi. hoc, veluti cantu, Turcæ conſopiuntur, alioqui non futuri tractabiles. abſq. hoc foret; non magis ea loca externis hominibus frequentari poſſent, quàm quæ propter nimium æſtum aut frigus eſſe perpetuæ ſolitudini damnata credũtur. Medio ferè inter Conſtantinopolim & Hadrianopolim itinere oppidulũ eſt quod Chiurli vocant; memorabile aduerſa Selymi cũ patre Baiazete pugna. quo ex prœlio equi beneficio, quem Carabouluck, hoc eſt nubem nigram, vocarunt, Selymus ſeruatus eſt, verſa ad Tartaros Procopienſes, vbi ſocer dominabatur, fuga. Antequàm veniremus Selimbriam, quod eſt ea via oppidulum ad mare ſitum; vidimus non obſcura veteris aggeris & foſſæ veſtigia; quæ ab illo mari ad Danubium vſque à poſterioribus Grçcorum imperatoribus ea de cauſa perducta ferunt; vt quç intra eam munitionem continerentur, agri poſſeſſionéſq. Conſtãtinopolitanorum, tutæ

eſſent

essent ab incursu barbarorum . quo tempore memorant senem quemdam dixisse se non tam existimare ea extra periculum barbarorum,quæ essent intra ambitum eius aggeris; quàm,quæ extra essent,barbaris prodi & relinqui.quod maior iis anim⁹ ad ea oppugnáda,Græcis verò ad defendenda minor futurus esset.Selimbriæ tenuit nos iucundus placidi maris aspectus: iuuitque alludentibus vndis in littore conchas legere,& Delphinorum spectare choros,cæliq. illius tepore frui. nam dici nõ potest quæ fuerit ibi temperies, quàm mite cleméńsque cælum: Chiurli quidem vsque,horridior aliquanto,nescio quid Thracicum spirás aura: inde incredibilis cæli clementia. Proximè Constantinopolim duos amœnissimos maris sinus ponte traiecimus.quibus locis si qua cultura accederet, naturáq.artis auxilio paullulum modò iuuaretur,haud scio an nihil pulchrius sol aspiceret. sed videntur illa suam lugere sortẽ,quòd barbaro domino fastidiente negligantur.implemur hic sapidissimis marinis piscibus, nostro in cõspectu captis.Cùm in Xenodochiis quæ Turcæ Imaret vocant,hospitarer:animaduerti fortè plures scedas parietum rimis insertas. quas dum curiosius exemissem,non temerè hoc fieri suspicans; libuit ex Turcis
meis

meis ſciſcitari, quid contineret. ſed comperi nihil habere cur ita reponi mererentur. eo auidior cognoſcendi fio, qua tamen re ibi ſeruarentur. nam anteà quoq. pluribus locis id factum videram. Turcæ nihil mihi reſpondere; nec cauſam velle aperire, an quòd puderet rem narrare fidem apud me non habituram, an quòd tantum myſterium homini profano aperiri nollent, incertum. poſteà ex iis, quibus factus ſum familiarior, cognoui Turcas multũ honoris deferre chartæ, quod in ea Dei nomẽ ſcribatur. itaq. chartulã nullam humi iacere patiuntur. &, ſi in aliquam incidunt, ſubitò attollunt; rimæq́. alicui aut foramini indunt, ne pedibus proteratur. in quo fortaſſe nihil eſt hactenus quod reprehendas. ſed audi reliqua. ſupremi iudicij tẽpore, cùm Mahumetes ſuos ſectatores ex iis locis, vbi pro admiſſis criminibꝰ pœnas dãt, in cælum vocabit, vt ſempiternæ beatitudinis participes faciat: alia ad eum via nulla patebit, quàm per ingentem ferream cratem igne feruefactam & candentem; per quam nudis pedibus incedendum erit. quo dolore, tu cogita: & tibi ob oculos pone gallum gallinaceum per prunas gradatim ſubſilientem. ecce verò hic mirabile dictu, charta illa omnis, quam ita ab iis à contumelia pedum aſ-
ſeruatam

seruatam diximus, improuisa aderit; seq. eorum pedibus substernet, magno futura auxilio quominus noxam candẽtis ferri sentiant. tantum erit meritum vindicatæ ab iniuria chartæ. & memini, cùm aliquando meis famulis grauiter duces nostri irascerẽtur, quòd eos viderent ad sordidissima quæque ministeria charta vti, id ad me tamquã magnum flagitium deferri. quibus ego nihil id mirum esse respondi meis in famulis; quippe qui suillis etiam carnibus vesci consueuerint. Tales quidem in sua religione sunt Turcæ. immane apud eos piaculum, si quis eorum vel imprudens Alcorano (qui diuinæ legis habetur liber) insideat; homini verò Christiano etiam capitale. sed nec rosarum folia humi iacere patiuntur: quòd, vt veteres rosam ex sanguine Veneris, sic isti ex sudore Mahumetis natam sibi persuaserint. sed iam desino, ne tibi in his nugis nimius videar. Constantinopolim veni ad diem xx. Ianuarij: ibique collegas repperi, quos dixi supra, Antonium VVrantium & Frãciscum Zay. Eo tempore aberat cum exercitu Turcarum princeps in Asia: nec erat quisquam relictus Constantinopoli præter Ebrahimum Bassam Eunuchum, qui vrbi pręesset, & Rustanum sed honore eo abactum. quem nos nihilominus & veteris au-

ctoritatis

ctoritatis & iam ſperatæ breuique rediturae memores, officioſè inuiſim⁹,ſalutauimus,& donis honeſtauimus. Nõ erit fortaſſe ab hoc loco alienum referre, quæ fuerit cauſſa cur ſic Ruſtanus ea muneris dignitate priuaretur. Suſtulerat Suleymannus ex concubina, ni fallor,Boſphorana,filium nomine Muſtapham. qui tum ætatis flore & militari gloria maximè vigebat. ſed erãt eidem Suleymanno complures alij liberi ex Roxolana. quam ita amabat vt propè in vxoris haberet loco; dicta etiam dote. ex quo Turcis certa matrimonij fides. & hoc quidem præter morẽ ſuperiorum Imperatorum; quorum nullus, à Baiazete maiore,iuſtam in matrimonio coniugem habuit: nam cùm ille prælio victus in Tamberlanis poteſtatem vnà cum vxore veniſſet; multa quidem indigna tulit; ſed nihil viſum eſt indignius, quàm coram videre ludibria & contumelias, quibus in eius oculis vxor afficiebatur. cuius quidem rei memoria imperatores, qui Baiazeti in imperium ſucceſſerunt, ad hunc vſque omnes à ducendis vxoribus ſe abſtinuerunt: vt,quicumque caſus incidiſſet, ſimilem fortunam ne paterentur; tantúmque liberos,ex ſeruilis condicionis mulieribus, in quas minus iniuriæ cadere,quàm in vxores legitimas,poſſe videbatur,

ſuſce-

ſuſceperunt. neque verò Turcę minus honoris deferunt natis ex concubinis aut pellicibus quàm ex vxoribus; neq. illi minus in bona paterna iuris habent. Cùm ergo Muſtapha propter egregiam indolem ætatiſq. opportunitatem, gratia militum & populi ſuffragio poſt mortem patris iam ſeneſcentis haud dubius imperij ſucceſſor deſignaretur: vt liberis regnum aſſereret contrà nitebatur nouerca; ſtudebátque Muſtaphæ virtutẽ & ætatis prærogatiuam auctoritate matrimonij eleuare. quam in rem adiutore & conſiliario vtebatur Ruſtano; cum quo illi fortuna communis: quòd eius filiam ex Suleymanno ſuſceptam Ruſtanus haberet in matrimonio; vt nihil alteri ab altero ſeparatum poſſet euenire. Idem Ruſtanus inter Baſſas, apud Suleymannum, principem gratiæ & auctoritatis locum tenebat; vir acri ingenio præditus, & perſpicaci, magnum Suleymanni laudis inſtrumentum. ſi de natalibus quæras; ſubulcus: nec tamẽ indignus eo dignitatis gradu, ſi nullis auaritiæ ſordibus cõtaminaretur. hoc vno nomine imperatori ſuſpectus ceteroqui valdè carus & probatus. quamquam id ipſum vitiũ domino in bonũ vertit, iuſſus procurare fiſcum & rem pecuniariam tractare: a qua plerumq. laborabat Suleymánus. in ea procuratione

curatione nullo lucro, quamuis minimo, neglecto, dum etiã ex herbis, rosis & violis, quæ in hortis principalibus erant, pecuniam corradit; dum cuiusque captiui galeã, loricam, equum diuendit, ceteráque pari ratione administrat; id consecutus est, vt magnos nummorum aceruos conderet; ærarium Suleymanno amplum conficeret, planéq. rem eius ea parte constabiliret. Qua etiam de causa memini, quod in Turca mirere, magnum quendam virum Rustano vehemẽter infensum ita dicere; se Rustano, etiãsi posset, nocere tamen nequaquam velle; quòd eius cura, studio, & diligentia, res pecuniaria domino suo constituta esset. camera est in Regia peculiaris, vbi huiusmodi pecuniæ seruãtur, cum hoc titulo; *Pecuniæ Rustani diligentia acquisitæ.* Hic ergo Rustanus cùm esset Visiriorum primus, penes quem rerum Turcicarum administrationis summa est, nullo negocio, quam in partem vellet, vt consiliorum omnium auctor animum voluntatémq. sui regis poterat impellere. vnde ea Turcarum mentibus inhęsit opinio, cùm Rustani criminationibus tum vxoris Roxolanæ veneficiis, quorum infamia laborabat, ita abalienatũ à filio Mustapha patrẽ fuisse, vt de eo tollẽdo consiliũ caperet. pauci credunt Mustapham,

cùm

cùm Rustani consilia nouercæque artes non ignoraret, vltro occupare voluisse; patrísque imperio & vitæ insidiatum. Nihil est omnino miserius Turcicorum imperatorum filiis: è quibus, si quis patri successit, reliquos ineuitabilis mortis necessitas manet. nam neq. Turcæ imperij æmulos ferunt; nec per milites prætorianos omnino ferre possunt. qui siquis fortè fratrum sit, præter eum qui regnat, superstes; congiariorum petendorũ nullum finem faciunt. si recusantur; statim audis; *saluus frater sit. fratrem deus nobis seruet.* quo verbo designari illum imperio non est obscurum. adeò, vt fratrũ sanguine manus polluere & à parricidio regnum auspicari Turcis imperatoribus sit necesse. Hunc ergo casum aut in se timens Mustapha, aut Roxolana à liberis suis in Mustapham volens auertere, certè Suleymanno parricidij occasionem dedisse comperiuntur. Erat ei bellum cum Rege Persarum Sagthama: quò missus erat cum summa imperij Rustanus. is cùm ad Persarum fines appropinquaret; subitò constitit: Suleymannúmq. per litteras trepidè certiorem fecit, rem in magno versari discrimine: omnia esse insidiarum plena: corruptos militum animos vni Mustaphæ studere; illũ imperio, se non esse malo parem; eius præsen-

tiam atque auctoritatem requiri; veniret, si saluum vellet imperium. his litteris turbatus Suleymanus, subitò aduolat; Mustapham per litteras arcessit; vtque de criminibus, de quibus in suspicionem vocabatur, & iam palam accusabatur satisfaciat, sedulò monet: si id fiat; nihil manere periculi. anceps deliberatio Mustaphæ animum huc illuc agebat: si ad patrem infensum veniat & inimicum; discrimen certum. sin detrectet; manifesta cogitati criminis confessio. vicit tamen ea sententia in qua plus erat animi & tamen periculum amplius. venit itaque ad patrem, an innocentia sua fretus, an quòd confideret præsente exercitu nihil sibi euenturum mali, certè ad ineluctabile exitium venit. sententiam de filij morte iam ante conceptam domo Suleymannus attulerat, cõsulto prius, nequis religioni locus relinqueretur, suo Muffti. is est apud Turcas sacerdotum supremus; vt apud nos Romanus pontifex. eum verò, nequid ad gratiam responderet, hunc in modum fuerat aggressus: Constãtinopoli quendam haud postremi inter mercatores loci, cùm domo aliquamdiu esset afuturus, seruum, cui præcipuè indulserat, rei suæ familiæque toti præposuisse, vxorémque & liberos eius fidei credidisse: illum verò statim

absente

absente domino rem omnem inuertere; capitíque vxoris & liberorum insidiari cœpisse: quin ipsimet domino certam perniciem machinatum esse: se, quid in illũ iure statui posset, velle ab eo intelligere. respõdit Mufftı; illum, vt per cruciatum necaretur, meruisse videri. id, siue ex animi sui sententia ita dixerit, siue Rustani Roxolanæve fraudibus in hoc allegatus, certè vehemẽter animum Suleymanni cõfirmauit, vltrò iam in necem filij mirum in modũ propendentis. non enim minus in se filij scelus, quàm serui illius in dominum, esse existimabat. Cùm ergo venisset Mustapha in castra, suspenso exspectatione euentus magnopere exercitu: introducitur in patris tentorium. vbi pacata videbantur omnia: nullus miles; spiculator nullus; nullus lictor; insidiarum nihil, quod timeri posset. at erant muti aliquot, quos Turcæ habent in deliciis, validi & robusti homines, ad cædem Mustaphæ destinati; qui, receptum in tentorium interius, magno impetu aggrederentur, laqueúmque illi omni vi iniicere conarentur. ille strenuè se defendere (neque enim erat inualidus) & non modò de vita sed etiam de imperio cõtendere; cùm dubium non esset quin, si periculo elapsus inter Gianizaros se coniecisset, illi rei indigni-

tate & misericordia eius, quem summè amabant, commoti non modò seruaturi, verùm etiam imperatorem fuerint salutaturi. Hoc ipsum metuēs Suleymannus, qui linteis modò tentorij parietibus ab eo theatro, in quo illa agebatur tragœdia, disiungebatur, cùm præter spem incœpto suo moram iniectā videret: ea tentorij parte caput exserens, toruos & minaces oculos in mutos torquet: illorúmq. segnitiem & ignauiam grauiter increpat. quo facto muti, receptis à terrore animis, miserum Mustapham sternunt; iniectóq. neruo gulam ei frangunt: moxq́. in tapetem porrectum, ante tentorium explicant; vt esset Gianizaris videre, quem habere imperatorem tantopere expetiuissent. Quæ res vbi per castra vulgata est: commiseratio & dolor omnem exercitum peruasit. neq. fuit quisquam, qui ad tam triste spectaculū non accederet; præsertim Gianizárorū. quorum ea fuit consternatio & rabies; vt ad quoduis facinus impelli, dux modò adesset, possent facillimè. nam quem ducē sperauerant, eum iam, veluti truncum, humi videbant iacere. vnum supererat; moderatè vt ferrent, quod nequaquam poterat mutari: igitur mœsti silentésque & lachrymarum pleni se in sua tabernacula referebant: vbi, quantum libebat,

etiam

etiam licebat infelicis iuuenis casum misera-ri. itaq. modò vt delirum & insanum senem Suleymannum accusabant; modò fraudem & crudelitatē nouercæ, modò Rustani scelus detestabatur, quòd tantū lumen Othomannicę domus extinxissent. sic illū diem ieiuni, ne aqua quidem sumpta, traduxerunt. neq. defuerunt qui inediam diutius etiam continuarēt. certè totis castris luctus, pluribus diebus, frequentauit. quin neq. desiderij neque lugendi modus futurus videbatur; nisi Suleymannus Rustanum de illius ipsius, vt est credibile, consilio exutum dignitate, priuatúmque, Constantinopolim relegasset. in cuius locum suffectus est Achmat Bassa. qui tenente principem locum Rustano inter Visirios secundus, maioris animi vir quàm consilij, fuerat. Quæ rerum mutatio luctum minuit, militúmq. animos mitigauit: quibus facile probabatur, vt est vulgus credulū, Suleymannum scelera Rustani & philtra coniugis deprehendisse; & iam, quamuis sero, resipiscere; Rustanúmq. ea de causa exegisse; ac ne coniugi quidem parsurum, vbi Constantinopolim rediisset. Rustanū quidem ipsum magnam tristitiam, &, quasi nulla sibi pristinæ dignitatis reciperandæ spes esset reliqua, præ se ferentem Constantinopoli conuenimus.

At verò non ſatis Roxolanæ fuit ſublatum eſſe è medio Muſtapham;ni etiã filius (quem reliquerat vnicum) adhuc impuber exſtingueretur: neque enim ſuæ liberorúmque ſecuritati ſatis conſultum arbitrabatur, quàm diu ex illo proles ſupereſſet. ſed tamen cauſæ neſcio cuius obtentum ad eam rem videbat deſiderari. neq. verò difficilè eam inuenire. defertur ad Suleymannũ quoties nepos eius Pruſiade (nam illic educabatur) prodiret in publicum, ſolere illius ciuitatis pueros omnia ei fauſta precari, optaréq. vt diu patri ſuperſtes viueret: neque id aliò pertinere, niſi vt imperio aui & patris vindictæ deſtinaretur: neque enim defuturos filio Muſtaphæ Gianizaros: ita nihil eius mortem ad regni & ſtatus tranquillitatem contuliſſe: religione nihil eſſe debere cuiquam antiquius, ne liberorum quidem ſalutem: religionem Muſulmanam (ſic illi ſuam vt optimam vocant) tutela regni & dominatu Othomannicæ familiæ contineri: qua domo afflicta religionem ſtare non poſſe: à reverò nulla certiorem imminere illi domui ruinam, quàm à domeſtica diſcordia: vt ergo & domus & imperium ac proinde religio conſeruarentur, quacumq. ratione vel cũ parricidio liberorũ, diſcordiis inteſtinis occurrendum eſſe; nec magni ducendam

cendam liberorum iacturam, quæ religionis incolumitate compensetur: Mustaphæ filio eò minus parcendum videri, quòd contagione paterni sceleris iam nocens esse cœpisset: neque dubitari debere, quin se mox ducem paternæ causæ daturus esset. His rationibus impulsus Suleymannus, facilè in cædem nepotis subscripsit, deditque Ebrahimo Bassæ negotium vt Prusiadem ad insontis pueri exitium properaret. is postquàm eò venit: inprimis sibi dandam operam putauit, vt pueri mater deciperetur. nimis enim facinus inhumanum videbatur sciente matre & pænè in eius oculis filium necari. quinetiã motus aliquis populi atque ex eo impedimentum timeri poterat. hoc ergo mulierem circumuenit artificio. fingit se venisse à Suleymanno; qui & ipsam & filium eius visat: quem quidem Suleymannum non optimis vsum consiliis in occidẽdo Mustapha fuisse; quòd iam quidem sed serò deprehenderit: eò tamen sibi cariorem fore eius filium, quò in patrem fuisset iniustior. multa addit huius generis, quò fidẽ faciat credulæ matri, iam præsertim Rustani casu nonnihil confirmatæ. blanditiæ postremò munusculis cumulãtur. post vnum atque alterum diem iniicitur sermo de prodeundo extra vrbem, mutãdi cæli,

liberiorísque aëris captandi causa. tandem placet, postridie vt domum suburbanam adeant; ipsa curru veniat; filius in equo currum præcedat. res extra omnem fraudis suspicionem videbatur. assentitur illa. instruitur currus; sed ita cõposito axe vt, cùm ad aspera viarum veniretur, frangi eum necesse esset. sic illa inauspicatum iter ingressa extra vrbem venit. Eunuchus cũ puero, veluti per occasionẽ colloquij, lõgius antecedit. sequitur, quanta potest festinatione, mater. sed vbi ad salebrosa illa & petricosa loca ventum est; impacta vehementius saxis rota axis rumpitur. quo illa, vt pessimo augurio perterrita, diu retineri non potuit, quin, curru relicto, natum pedes prosequeretur, aliquot ancillis tantum comitata. sed iam quò volebat peruenerat Eunuchus. qui non moratus diutius, quàm dum subiret limẽ destinatę ad cædem pueri domus, funestam sententiam pronunciat: mandatum esse imperatoris vt moriatur. ad quæ puer, ex disciplina gentis, respondisse dicitur; non se hoc vt iussum imperatoris, sed vt Dei, cui parere sit necesse, accipere. itaq. ceruicem laqueo offert. sic summæ spei innocens puer strangulatur. quo perpetrato, eunuchus postico elabitur, &, quantũ potest, profugit. mox adest mater, eius quod iam

euenerat,

euenerat, quodammodo præſaga. fores pulsat. vbi commodum eſt; admittitur. inuenit filium etiamnum calentem à vita, palpitantem, & tantum nõ ſpirãtem. ſed hoc loco velum obtendere melius eſt. nam qui fuerit materni animi, in illo filij caſu, affectus, cogitari facilius poteſt quàm exprimi. Pruſiadem deinde ſe recipere coacta, venit eò paſſis capillis, ſciſſa veſte, magno eiulatu, magníſque lamentis omnia complens. accurrunt vndiq. Pruſienſes matres, liberæ, ancillæque: &, audito tam ſæuo facinore, in rabiem aguntur; Bacchantúmq. in morem conſternatæ portis effunduntur; vnum eunuchum requirũt; vnum ſibi offerri optãt, dira in eum, ſi detur, exempla edituræ. verùm ille, quid futurum eſſet, non ignarus, veritúſque ne veluti Orpheus in fruſta minima à Bacchantibus cõcideretur, nihil in fuga diligentiæ prætermiſit. ſed iam ad inſtitutum reuertor. Nuncius cum litteris de meo aduentu ad Suleymannum mittitur. interim verò dum reſponſum exſpectatur, vrbis Conſtantinopoleos per otium inſpiciendæ facultas datur. in primis diuæ Sophiæ templũ adire placuit. quò tamen, non niſi ſingulari beneficio, ſum admiſſus. Turcæ ſua templa prophanari credunt, ſi quis Chriſtianus ingrediatur. eſt ea

ſanè moles magnifica & digna quæ ſpectetur; maximo cum fornice ſiue hemiſphærio in medio; quod à ſolo impluuio lumen habet. Ad huius templi formam omnia ferè Turcarum templa ſunt conſtructa. ſunt qui fuiſſe multò maius, multisq. appendicibus latè ſe extendiſſe, eáſque iampridem reciſas omnes, & adyta ſola, quodq́. fuit in templo medium remanſiſſe aſſerant. Iam ad ipſius vrbis ſitum quod attinet; videtur vrbi dominaturæ facta à natura ſedes. eſt in Europa; habet in conſpectu Aſiam; Ægyptum, Africamq́ue à dextra. quæ tametſi contiguæ non ſunt; maris tamen nauigandíque commoditate veluti iunguntur. à ſiniſtra verò pontus eſt Euxinus & palus Mæotis; quæ circumcirca multis gentibus habitantur, & multis vndique fluminibus influuntur; nihil vt longè latéque iis in regionibus ad vſum humanum naſcatur, cuius non ſit maxima Conſtantinopolim nauibus vehendi opportunitas. ab vna parte, mari alluitur Propontide: ex altera portum efficit flumen; quod, à ſimilitudine, cornu aureũ vocat Strabo. tertia reliquo continenti iungitur; vt ferè peninſulæ ſimilitudinem quādam referat. & perpetuo promontorij dorſo in mare ſinumq́., quem à fluuio maríque eo recedẽte fieri dixi, excurrat.

Igitur

Igitur è media Constantinopoli iucundissimus est in mare albentemque perpetuis niuibus Olympum Asiæ prospectus. mare piscibus omni ex parte refertissimum, modò demittentibus se ex Mæotide Pontóque per Bosphorum & Propontidē in mare Ægæum mediterraneúmque; modò ex illo subeuntibus in ipsum pontum, sicuti natura fert piscium: tantis agminibus támque densis, vt interdum etiam manibus capiantur. Itaque frequētissima est scombrorum, pelamydum, capitonum, dentalium', xiphiorum iis locis piscatio. in qua se præcipuè exercent Græci; magis quidem quàm Turcæ: tametsi nec isti positos in mensa pisces aspernantur, modò ex eo sint genere quos mundos putant. alios non magis attingunt, quàm venenum letale. nam, vt hoc quidē obiter dicā, sibi linguam potius aut dentes euelli patiātur, quàm quicquam gustent quod sibi immūdum esse persuaserint, veluti ranam, limacem, vel testudinem. qua in re pari superstitione laborant Græci. Receperam in familiam puerum religionis Græcæ; quo dispensatore siue œconomo vtebar. hunc reliqui famuli numquam inducere potuerant, vt cochleis vesceretur. tandem verò ita coctas conditásq. apposuerunt, vt ille aliud piscium existimans esse genus,

nus,auidissimè se illis expleret. sed postquam de risu & cachinnatione reliquorum, proiectis etiam testis, sibi fuisse illusum cognouit; dici non potest quantopere commotus, se in cubiculum recepit; ibíque vomendi flendíque & sese affligtandi finem nullum fecit: vix duorum mensium salarium satis huius peccati veniæ redimendæ futurū. nam hunc morem habent sacerdotes Græci, vt pro genere & magnitudine delictorum maius minúsve absolutionis precium iis, qui sua peccata sunt confessi, statuant: nec absolutos nisi, quãtum stipulati sint, abstulerint, eos pronuncient. In extremo eo, quod dixi, promōtorio palatium est Regum Turcicorum; haud vlla, quantum videtur, structuræ magnificentia aut operis artificio visendum. nam ipse eò quidem nondum sum ingressus. sub palatio, loco demissiore atque adeò in ipso litore, eorundem principum horti mari prætenduntur: qua maximè in parte fuisse olim vetus Byzantium arbitrantur. Noli hic exspectare vt tibi narrem, cur olim dicti fuerint cæci Chalcedonienses, qui sedem è regione Byzantij habuerunt; quorum hodie vix exstant parietinæ: neque de natura eius maris perpetuo agmine defluẽtis, neque vmquam reciprocantis; neq. item de salsamentis, quæ

Con-

Constantinopolim à Mæotide aduehuntur, quę Itali moronellas, botargas, & cauiarũ vocant. neq. enim hæc epistolæ sunt; cuius iam nunc iustum modum sum egressus: & alioqui tam ex antiquis quàm huius temporis æqualibus scriptoribus cognosci possunt. Núc ad situm Constantinopoleos reuertor; quo vel ad adspectum publicum vel ad vsum nihil liberius esse potest. ædificiorum elegantiam, vt dixi, in vrbibus Turcarum frustra requiras, vti etiam platearum: quippe angustiores amœnitatẽ omnem excludunt. sunt multis in locis non contemnendæ veterum monumentorum reliquiæ: nec tamen tam multæ vt potius mirãdum non sit tot à Constantino Roma allatis nõ superesse plures. de quibus singulatim dicere non est præsentis instituti. pauca tantum attingam. Exstat veteris hippodromi area: vbi gemini serpentes ænei visuntur. est itidem insignis obeliscus. item duæ visuntur Constantinopoli memorabiles columnæ; altera est è regione carausciaray, vbi nos hospitabamur: altera in foro, quod Turcæ auratbasar vocant; hoc est, forum mulierum. ei ab imo ad summum insculpta est historia cuiusdam expeditionis Archadij, qui eam construxit; cuiusque diu in summo positam statuam habuit. quam tamen

men cochleam rectius dixeris quàm columnam; propter structurá graduũ, quibus intus ad summum escenditur. ea penes me depicta est. at columna, quę sita est ex aduerso deuersorij, in quo Cæsareos oratores hospitari mos est, ea tota præter basim & epistylium cõstat octo lapidibus solidis porphyreticis, ita coniunctis; vt vnum saxum videatur. quemadmodum etiam vulgo creditur. nam vbi lapis lapidi committitur; sertum prominet laureatum, quod integram ambit columnam: quo infernè spectantibus compaginis adspectus occultatur. Ea columna crebris terręmotibus concussa & vicino incendio vstulata multis locis agit rimas, & ne desiliat, crebris circulis ferreis reuincitur. in ea ferunt aliquando fuisse Apollinis, deinde Constantini, postremò Theodosij senioris statuas, sed omnes vi ventorum aut terræmotu disiectas. De obelisco, cuius supra memini, qui est in hippodromo, sic Græci commemorant: à basi conuulsum multis à sæculis iacuisse humi: tempore posteriorũ imperatorum repertum architectum, qui operam suam in eo suæ basi restituendo deferret: illúmque, postquam de precio conuentum esset, ingentem apparatum organorũ ex trochleis & funibus præsertim instituisse; quibus lapidem illum ingentem

gentem erexerit; ſublimémque eo euexerit vt vno tantum digito abeſſet à dorſo aſtragalorum, quibus imponi debebat: tum iudicaſſe populum ſpectatorem oleum illi & operam tanti apparatus periiſſe; magniſque denuò laboribus & impenſis opus inſtaurandũ: at illum minimè diffiſum, petito à rerum naturalium ſcientia ſubſidio iuſſiſſe afferri immenſam aquæ vim: qua multis horis in machinam illam iniecta funes, quibus obeliſcus librabatur, ſenſim madefactos vigentéſque, vt eorum eſt natura, ſe contraxiſſe: ſic vt obeliſcum altius ſublatũ in aſtragalis ſtatuerent; magna cum admiratione & plauſu vulgi. Vidi Conſtantinopoli diuerſi generis feras, lynces, ſilueſtres feles, pantheras, leopardos, & leones, adeo quidem domitos & cicures, vt, me ſpectante, obiectam pecudem vnus ſibi à magiſtro ex ore pateretur eripi; rictuque modò cruore delibuto placaretur. vidi etiam elephantum planè iuuenem, mirè lepidum; vt qui ſaltaret & pila luderet. hic credo, vix temperabis riſu. elephantum, inquies, ludentem pila & ſaltantem? qui minus quàm funambulum, Terentij, itémque Græcarum litterarum peritum, Plinij teſtimonio notos? ſed audi tamen, ne me quicquam fingere exiſtimes, aut perperam intelligas.

ligas. cùm ſaltare iuberetur; mouebat ita alternis pedes toto corpore coruſcans vt non obſcurè tripudiare velle videretur. pila verò palmaria ita ludebat; vt pilam in ſe coniectam proboſcide ſcitè exciperet, longéq. repercuteret quod nos palma facimus. ſi tibi hoc non eſt ſatis vt dici poſſit ſaltaſſe & pila luſitaſſe; quærendus eſt qui planius & magis diſertè fabuletur. fuerat & camelopardalis inter eas feras, paullò antequàm venirẽ Conſtantinopolim. ſed ea iam exſpirauerat. oſſa tamen, quæ ſub terra condebantur, eruenda curaui, vt inſpicerem. eſt hoc animal longè in antica parte procerius quàm in poſtica; vt vel ferendo oneri vel portando homini ea de cauſſa nõ ſit aptum. quòd caput & ceruicem camelo ſimilem habeat, pellem verò pardi inſtar maculis ſparſam, camelopardalim vocant. Non vidiſſe pontum, cùm eò nauigandi daretur facultas, nimiæ deſidiæ imputari potuit; quando non minoris negotij eſſe veteribus vidiſſe pontum quàm Corinthũ nauigaſſe credebatur. eò itaq. iucundiſſima nauigatione profectus admiſſus ſum in aliquot principis domos voluptati & oblectationi dicatas: in quarum vnius valuis ſpectaui opere teſſellato graphicè redditá claram illá Solymi cum Iſmaële Perſarum rege pugnam. vidi

item

item compluria in amœnissimis conuallibus principis vireta, minimum arti debentia, naturæ ferè omnia. ô Nympharum domos! ô sedes Musarum! ô loca litteratis apta secessibus! ea mehercle, vt paullò antè dixi, fari videntur, & operam cultúmque Christianorum requirere. sed multò magis ipsa Constantinopolis, vel tota potius Græcia: quæ quondam florentissima, nunc indigna premitur seruitute; bonarum olim artium omnísq. liberalioris doctrinæ inuentrix humanitatem, quam nobis tradidit, reposcere videtur, & opem pro iure communium sacrorum aduersus Scythicam barbariem implorare: sed frustra, euntibus in alia omnia Principum Christianorum animis. Neque verò grauiore imperio Turcæ Græcos premunt, quàm nobis dominantur vitia, luxus, crapula, desidia, libido, superbia ambitio, auaritia, odium, inuidia, æmulatio: quæ nostros animos ita depressos & sepultos tenent, vt neq. cælum suspicere, neq. præclarum quicquam meditari & ad rem magnã adspirare valeant. debuerat quidem nos pietas & officium impellere vt afflictis sociorum rebus succurreremus. sed si nec laudis nec honesti pulchritudo animos torpentes inflammauit; certè vtilitas, cuius hodie prima ratio ducitur, mo-

uere potuit, vt loca tam præclara tantísque cõmoditatibus & opportunitatib⁹ plena, Barbaris erepta à nobis potius quàm ab illis vellemus possideri. nunc per immẽsa maris spatia Indi petuntur & Antipodes. quia enim facilis ibi præda opimæq́ue exuuiæ sine sanguine hominibus incallidis & simplicibus detrahuntur; pietas obtenditur; aurum quæritur. Longè aliter maiores nostri: qui nequaquam sibi, tamquam si mercatores essent, ea loca duxerunt quęrenda, vbi auri plurimum; sed vbi virtutis officiiq́. exercendi maior facultas offerebatur. laboris & periculorum & longinquæ expeditionis præmium non vtilitas erat sed honor. neque illis è bellis locupletior quisquam, sed laudatus domum reuertebatur. sed hæc tibi; ne quis sit fortasse qui nefas esse existimet quicquam in sæculi nostri moribus desiderare. Vtcumque tamen erit: acui sagittas in nostram perniciem video; metuóque futurum vt si pro gloria nolimus, de salute tamen cogamur dimicare. Redeo nunc in Pontum quem Turcæ Caradenis vocant; hoc est, mare nigrum. demittit se per angustas fauces in Bosphorũ Thracium. vbi multis vorticibus & flexibus occursu promõtoriorum agitatus itinere vnius diei, descendit Constantinopolim; ibiq́. pa-

ribus

ribus pænè anguſtiis erūpit in Propontidem. In medio oſtio, quo in Boſphorum influit, ſaxum eſt cum columna. in cuius baſi vetus quædam exſtat inſcriptio. inde in litore Europæo edita turris eſt, quæ noctu lumen nauigantibus prælucere ſolet: Pharum dicunt. à quo loco non ita procul fluuiolus in mare labitur. in cui⁹ alueo lapillos onychibus ſardonychibúsque haud multo deteriores legimus. certè eundem ferè, ſi expoliantur, nitorem referunt. paucis ab eo, quod dixi, oſtio miliaribus anguſtiæ mõſtrantur; quibus Darius exercitum contra Scythas Europæos traiecit. at medio circiter ſpatio inter vtraſque *Bo*ſphori fauces arces duæ ſunt: quarum vna in Europa eſt; altera ex oppoſito in Aſia. hãc diu ante oppugnatam Cõſtãtinopolim habuerunt Turcæ: illa validis turribus eſt ædificata à Mahumete, paucis aliquot, antequã Conſtantinopolim expugnaret, annis. hodie Turcæ pro carcere inſignium captiuorum vtuntur. Ex ea paullò antè elapſus retractúſq. Lazarus ductor Epyrota apud caſtrum nouum vnà cum Hiſpanis captus, conto ab anu in humeros transfixus dederat crudeles pœnas: quas tamen ſumma animi æquitate pertulit. Voles fortaſſe hoc loco, vt tibi aliquid de natantibus inſulis Cyaneis ſiue Sym-

phlegadibus referã. ingenuè fateor me paucis iis horis, quibus ſum ibi verſatus, nullas inſulas Cyaneas (neſcio an alio quopiá tunc defluxerint) cognoſcere potuiſſe. de quibus, ſi curioſior es, à Gyllio iſtarum omnium rerum exacto inueſtigatore certiora diſces. mihi obuia modò & expoſita commemorare ſatis eſt. Illud nefas reticere; valdè falli Polybium variis argumentis colligentem fore vt labentibus annis Pontus arenarum cumulis ita exaggeretur, vt propter illuuiem, quam Danubius, Boryſthenes aliáque flumina in ipſum inuehunt, nauigationi reddatur inutilis. neque enim hodie pilo minus nauigabilis Pontus eſt quàm fuit olim tempore Polybij. ſic ſæpè ſententias, quæ nullis rationibus refelli poſſe videbantur, dies atq. vſus refellit. Quis olim ratiocinantibus inhabitabiles eſſe terras ſub zona torrida non aſſenſit? cùm tamen ſatis conſtet ex narratione eorum, qui ea loca adierunt, haud ferè minus eas quàm alias habitari: quinimò eo ipſo tempore, cùm iis ſol eſt altiſſimus radióſque ad perpendiculum in terram dimittit, æſtum tum maximè pluuiarum perpetuitate, quibus ea loca adumbrentur refrigerenturque, temperari. Poſtquàm, vt dixi, de meo aduentu Turcarum imperator certior factus

eſt:

est: litteræ ad prefectum Constantinopolitanum afferuntur, quibus nos in Asiam traiicere & Amasiam, siue, vt est in antiquis numismatibus Amazeiam, mittere iubetur. Itaq. rebus ad iter compositis & acceptis ducibus, die Martij IX. tramisimus in Natoliam. sic enim Turcę hodie Asiam vocant. nec sumus eo die longius quàm Scutarium vsque progressi. is pagus est in litore Asiatico, veteri Byzantio oppositus; eò loci vbi olim, aut certè paullò superius, Chalcedonē nobilem ciuitatem fuisse existimatur. quòd equos, currus, impedimenta, familiam & nos eo die traieceramus, satis itineris confecisse Turcis visi sumus: maximè quòd è propinquo, siquid, vt solet, Constantinopoli quod ad iter pertineret neglectum aut omissum esset, facilè posset repeti. inde postridie digressi per cāpos herbis odoriferis ac præsertim Stœcade refertos iter fecimus: magnúmque vidimus iis locis errantem, sine metu, maximarum testudinum multitudinem. erat ea nobis grata futura præda, nisi Turcis, quos comites habebamus, parcere maluissemus. siquidem illi, si eas attigissent, aut omnino in mensam nostrā inferri vidissent, adeo pollui sese existimassent, vt nullis aquis satis possent ablui. dixi enim iam antè, quanta cum

ſuperſtitione cùm Græci tum Turcæ ab huiuſmodi animalium contactu refugiant: vnde fit,vt,cùm beſtiæ minimè maleficę nemo tendat inſidias, teſtudinum ibi plena ſint omnia. Ex quibus vnam bicipitem pluribus diebus alui; victuram etiam diutius,niſi mea culpa interiiſſet.Eo die ventum eſt in pagum quem Cartali vocant. neque enim me pigebit deinceps omnium māſionum noſtrarum nomina adſcribere.nam Conſtantinopolitanum quidem iter iam pleriſq. eſt vſurpatum; Amaſianum hactenus, quòd ſciam, noſtrûm nulli. ex Cartali venimus Gebiſe; Bithyniæ oppidulum : quod olim Libyſſam fuiſſe putant, Hannibalis ſepulchro celebrem. inde iucundiſſimus patet in mare ſinúmq. Nicomedienſem proſpectus. vbi etiam admirandæ proceritatis & craſſitiei cupreſſi viſuntur. quarta,poſtquam Conſtantinopoli diſceſſeramus,manſione venimus Nicomediam;vetus & fama clarum oppidum. in quo nihil vidimus ſpectatu dignum, præter parietinas & rudera; hoc eſt,epiſtyliorum & columnarum fragmenta, ſola ex veteri ſplendore reliqua. arx eſt integrior in colle ſita.paullò antequàm eò veniremus, longus ex candido marmore murus ſub terra fodientibus detectus fuerat; pars,vt opinor, antiquæ Regum

Bithy-

Bithyniæ domus. Nicomedia trãſmiſſo mõtis Olympi iugo in pagũ Kaſockli venimus; ex hoc Nicæam; ſed ſerius cœpta iam prima vigilia. non procul inde audio magnum clamorem & veluti hominum irridentium inſultantiúmque voces. interrogo quid ſit; & num fortaſſe qui nautæ (nam ripa lacus Aſcanij haud longè aberat) nos irriderẽt, quòd præter eorum conſuetudinem id noctis iter faceremus. narrãt mihi vlulatum eſſe beſtiarum, quas Turcæ ciacales vocant. lupi ſunt vulpibus maiores, communibus lupis minores; voracitate tamen edendiq́. ingluuie pares: gregatim incedunt; hominibus armentiſque innoxij, furto magis & dolo quàm vi victum quærentes. ab harum ferarum ingenio Turcæ homines fraudulentos & verſipelles, maximè Aſiaticos, ciacales vocant. tentoria Turcarum aut etiam domos noctu ſubeunt; in quibus quicquid inueniunt eſculentum, vorãt. quòd ſi aliud deeſt; quicquid eſt operis coriacei rodunt, veluti calceos, ocreas, cingula, gladiorum vaginas, & quicquid eſt huius generis. neq. deeſt ad furtum ſollertia, niſi, quod in illis ridiculum eſt, ſuo ſe proderent indicio. nam cùm maximè ſunt in ipſo furto occupati; ſi quis fortè gregaliũ, qui foris remanſit, vlulare incipiat: mox ipſi

idem faciūt, parum memores vbi versentur. quo clamore expergefacti homines arreptis armis fures manifestarios malè mulcant. Nicææ sequenti die mansimus. puto me eadem in aula quieuisse, in qua olim habitum fuit concilium Nicænum. iacet Nicæa in ripa lacus Ascanij. oppidi eius mœnia & portæ satis integræ sunt. quatuor sunt omnino, quæ ex medio foro despici possunt: in quarum singulis veteres sunt inscriptiones Latinæ, quæ ab Antonino quo, non memini, sed certè ab Antonino Imperatore vrbem eam instauratam testantur. Eiusdem quoq. exstant thermarum reliquiæ. è quibus dum Turcæ lapidem eruerent, struendis Constantinopoli publicis ædificiis, cùm adessemus; statuam inuenerant egregiam pæneque integram armati militis: sed eam mox malleorum ictibus deformarant. quod cùm ægrè nos ferre ostenderemus, deridiculo habebamur, rogitantibus operis num eam venerari & adorare, vt noster esset mos, vellemus. Profecti Nicæa venimus Ienysar: ex Ienysar, Ackbyuck, inde Bazargyck; ex Bazargyck Bosouick siue Cassumbasa, in artissimis angustiis montis Olympi situm. nam à Nicæa ferè hactenus per cliuos montis Olympi nobis iter fuit. hic diuertimus in Turcicum xenodochium. è

regione

regione ſaxum erat paullò editius: in quo excíſa erat quadrata ſcrobes, eáque ampla: à cuius imo canalis in viam publicam perducebatur. hác ſcrobem veteres illi incolæ hiberno tempore niuibus complebát, vt per eum, quem dixi, canalem demiſſa in viam ſtillans ex niuibus aqua perquã frigida prætereuntium ſiti ſubueniret. huiuſmodi opera Turcę pulcherrimas eleemoſynas iudicant; vt quæ publicè & in commune proſint. Non procul ab hoc loco Otmanlick ad dextram oſtenditur; receptaculum, vt puto, Othomanni illius, qui princeps Othomãnam domum nobilitauit. Ex hís anguſtiis in latiſſimos campos deſcendimus. in quibus primam noctem ſub tentoriis egimus. id enim viſum ad tolerandum calorem aptius. locus dicebatur Chiauſada. vidimus hic ſubterraneam domum, cui per ſolum impluuium lumen infundebatur. vidimus itẽ capras illas, ex quarum vellere ſiue pilo (ne de lana caprina mihi controuerſia ſit) pannus ille texitur quem cymatilem ſiue vndulatum vocát. eſt earum tenuiſſimus miréque nitens pilus, ad terram vſque propendens. hunc non tondent ſed depectunt caprarij; non multum pulchritudine cedentem ſerico. capræ ſæpius in fluminibus lauantur; gramine paſcuntur per eos

campos exili & ſicco; quod ad lanæ tenuitatem multum conferre certum eſt. nam conſtat aliò tranſlatis non manere eandem, ſed vnà cum pabulo mutari; totaſque ita degenerare capras, vt vix agnoſcantur. deductum ex huiuſmodi vellere ab eius regionis mulieribus filum Ancyram portatur Galatiæ vrbem, vbi & texitur & tingitur, vt poſterius dicetur. Eſt quoque frequens iiſdem locis genus illud ouium (neque enim ex alio ferè conſtant greges) quod pinguem & ponderoſam caudam trahit; quæ modò trium aut quatuor, modò etiam octo aut decem librarum eſt. quinimo in eam aliquando magnitudinem excreſcit in ouibus vetuſtioribus, vt duas rotulas cum media tabella ſubiici neceſſe ſit, in quam illa recumbat; vt oues trahant quod ferre non poſſunt. hoc tu fortaſſe vix credes: nec tamen quicquam mentior; quamquam, vt non negauerim talibus caudis non deeſſe ſuum vſum propter copiam pinguedinis, ita caro tamen reliqua mihi durior & inſuauior, quàm ſit ouium noſtrarum, videtur. Qui his gregibus paſtores præſunt, noctem & diem degunt in campis; vxoréſq. & liberos circumuectant in curribus; quibus pro domiciliis vtuntur: niſi quòd aliquando exigua tabernacula tendát. longè verò lateq.
vagantur,

vagantur, modò cãpos, modò editiora loca, modò valles, vt ratio temporis & pabuli postulat, persequentes. videor mihi deprehendisse in ea regione aues nonnullas nobis inuisas adeóque incognitas: inter alias, genus quoddam anatum est, quod non immerito quis inter cornicines retulerit. ita voce cornuum sonitum imitantur quæ inflare solent per dispositos equos iter facientium duces. Est ea auis, quamuis inermis, audax & strenua: quam etiam malos dæmones terrere Turcis persuasum est: certè libertatis adeò retinens, vt etiam per totũ triennium in corte nutrita, facultatẽ nacta, libertatem saginę anteponat; sedésq. naturales & suetos alueos volatu repetat. Ex Chiausada venimus in Karaly; ex hoc in Hazdengri, deinde in Mazotthoy: ex Mazotthoy trãsmisso Sangario fluuio, qui defluit in Pontũ, ex Phrygia, venimus in Mahathli; ex eo in Zugly; inde Chilancyck: ex Chilancyck in Ialanchich; ex Ialanchich in Potughin inde attigimus Ancyram, quam Turcæ Angur vocant. Ancyræ mansimus vnam diem. in magnis caloribus parũ properabamus. nec causæ esse credebãt Turcæ, cur amplius festinaremus, morante adhuc oratore Regis Persarum; cum quo nos eodem ferè tempore volebant venire Amasiam.

ſiam. In tot pagis,quot ſupra nominauimus, nihil admodum vidimus admiratione dignum; niſi quòd inter ſepulchra Turcarum nonnumquam incidimus in columnas aut lapides antiquos ex egregio marmore: in quibus inſcriptionum Romanarum aut Gręcarum exſtabant veſtigia,ſed ita mutila vt legi nequirent.nam in eo quidem omnis oblectatio mea conſumebatur, cùm attigeram hoſpitium, quòd vel inſcriptiones antiquas vel numiſmata Romana aut Græca vel certè rariores plantas anquirebam. ſolent verò Turcæ procul comportatis ingentibus ſaxis ſepulchra ſuorum, alioqui inania,nulla iniecta terra,tegere: ea quidem de cauſa, vt malo dæmone accuſante & rationẽ vitæ à mortuo exigente, nam ita credunt; defendente verò bono Genio, locus ſit vbi mortuus ſedere & ſe cauſſæ commodius dicendæ poſſit erigere. idcirco verò grauis lapis iniicitur; vt tutiora ſint cadauera à canum, luporum, reliquarúmq. beſtiarum iniuriis: in quibus inprimis eſt hyæna regionibus iis ſatis frequẽs. illa ſepulchra ſuffodit, extrahitq. cadauera, portátque ad ſuam ſpeluncam: iuxta quam videre eſt ingentem cumulum oſſium humanorum, veterinariorum, & reliquorum omne genus animalium.Beſtia eſt hyæna lu-

po ali-

po aliquanto humilior; ſed nihilo breuior: pellem habet lupi ſimilem; niſi quòd pilo ſit horridiore & grandibus maculis nigris diſtinguatur. caput ei ſpinæ dorſi contiguum; ſine vllis vertebris: vt cùm reſpicere velit, totam ſe vertere neceſſe habeat. pro dẽtibus os habet continuum. in amatoriis vim magnam habere Turcæ, vt etiam veteres, exiſtimauere. cúmq. eſſent duæ eo tempore Conſtantinopoli; mihi tamen vendere Turcæ grauabãtur, quòd ſe Sultanæ, hoc eſt, principis vxori, eas reſeruare dicerent. quippe quas philtris & magicis artibus animum mariti retinere recepta in vulgus, vt dixi, opinio eſt. fallitur verò Bellonus qui hyænam putat quam ipſi Cattum ſiue felem Zibellinum vocant. Iam ride quantum lubet; ſi vmquam riſiſti. fabulam audies, quam ex ore populi referam. Aiunt hyænam, quam ipſi Zirtlam vocãt, ſermonem intelligere humanum. (veteres etiam imitari dixerunt) proptereáque à venatoribus hunc in modum capi. accedũt ad eius cauernam: quam ex oſſium, vt dixi, cumulo deprehẽdi facile eſt. ſubit vnus cum fune: cuius partem extremam ſociis tenendam foris relinquit; ipſe identidem pronuntians, Ioctur Ioctur vcala; illam ſe non reperire, illam non adeſſe, introrepit. at hyæna,

quæ

quæ ſe latere neſciríque ex eius ſermone putat, manet immota donec ſibi crus fune vinciatur; ſubinde venatore illam non adeſſe clamitante. deinde cum iiſdem verbis retrocedit. ſed vbi iam ex ſpelunca euaſit; derepéte clamore magno hyænam intus eſſe pronuntiat. quo illa intellecto, vehementi impetu, vt fugam capiat, nequiquam proſilit, venatoribus per funem, quo crus ei implicatum diximus, retinentibus. ſic eam vel occidi vel adhibita induſtria narrant viuam capi. nam animal ſæuum eſt & quod ſe impigrè defendat. ſed de hyæna ſatis. Veterum numiſmatum ibidem magnam paſſim copiam reperiebamus, præſertim poſteriorum imperatorum; Conſtantinorum, Conſtantium, Iuſtinorum, Valentium, Valentinorum, Numerianorum, Proborum, Tacitorum, & id genus ſimilium. quibus multis in locis Turcę pro ponderibus vtebantur nimirum vnius drachmæ vel dimidiæ, vocant Giaur mauguri: ac ſi dicas, nummos paganorum ſiue infidelium. præterea multa erant vicinarum Aſiæ ciuitatum Amyſi, Synopis, Cumanorum, Amaſtris; & ipſius deniq. Amaſiæ quò tendebamus, nonnulla; in quo faber quidam ęrarius mihi magnopere mouit ſtomachum, à quo cùm numiſmata requireremus; ingentem

tem ſe aulam paucis antè diebus plenam habuiſſe narrabat; ex quibus lebetes æneos aliquot conflaſſet, quòd nullum eorum aut vſum aut precium putaret eſſe. ſanè magno mihi erat dolori tantum periiſſe antiquitatis. ſed ego illũ ita vltus ſum vt dicerem, me cẽtum aureos pro iis, ſupereſſent modò, numeraturum. ſic illum non minus amiſſo eo è faucibus bolo triſtẽ à me amiſi, quàm ille me ea vetuſtatis iactura propè conſternauerat. Plantarum quidem, quà iter faciebamus, nobis incognitarum non maxima copia occurrebat. pleræque eædem erant cum noſtratibus: niſi quòd pro ratione ſoli lætius aut malignius proueniebant. Amonium, quod Dioſcorides etiam in Ponto naſci ſcribit, nequiquã magno ſtudio requiſiuimus: vt neſciam ſtirpsne ea interierit an ſolum verterit. Ancyram venimus, manſione, à Conſtãtinopoli, XIX. Eſt id oppidum Galatię. Tectoſagum Plinio & Straboni non ignotum: quamquam illud fortaſſe, quod nunc exſtat, veteris oppidi pars tantum fuerit. Canones Anquiram vocant. hîc pulcherrimã vidimus inſcriptionem; & tabularum illarum, quibus indicem rerum à ſe geſtarum cõplexus eſt Auguſtus, exemplum id, quatenus legi potuit, per noſtros homines tranſcribendum curauimus.

exſtat

exſtat inciſum ædificij, quod olim fortaſſe prætorium fuerit, diruti & tecto carẽtis marmoreis parietibus; ita vt dimidia pars intrantibus ad dextrã, dimidia ad ſiniſtram occurrat. ſuprema capita ferè integra ſunt. media lacunis laborare incipiunt. infima verò clauarum & ſecurium ictibus ita lacerata, vt legi non poſſint. quod ſanè rei litterariæ non mediocre damnum, eſt à doctis meritò deplorandum: idq́. eo magis quòd vrbem illam ab Aſiæ communitate Auguſto dicatam fuiſſe conſtet. hic etiam ſpectauimus quemadmodũ & tingeretur & affuſa aqua vi preli vndas illas imprimeretur, à quibus & nomen habet & commendatur, pannus ille cymatilis, è lana caprarum, de quibus dixi, contextus. is optimus & pręſtantiſſimus habebatur qui latiſſimarum vndarum veſtigia receperat, conſtantérque referebat. quòd ſi qua in parte vndæ minores diſparéſque intercurrebant, quamuis idem color & eadem eſſet materia; tamẽ aliquot aureis, propter vitium, minoris æſtimabatur. eo ferè panno honeſtior inter Turcas ſenectus ornatur: neq. verò Suleymannus in alio veſtitu magis ſpectari ſe gaudet, quàm cymati[illegible] que viridi; colore noſtris moribus ab[illegible] ætate alieno. ſed eum Turcis commendat religio prophe-

táque

táque eorum Mahumetes:cui is etiam ætate ſenecta vſitatus & familiaris fuit. niger apud eos color vilis infauſtúſque habetur. itaque apparere ibi aliquem in veſte nigra, fœdi ſcæuiq́. ominis eſt; adeò vt aliquando Baſſæ nos cum veſte nigra ad ſe accedere & mirarentur & ſeriò conquererentur. nec quiſquam ibi cum nigro veſtitu in publicum, niſi ærumnoſus, prodit; quémque vel inſignis paupertas vel grauis alioqui calamitas premat. color purpureus egregius quidem, ſed cædis & belli in tempore nuntius. auſpicatiores, albus, luteus, cœruleus, ianthinus, murucius, ceteríque. nam Turcæ quidem non parum auguriis ominibúſq. tribuunt. conſtat aliquando amotos ab officio Baſſas propter equi lapſum: ac ſi magni alicuius infortunij id portentum eſſet; quod abrogatione officij à publica calamitate in caput priuatum auerruncaretur. Ancyra venimus in pagum Balyghazar. hinc in Zarekuct, mox in Zermeczij, inde venimus ad ripam fluuij Halys. in pagum Algeos tranſeuntibus per hæc loca procul videbantur Synopi propinqui montes, rubricæ, quæ ab ea nomen habet, colorem referentes. hic eſt ille Halys de quo exſtat vetus illud: *perdet Crœſus Halym*. erat ad eius ripã ſiluula: quam primò, vt ignoti fruticis, mirati ſumus. ſed

F mox

mox deprĕhĕdimus glycyrrhizam esse; cuius radicum succo nos affatim expleuimus. adstabat fortè ibidem homo rusticanus; ex quo per interpretem quæsiuimus num is fluuius piscibus abundaret & quemadmodum caperentur. respondit ille, piscium esse satis sed capi non posse. cúmq. id miraremur; si quis, inquit, manum iniicere conetur, illi se proripiunt, neque captantem exspectant. & iam antè cùm in aues nobis incognitas incidissemus, eáque de caussa quomodo capi possent interrogassemus, alius nescio quis capi negauit; quòd auolarent siquis capere conaretur. Habebat alter è meis collegis Frăciscus Zay retia; quæ mox ad piscationem expediri iussit. capti cum alij pisces tum frequens Danubio silurus. multi præterea in eo flumine cācri marini, aut certè marinis perquam similes. Turcæ qui aderant tantam Christianorum industriam satis nequibāt mirari. Quid ergo? inquies; nullíne sunt in Turcia piscatores? sunt sanè. sed in illis locis oppidò quàm pauci. ac memini alio loco magno cachinno rideri nos cùm pisciculos, quos vulgo fundulos vocant, deducto riuo captaremus. quid enim tam minutum piscē sectaremur? quem vsum aut fructum ex eo speraremus? neque fatui animaduertebant ex magna horū pisciculorum

culorum copia ingentes nobis ſtruices patinarum coaceruari: quæ multis hominibus ſatiandis ſuppeterent. ſed ea eſt eorum frugalitas, gulæ minimè ſtudentium: quibus ſi ſal ſit & panis alliúmq. aut cepa aut acidi lactis genus Galeno nō ignoti, quod illi iugurtham dicunt, nihil requirant prætereà. lac illud diluunt aqua frigidiſſima; panémq. interunt: eóq. vtuntur in magno æſtu & ſiti. cuius ſanè vtilitatem nos quoq. in magnis caloribus ſæpè experti ſumus. cibus is cum palato & ventriculo gratiſſimus eſt; tum ad exſtinguēdam vehementiorem ſitim vim habet admirabilem. magna eius copia paſſim venalis eſt vbicumque ſunt Carauaſciaray, hoc eſt, vt dixi, Turcarum diuerſoria, quemadmodum & aliorum obſoniorum. nam Turcę calentes cibos aut carnes, dum peregrinantur, non deſiderāt. obſonia ergo ſunt iſta, oxygala, caſeus, ſiccata pruna, pyra, perſica, cydonia, ficus, vuę paſſæ, corna. hæc omnia exponuntur in magnis fictilibus ſcutellis, ex aqua pura cocta. vnuſquiſque, quod magis arriſerit, ſibi comparat; veſcitúrque illis fructibus cum pane pro obſonio. quibus abſumptis, aquam, quæ ſupereſt, vertit in potum. ſic illis minimo impendio cibus & potus conſtant; adeò vt affirmare nō dubitem vnum aliquem noſtratem

maiorem ſumptum in cibos facere vno die, quàm Turca faciat duodecim. quinimo ſollemnes eorum epulæ ferè non ſunt niſi è libis, placentis, & reliquis dulciariis; item orizæ multis ferculis. huc caro veruecina & gallinæ accedunt. nam capus, animal adhuc ignotum eſt Turcis. Phaſianorum verò, turdorum, ficedularum, & ſimilium, ne auditum quidem nomen. ad aquam, quam bibunt, ſi mel aut ſaccarum admiſceatur, Ioui non inuideant ſuum nectar. vnum tamen potionis genus, ne quid indictum relinquam, non prætererim. capiunt vuam paſſam. eam mola ſubigendam curant; ita ſubactam & contritam iniiciunt in vas ligneum: deinde ſuperfundunt certam portionē calentis aquæ; miſcentque: & tecto diligenter vaſe patiuntur feruere vno atq. altero die. quod ſi remiſſius quàm opus ſit ferueat: adiiciunt vini fecem. primò vbi feruere cœperit; ſi guſtes: inſipidum quiddam & nimia dulcedine odioſum videatur. poſtea accedit nonnihil acidi ſaporis: quod dulci mixtum vehementer palato blanditur. itaque tribus aut quatuor diebus ea potio eſt gratiſſima, præſertim vbi multa niue, quæ Conſtātinopoli nullo tempore deſit, fuerit refrigerata. Arab ſorbet vocant, hoc eſt, potionem Arabicam. ſed ea

diutius

diutius seruari non potest. mox enim planè acescit. tentat caput, pedésq. nō minus quàm vinum: ideóq. Turcarum religione damnatur. hoc genus potus fateor mihi non displicuisse: quemadmodum etiam mirè me nonnunquam refecit vua; quam multis locis in æstatem seruant, eius verò, vt ex ipsis audiui, hæc est ratio conseruandæ. accipiunt vuam grandioribus acinis, bene maturam: quod ab illius regionis sole facilè prçstari potest. illam collocant in vase ligneo siue fictili, substrato prius in fundo vasis multo semine sinapi molito: cui vuas imponunt; stipantque conspersas subinde eadem sinapi farina. postremò vua ad oram vasis ita perducta, iniiciunt mustum quàm recentissimum; impléntq.: ac postremò claudunt. atq. ita manere patiuntur donec tempus anni sitim adducat; siccitatisque & caloris remedia poscat. tunc vas relinunt; vuamque proponunt venalem, vnà cum iure. neque verò minus eo delectantur Turcæ, quàm ipsa vua. mihi sapor ille sinapi placere non poterat. itaq. curabam diligenter eluendam vuam: vtebarq. in magnis caloribus summa cum iucunditate & fructu. præposteri Ægyptij hortorum suorum olera, quorum beneficium ser [illegible] t, pro deis adorabant: quare ne mirare, si ego illa, quæ mihi

 profue-

profuerunt, grata memoria apud te celebro. ſed tempus in viam monet redire. A ripa fluminis Halys (Turcis aytoszu dici puto) venimus ad Goukurthoy. inde Choron; pòſt in Theke Thioy. hîc multa didicimus à monachis Turcicis quos Derius vocant, qui eo loco inſignem habẽt ædem, de heroe quodam Chederle ſumma corporis atque animi fortitudine: quem eundem fuiſſe cum noſtro D. Georgio fabulantur; eadémque illi aſcribunt quæ huic noſtri: nimirum vaſti & horrendi draconis cæde ſeruaſſe expoſitam virginem. ad hæc alia adiiciunt multa; & quæ libitum eſt, comminiſcuntur; illum per longinquas oras peregrinari ſolitum, ad fluuium poſtremò perueniſſe; cuius aquæ bibentibus præſtarent immortalitatem. qui quidem fluuius, qua in parte terrarum ſit, non dicunt; niſi ſi fortaſſis in Vtopia collocari debet: tãtum affirmant illum magnis tenebris multáque caligine obductum latêre; neq. cuiquam mortalium poſt Chederlem, vti illum videret, contigiſſe: Chederlem verò ipſum mortis legibus ſolutum huc illuc in equo præſtãtiſſimo, qui ſimiliter eiuſdem aquæ hauſtu mortalitatem exuerit, diuagari: gaudentem pr[illegible]adeſſe in[illegible]o melioribus, aut iis qui [illegible]as opem implo[illegible]erint, cuiuſcumque tandem

dem ſint religionis. quæ cũ ſint ridicula, tum iſtud magis maiorem riſum meretur; illum fuiſſe vnum de comitibus & amicis Alexandri magni. nullam habent Turcæ chronologiæ rationem; miréque hiſtorias omnes miſcent & confundunt: cùm iis in mentem veniet, non verebuntur affirmare Regis Salomonis magiſtrum cunarũ fuiſſe Iobum; eius exercitus præfectum Alexandrum magnum, aut his etiam abſurdiora. eſt in ea Moſchea (ſic Turcæ vocant ſua delubra) fons aquæ puriſſimæ, eximio marmore cõſtructus. hunc credi volunt initium duxiſſe ex Chederlis equi lotio; quod eo in loco profuderit. narrãt præterea multa de Chederlis comitibus, de ſtabulario eius déque nepote ex ſorore, quorum ſepulchra vicinis locis oſtendunt: vbi multa quotidie opem illorum inuocantibus diuinitus beneficia conferri perſuadere nobis conabantur. quinimo ramẽta lapidum & terram ipſam, vbi conſtiterat Chederles, dum præſtolaretur draconi, in potu ſumtam aduerſus febrem doloremq. capitis & oculorum prodeſſe eadem ſuperſtitione commemorabant. ſunt autem omnia ea loca draconum viperarúmq. plen[illegible] nonnulla, adultis caloribus, pr[illegible] multitu[illegible]m apricantium ferarum, [illegible]ominibus inac[illegible]

 ſint.

ſint. Ne hoc quidẽ prætermittã, Turcas magno cum riſu ſpectare in Græcorum templis D. Georgium. quem, vt dixi, ſuum Chederlem eſſe volunt, ita in tabellis depictum, vt illi puer ex equi clunibus, quibus pone dominus vehitur, vinum miſceat ac miniſtret. hoc enim habitu paſſim diuus Georgius à Græcis pingitur. ſed iam prope eſt vt ex longo itinere conquieſcamus. ab hoc loco manſio vna tantum interfuit, nimirum Bagliſon, vt veniremus Amaſiam. quam quidem attigimus trigeſimo die poſtquam diſceſſeramus Conſtantinopoli, Aprilis ſeptima. venientibus aliquot occurrerunt Turcæ, qui gratularentur aduentũ & honoris cauſa deducerent. Amaſia vrbs ferè præcipua eſt Cappadociæ: præfectúſque eius prouinciæ ibi ius dicere & ſtatiua caſtra habere ſolet. ſed neſcio quid infauſtum ea ſedes iamdiu habere viſa eſt. ab ea enim ortus Selimus cõtra patrem rebellauit. noſtro verò tempore eiuſdem criminis conuictus aut certè ſuſpectus Muſtapha crudeles pœnas dedit. Strabo eam patriam ſibi fuiſſe ſcribit. iacet ſub aduerſis collibus ad vtramque transfluentis Iridis ripam (nam is vrbem mediam ſecat) ſic vt ferè tamquam ex theatri gradibus vndique ex locis pronis deſpectus in flumen vnaque pars alteri tota pateat & con-

& conſpicua ſit. collibus quidẽ ita cingitur, vt vna tantum via curribus aut iumentis aditum & exitum præbeat. Qua nocte eò venimus; magnum fuit incendium: quod Gianizari ſuo more vicinarum ædium ruina exſtinxerunt. optanda certè Turcicis militibus ſunt incendia. nam cùm eorum opera nec ferè niſi contiguarum ædium, vt dixi, ruina reſtinguatur: non modò, quorum domus conflagrant, bona rapiunt, verũ & contiguarum: itaque illi ipſi ſæpè ignem occultè ſubiiciunt vt furti occaſio naſcatur. quemadmodum, cùm eſſem Conſtantinopoli, fieri memini. nam pluribus ortis incendiis cùm ſatis conſtaret ea non eſſe fortuita, neque tamen auctores deprehenderentur; vulgo in exploratores Perſicos culpa cõferebatur. ſed tandem diligentiore habito examine ſocios nauales, qui erant eo in portu, ſuſcitaſſe compertum eſt, vt obtentu incendij furandi occaſionem haberent. In colle, qui editiſſimus Amaſiæ imminet, arx eſt nõ contemnenda; quæ perpetuo præſidio Turcico tenetur ſeu contra Aſiæ populos imperio Turcarum non nimis æquos, vt dicam poſtea, ſeu contra Perſam: qui ſolet nonnunquam huc vſque excurſiones facere, interuallo ſanè maximo. in eo colle ſunt non pauca veterum monumentorum

vestigia, fortassis ipsorũ Cappadociæ regum. ceterùm nec domus nec plateæ Amasianæ pulchritudine vlla visendæ sunt. domus ex argilla, eadem ferè ratione qua in Hispania, ædificatæ. quinimo ipsum domus tectum argillaceum planum est & sine vllo fastigio: columnæ alicuius veteris fragmentum habent pro cylindro. quo huc illuc impulso, si quid in tecto pluuia vel vento luxatum est, denuo stipetur æquetúrque. in iis tectis incolæ, tempore ęstatis, sub dio, somnum capiunt. pluuię iis locis nec magnę nec frequẽtes: sed tamen, si quando sunt, stillante passim ex tectis luto, prætereuntium vestes sordibus valdè contaminantur. Vidi ibi in vicinia nostra iuuenem quemdam Satrapam more veterum de lecto cœnãtem. Vbi venimus Amasiam: ad supremum Bassam Achmat reliquósq. salutatum ducti sumus. nam princeps ipse aberat; egimúsque de mandatis quæ habebamus à Cæsare, Bassis ne causa nostra statim videretur iniquior haud admodũ auersantibus, & totam rem ad principis sui voluntatẽ reiicientibus. qui postquàm venit: sumus ad eum introducti. sed ille nec orationem nec rationes nostras nec mandata animo aut fronte satis benigna suscepit. sedebat ipse in solio perquam humili; ab humo haud altiore vno pede.

pede. erat illud instratum preciosissima plurimáq. veste stragula, puluinaribúsq. exquisito opere elaboratis. iuxtà erāt arcus & sagittæ. frons, vt dixi, minimè læta; tristisq. in vultu, sed tamen plena maiestatis seueritas. singuli; vt ingressi sumus; ad eum à cubiculariis eius deducti sumus brachia nostra tenentibus. ita enim fert eorum consuetudo ab eo tempore, quo Croata quidam, in vindictam domini sui interfecti Marci despotæ Seruiæ, petito colloquio Amuratem occidit. posteaque, veluti deosculata eius manu, ad parietem oppositum cessim ita sumus reducti; ne *illi* tergum aut vllá posterioris corporis partem obuerteremus. tunc ea me, quæ volui, dicētem audiuit. sed cùm exspectationi eius non responderent (erant enim Cæs. Maiestatis postulata plena dignitatis & libertatis; ideoque ab eo, qui sibi nihil negari debere putabat, minus æquis auribus accipiebātur) veluti fastidiens, nihil aliud respōdit, quàm; Guisel guisel: hoc est, pulchrè pulchrè. ita sumus domum dimissi. erat eius aula perquam frequens. aderant ma[illegible] is muneribus præpositi multi. aderant prætoriani equites omnes Sphai Garipigi, vlufagi. Gianizarorum magnus numerus. sed nullus in tanto conuentu nobilis, nisi ex suis virtutibus & fortibus factis;

ctis; natalibus nemo à reliquis distinguitur: honos cuiq. pro muneris & officij, quod administrat, ratione defertur: nullum ibi de loco certamen; muneris genus, quo fungitur, suum cuiq. locũ assignat. munera verò & officia princeps ipse distribuit. in quo non diuitias, non fumum nobilitatis pendit, non gratiam cuiusque aut multitudinis iudiciũ moratur, sed merita considerat; sed mores ingeniumq́. atq. indolem intuetur. ex sua virtute vnusquisq. ornatur. Ita muneribus, qui sunt ad ea obeunda idonei, præficiuntur. suos ibi quisq. natales, suam fortunam, quam fingat pro arbitrio, in manu habet. qui rerum primas à principe tenent, ferè sunt pastorum aut bubulcorum filij: de quo, tantum abest vt eos pudeat, etiam inter se gloriantur; eóque plus sibi tribuunt, quominus maioribus aut natalium fortunæ debent. neque enim aut nasci aut propagari traduciue virtutem, putant: sed partim à Deo dari, partim bona disciplina multóq. labore & studio comparari: vtq́. paternam artem nullam, non musicam, non arithmeticam, non geometriam, sic nec virtutem ad filium aut heredem transire; nec animam ex semine paterno suscitari, vt filium patris similem nasci necesse sit; sed cælitus in corpus infundi credunt. igitur ea in
gente

gente dignitates, honores, magiſtratus, virtutum & meritorum præmia ſunt: improbitas, ignauia, inertia nullo honore penſantur, iacent contemnuntúrque. Ergo illi rebus bene geſtis florent; dominătur; imperij fines quotidie proferunt. apud nos aliis viuitur moribus. virtuti nihil eſt relictum loci: omnia natalibus deferuntur: opinione natalium omnes honoris aditus occupantur. ſed de his rebus aliâs fortaſſe plura: & hæc ipſa ſoli tibi dicta exiſtimato. Nunc ades & mecum maximam multitudinem turbinatorum capitum ſpecta; multis candidiſſimæ bombycinæ telæ ſpiris inuolutorum nitidiſſimum ex omni genere & colore veſtitum; fulgentia omnia auro, argento, purpura, ſerico & holoſerico. longum eſſet omnia perſequi: nec tamen liceret ſpectaculi nouitatem dicendo conſequi. nihil vnquam vidi quod iucundius in oculos occurreret. In tanto tamen luxu, magna ſimplicitas & parſimonia: veſtium omnium cuiuſque ordinis vna forma: nihil limborum, nihil nugarum, vt apud nos ſolet, aſſuitur; quod certè magno conſtat & triduo deteritur. pulcherrimæ illic veſtes ſericæ, holoſericæ, vel adeò palmatæ; quibus vtuntur plurimis. manuprecium eſt ducatus. illi noſtram veſtiendi rationem non minus mirabantur,

bantur, quàm nos illorum. vestitu vtuntur prolixo & ferè ad talos demisso. qui, vt est honestior, ita proceritatem eis conciliare videtur. vestitus contrà noster adeò curtus & breuis, vt eas partes aperiat quas natura latere voluit; eáque re parum decorus. huc accedit quod, nescio qua ratione, demere aliquid de statura & breuitatem addere videtur. Inprimis verò, in tanta multitudine, silentium & modestia non mediocrem mihi laudem mereri videbantur. nullæ ibi voces: nullum murmur; quale incompositæ multitudinis esse solet: nulla concursatio. summa quiete quisque sui ordinis locum tuebatur. sedebant summa capita, quæ ipsi Aga vocant; præfecti, chiliarchæ, tribuni, centuriones. reliquum vulgus stabat. digna erant prę-cipuè quæ spectarentur aliquot Gianizarorum millia; qui longo ordine seiuncti à reliquis, tam immoti stabant, vt me diu iudicij incertum redderét hominésne essent an statuæ. aberant enim aliquanto à me longius. donec, vt eos salutarem, sicuti mos est, admonitus, simul omnes vt salutem redderent capita inclinantes viderem. postquàm inde sumus digressi: magna denuò cum voluptate spectauimus equitem prætorianum, domum redeuntem, in equis non pulcherrimis tantum

tùm & pręstantissimis, sed etiam egregiè cultis & ornatis. ita nos quidem cum exigua spe quicquam eorum, quæ postulab..mus, obtinēdi discessimus. Venerat Maij decima orator Persicus: secúmq. attulerat multa & præclara munera, peristromata melioris notæ, tentoria Babylonica, variis intus coloribus acu depicta, phaleras & ephippia exquisiti operis, gemmis ornatos à Damasco acinaces & mira elegantia clypeos. sed omnia superabat Alcoranus. qui liber continet eorum ceremonias legésque quibus inflatum diuinitus Mahumetem credi volunt. cuiusmodi munus magno est apud eos in honore. Persarū oratori pax ilicò data; quò nobis, quibuscum plus futurum videbatur negocij, maior cura iniiceretur. Erga ipsum verò oratorem nullum honoris genus prætermissum; vt nos le veritate pacis minus dubitaremus. Ceteoqui, vt dixi antè, in vtramq. partem Turæ solent esse immodici, siue honorem amis deferant, siue hostes per contumeliam designentur. Hally Bassa Visiriorum secundus, ersis prandium dedit in hortis. quem in lo-m, quamquam à nobis interposito fluuio is longè dissitum, tamen prospectu penere poteramus. ita enim loci situs decliuique ferebat, vt nullus esset ferè ea in vrbe locus,

locus, quò non vltro citróque conſpectus pateret. eſt verò Hally Baſſa natione Dalmata, vir eleganti ingenio, &, quod in Turca mirandum, in quo nihil deſideres humanitatis. ſub velo mēſam inumbrante Baſſæ vnà cum oratore accubuerant. menſæ miniſtrabant centum iuuenes, pari eodémque omnes veſtitu: epuláſque hoc ordine menſæ inferebant. Procedebant primùm paribus diſtantes ſpaciis ad menſam vſque, vbi accumbebant conuiuæ; vacuis manibus: quò nihil ſalutationem impediret, quæ poſitis ſuper femora manibus flexíſque in terram capitibus fiebat. qua ſalutatione perfuncti, qui culinæ proximus conſtiterat, acceptas lances proximo tradebat; ille tertio; tertius quarto; ac ſic deinceps; donec ad eum peruenirent, qui ſtabat menſæ proximus. de cuius manu acceptas architriclinus mēſæ apponebat. ſic centum aut eo plura fercula ſine tumultu in menſam, vt ita dicam, influebant. quo facto iuuenes illi conuiuas denuò venerati, eodem quo venerant ordine, degrediebantur: niſi quòd, qui vltimi fuerant, in receſſu primum locum tenerent; & qui menſæ proximi ſteterant, nunc ipſum agmen clauderét. eadem ratione reliqua etiam in menſam inferebantur. adeò Turcis, vel vbi parui refert, ordinem

nem esse placet, quem nos in rebus quantumuis grauibus negligimus. haud longissimè ab oratoris mensa eius comites Turcæque epulabantur. Pace, vt dixi, cum Persis cõfirmata, nihil nos, quod quidem æquitatis speciem haberet, à Turcis potuimus impetrare. tantùm de semestribus induciis, dum deferri responsum referriq. posset, inter nos conuenit. Veneram ordinarij oratoris loco futurus. sed cùm nihil etiamnum esset de pace confectum; visum est Bassis vt cum litteris Suleymanni ad Regem meum, cum eiusdem responso fortassean rediturus, abirem. ita denuò ad principem introducor. iniiciuntur mihi palmatæ duæ, amplę talares: quibus ferendis par esse vix poteram. meis quoque famulis omnibus donantur diuersi coloris vestes sericæ, quibus induti me comitabantur. procedo cum hac pompa, veluti Agamemnonẽ aut similem aliquem in tragœdia acturus: & principem, acceptis eius litteris, pãno aureo tectis & obsignatis, valere iubeo. ex famulis quoq. honestiores salutatum ad eum admissi. postremò Bassis similiter valere iussis, discedo Amasia vnà cum collegis postridie kal. Iunias. Mos quidem est, vt discessuris oratoribus prandium in Dinano (sic illi vocant locum vbi Bassæ ius dicũt) prębeatur;

ſed amicis. noſtræ res nondum erant pacatæ. De Suleymáno fortaſſe, qualis mihi viſus ſit, requires. Ætate iam eſt ingraueſcente: oris dignitate totiúſq. corporis habitu tanta imperij magnitudine digno: frugi & temperans ſemper habitus; etiam cùm per ætatem Turcarũ instituto peccare citra reprehenſionem, poſſet. nam ne in adoleſcentia quidem aut vino ſe dedidit, aut fœdis puerorum amoribus indulſit. quæ ferè Turcarũ deliciæ ſunt. nec quicquã illi etiam ab iniquioribus obiici grauius poteſt, præter animũ nimis vxorium, ac proinde in morte Muſtaphæ fortaſſis etiã incautiorem: quod vulgo poculis amatoriis & incãtationibus imputabatur vxoris. quam quidem poſteaquàm in iuſtæ vxoris locum duxit; ſatis conſtat nullam eum poſteà pellicem, tametſi per leges nihil prohiberetur, attigiſſe. Religionis cærimoniarum ſuarum cuſtos ſeueriſſimus: nec minus illarum, quàm imperij propagandi, cupidus. pro ætate (nam ad ſexageſimum annum iam accedit) ſatis integra vtitur valetudine; niſi quòd coloris vitium, latentis alicuius mali indicium eſt. vlcus immedicabile ſiue gangrænam in crure eſſe in vulgus creditũ eſt. ſed ille coloris, quod dixi, vitium fuco inductóq. genis purpuriſſo corrigit, quotiens oratores cũ magna

bonæ

bonæ valetudinis suæ opinione vult dimissos. quod quidem eò pertinere putat, vt cum externi principes valentem & robustum magis reformident. cuius etiam rei non obscura indicia tum deprehendi. neque enim, cùm parum diuerso vultu abeuntem me dimisit, ab eo quo venientẽ exceperat. Ergo in summis Iunij caloribus itineri nos dedimus. quos cùm vix ferrem, statim in febrem incidi, remissam quidem & lentam sed tamen continuam: ad quam capitis grauedo & catarrhus adiungebatur. ea me Constantinopolim vsque prosecuta est. eodem die, quo nos discessimus, orator quoque Persicus Amasiam reliquit; eademq́ue via profectus. vna enim est, vt dixi, qua sit aditus atque exitus ex ea vrbe; asperitate circumiectorum collium à reliquis partibus itineris commoditatem excludente. sed ea via mox in duas scinditur: quarum vna in orientem ducit, quam Persæ; altera in occidẽtem, quam nos tenuimus. Amasia egressis videre erat passim circumcirca per latos campos explicata Turcarum castra, multis referta tentoriis. hîc non puto mihi faciendum vt narrãdo reditu pluribus te morer; cùm ferè per eadem loca easdémque mansiones reditus fuerit, per quas fuerat accessus: nisi quòd aliquanto celerius

redierimus, atq. aliquot dierum itinera conduplicauerimus. Itaq. venimus Constantinopolim die Iunij xxiv. quod iter quàm mihi graue acciderit febre continua laboranti; tibi cogitandum relinquo. extenuatissimus redij: sed tamen posterius quietem nactus auxilio balneorum tepentis aquæ, quibus auctore medico meo Quaquelbeno sum vsus, facilè vires amissas recuperaui. idem me è balneo exeuntem frigida perfundebat. quæ res etsi erat molesta, tamen magnopere iuuabat. Dum essem adhuc Constantinopoli, quidam è castris Turcicis reuersus narrauit; (nec me pigebit adscribere quod magno argumẽto sit quàm populi illi Asiatici religionem imperiúmque Othomannorum grauatè ferant) redeuntem Suleymannum vsum fuisse hospitio hominis cuiusdam Asiatici; inque illius domo pernoctasse. at illũ, vbi princeps migrasset, lustralibus aquis multóq. suffitu, & certo cærimoniarum ritu, domum suam vt pollutam & contaminatam contagione talis hospitis expiasse. quod vbi Suleymanno innotuisset; iussisse hominem interfici, domúmque solo æquari. sic ille magnas auersi à Turcis propensiorísque in Persas studij pœnas dedit. Constãtinopoli ad xiv. circiter dies moratus, dũ me reficio; iter ingredior Viennam,

nam, ſed initio, vt dicam, non ſatis auſpicato. egreſſo Conſtantinopoli ſtatim occurrerunt plauſtra puerorum puellarúmque; quæ ex Hungaria Conſtantinopolim venales ducebantur. quo genere mercis nullum frequentius. neque aliter quàm Antuerpia exeuntibus variæ mercium ſarcinæ ſolent occurrere; nobis ſubinde obuiam fiebant omne genus miſera mancipia Chriſtiana; qui in diram ſeruitutem abducebantur; iuuenes, prouectioriſque ætatis homines gregatim agebantur, aut ita catenæ illigati, quemadmodum apud nos venales equi, longo ordine trahebantur. Quæ cùm viderem; vix lachrymas tenebam, & infelicem populi Chriſtiani cōditionē miſerabar. hoc ſi ſatis non eſt, vt inauſpicatò iter ingreſſus videar: accipe aliud. commendarant mihi collegæ quoſdam de ſuo comitatu, longioris in Turcia moræ impatientes vt eos mecum reducerem. cum his ergo bidui iter progreſſus, video qui inter eos erat caput, quemq. ab officij nomine Veyuedam vocabant, ferri in curru, ægrotum nudato pede; in quo peſtilentem anthracem habebat, doloriſq. alleuationem quærebat. a res nos omnes quidem vehementer commouit, verētes ne hic morbus, vt ſolet, latiùs erperet. neque diutius cum hoc morbo eſt

conflictatus, quàm dũ Hadrianopolim, quæ non longè aberat, veniremus. quo ex loco migrauit ad plures. ecce hic aliud ex alio malum. reliqui Hungari in mortui exuuias inuolant: alius caligas, alius thoracem, alius ne quid periret, interulam, alius linteamina arripit: neque prohiberi possunt quin se nobiscum vnà in apertissimum periculum cõiiciant. circúmcursabat medicus, perq́ue deos obtestabatur ne illa tangerent, ex quorum contagione certum paratum esset exitium. sed surdis canebat. ergo altero, quàm Hadrianopoli discesseramus, die illi iidem frequentes medicum meum circumsistere; aduersus capitis dolorem totiúsque corporis grauedinem cum animi quadam tristitia & deiectione coniunctam remedium petere; pestis esse initia suspicari. ad hæc medicus: non se frustra monuisse; habere eos quod tantopere expetiuissent; nolle quidem iis deesse: sed quam quæso facultatem rebus omnibus necessariis in itinere destituto dari? eo ipso die cùm ambulatũ, vti mos meus erat, simul in hospitium veneram, siquid fortè dignum cognitu reperire possem, prodiissemus: in prato quodá herba incognita sese mihi offerebat. ex qua folia decerpta cùm naribus admouissem, odoréṁque allij percepissem: medico, si fortè

ſi fortè cognoſceret, in manus dabam. quam ille diligentiùs inſpectam ſcordion eſſe pronuntiat; ſublatiſq. in cælum manibus Deo gratias agit, quòd nobis remedio tam opportuno aduerſus peſtẽ ſubueniſſet: dehinc vim magnam colligit; eámq. in grandem ollam cõiicit igniq. admouet vt decoquatur: Hungaros bono animo eſſe iubet, atque in eos decoctum hoc partitur; vt iam cubitum ituri bene calens cum terra Lemnia electuarióq. diaſcordij ſumant; monétque ne ſomnum antè capiant quàm ſudorem multum ſudarint. qua re obſeruata, illi poſtridie redeunt; ſibique melius eſſe narrant. eandem potionem denuò flagitant. qua hauſta planè conualeſcunt. ſic nos Dei benignitate omnem tetræ illius luis timorem effugimus. ſed ne ſic quidem, quod erat itineris reliquum, ſine incommodo conficere potuimus. tranſmiſſis iam Thracibus & Bulgaris, qui in Niſſam extendũtur: item Seruianis, qui à Niſſa Simandriam vſq. pertinent, vbi Ratziani incipiunt, perueneramus Belgradum, per æſtum & calores intẽtiſſimos; Leone nimirum & Canicula furentibus. offertur nobis eo in loco, die, quo nobis piſcibus veſci ſtatutũ erat, ingens optimorum piſcium copia: inter quos erant magna proceritate plurimóq. ad omine

Cyprini aliquot, in Danubio (quod gen' maximè cõmendatur) capti. quibus dũ mei auidius ſeſe inferciunt; ſiue ea cauſa fuerit ſiue occaſio, complures in febrim incidũt. ea omnis piſcium copia quæ ſatiandis XL. hominibus ſatis fuit dimidiati talleri precio cõſtitit. ſic reliquæ ferè res paruo veneunt. fœni inprimis nullum precium: ſumere cuique licet, è plenis campis, quantum velit; ſecandi modò labor & vectura imputantur. quo magis admirati ſumus, cùm Sauum traiecimus, priſcorum Hungarorum iudicium: qui Pannoniam felix omnium rerum copia domicilium ſibi delegerunt. Magnum ſpacium terrarum emenſi eramus, cùm trans mare tum citra; quò tamen nihil præter torridum & exile & tantum non ariditate enectum gramen, ordeum, auenam, ſegetem videramus. at Hungariam ingreſſis ea altitudine gramen fuit, vt præcedentem currum ſæpè poſterior non videret. quæ res magno erat argumento bonitatis ſoli. à Simandria, vt dixi, Ratziani incipiunt, pertinentq. ad Drauum fluuium: genus hominum bibulum, nec, vt putant, ſatis fidum. qui aut vnde nomen aut originem traxerint, mihi incompertum. plenam certè ſtudij voluntatem nobis oſtẽdebant. per eorũ aliquot ignobilia loca venimus Eſſeck ſæpè

magna

magna ex parte luto inducto clausum, nobile clade Katzianeri & nostri exercitus internecione oppidulum. hic me corripuit febris tertiana, vim caloris ferre nequeuntem; quo per apertos & patentes Hungariæ campos torrebamur. ab Esseck transmisso Drauo venimus in Lasceu: vbi cùm fessus æstuque & febre confectus quieti me dedissem, adueniunt interea eius loci decuriones vt aduentum gratulentur; afferúntque grandissimos pepones pyráque & pruna varij generis; vinum præterea & panem; omnia sanè exquisitissima, quibus nescio an quicquá melius ferat illa decantata & ab vbertate soli tantopere celebrata Campania. his oneratur longa mensa in cubiculo vbi quiesco. Hungaros ad cœnam mei retinent; quòd ad me non admitterentur morbum excusantes. vbi expergiscor; coniicio oculos in illam mensam, incertus an vigilans an per insomnium. mihi cornucopiæ videor videre; donec medicum vnde illa sint, percunctor. narrat ille se eo loco exponenda curauisse, vt saltem adspectu recrearer. num gustare liceat rogo. non prohibet dum gustentur modò. sic scissis omnibus & leuiter degustatis, non leuiter recreatus sum. postridie adsunt Hungari: sua officia deferunt: seque Cæsari, conquesti de vi-

cinorum nonnullorum iniuriis, commendant. hinc venimus in Mohacz funeſtum clade Ludouici Regis Hungariæ locum. vidi non procul ab eo municipio riuulum valde depreſſum & profundum præruptis ripis: in quem cum equo delapſus, periit. infelix iuuenis! qui neſcio imprudentiore an inauſpicatiore conſilio, cum exigua militum tumultuariorũ & magna ex parte ruſticorum inermium manu, contra ingentes eaſdémque exercitatiſſimas Suleymanni copias ſtare non dubitarit. Ex Mohacz veni Tulnam, ex Tulna Felduar. inde traieci in inſulam Danubij, bene magnam, quæ à Ratzianis incolitur: Cophin vocant. vnde rurſus traiecto Danubio veni Budam XI. die poſtquam Belgrado profectus eram, Augusti IV. multis in eo itinere amiſſis equis, paſtu recentis ordei & aquæ frigidioris potu ſuffocatis, multis item elapſus periculis propter latrocinia, quibus totus ille tractus infeſtatur, præſertim ab heydonibus. qua de re poſtmodum conſtitit cõfeſſione quorundam quos Baſſa Budenſis ſupplicio affecit: qui faſſi ſunt ſe in alueo lati torrẽtis, cui pons erat impoſitus peſſimè conſtructus, vt nos ex inſidiis adorirentur, delituiſſe. nihil eſt minoris negocij, quàm plures à paucioribus in huiuſ-

huiuſmodi pontibus circumueniri. cùm enim propter vitium pontium hiantéſque rimas ſiue lacunas non poſſis ſine magno equi lapſus periculo, quantumuis aduertas, incedere; ſi ſint à fronte qui occurrant, aliiq́ue à tergo inſtent; latera verò infeſtentur ab iis, qui pugnant ex alueo & in fruticibus vluáque abduntur, cùm, vt dixi, propter vitium pontis in equo vix te mouere queas, non eſt dubium quin peius quàm illi quondam in in furcis Caudinis capi vel occidi poſſis. Mihi tamen non conſtat, an multitudo noſtra; an conſpectus Hungarorum quos habebam mecum; an quòd longo agmine incederemus, neq. eodem tempore omnes in ponte conſiſteremus, an quid aliud eos terruerit. quicquid id verò fuerit, Dei gratia incolumes venimus Budá. quo in loco Baſſam non offendimus. tendebat è regione in cápis prope Pæſtum. vbi, more Hungarorum, comitia militaria habebant: Racos vocant. aderant complures vicini Singiacci: nonnulli exſpectabantur. ea cauſa, cùm admitti ad eum poſtularem, in diem tertium ſum reiectus: quo maior eſſet Singiaccorú & militum frequentia. arceſſitus, traiicio in eius caſtra. multa conqueſtus eſt de Hungarorum quorundam iniuriis. Eſt hoc omnino vtrique genti commune

mune non minus Turcis quàm Hungaris, vt cùm ipsi iniuriam fecerint, vltro expostulét, addidit etiam vindictæ minas: & fortasse præsentis terrore exercitus se multum proficere arbitrabatur. respondi paucis, quam ille culpam in Hungaros conferret, iustius posse Turcis imputari: me vel in itinere incidisse in eius milites qui fortunas miserorũ Christianorum R. M. colonorum ferrent agerent; quemadmodum acciderat. respondebat, se quosdam contumaces Christianos domino suo subditos puniendos diripiendosque militibus obiecisse. post huiusmodi altercationem, ego ab illo dimissus tantùm nõ animo & corpore confectus eram, cùm eo die paroxysmus me premeret. altero iter Strigonium prosequimur accepto aliquot equitum Turcicorum præsidio: erat mihi animus, transmisso Danubio, pernoctare in pago qui est in aduersa arci Strigonio ripa, quò postridie maturius Commaronium peruenirem; atq. ita febrem eo die, vt putabam, redituram facilius tolerarem. igitur ducem nostrum vt aliquis qui pontonem in hâc ripam traduceret præmitteretur obsecrabam, quò celerior esset traiectus: id tametsi fieri pluribus de caussis vix poterat; tamen, partim quò mihi satisfaceret, partim quò Singiacco aduẽtum meum

meum significaret, duos præmittit. cùm illi vnius horæ spacio iam præcessissent; vident adstare equites IV. sub vmbra arboris paulum extra viam. illi Turcas rati, quòd erant eo habitu, deflectunt. accedunt propius; percunctantur num iis locis satis pacata sint omnia. illi nihil respondent; sed strictis gladiis faciunt in eos impetum, vnique vulnus in aduersum os infligunt; quo nasum ita incidunt, vt maior pars in mentum propenderet. quo facto, equum, quem ad manum ducebat, arripiunt: cui vnus insiliens suum macilentum & nullius precij pro illo relinquit. qua permutatione facta, capessunt fugam. at Turcæ magno cum eiulatu & fœdo spectaculo eius qui vulnus acceperat, ad nos se recipiunt: monemurque vt ad pugnam parati simus; quo detectas insidias perrumpamus. ego quoque in equum, quo meis animum adderem, inferor. sed serò, iam depugnato prœlio, venimus. illi de præda, quam erant nacti, conseruanda magis quàm de pugna solliciti præcipiti fuga Giaurinũ nostræ ditionis oppidum, cuius erant præsidiarij, repetebant. Turcæ eos nobis procul ostendebant cursu colles vicinos, qua itur Giaurinum, transmittentes. Ita ventum est Strigonium. vbi postero die humaniter me Singiaccus conuenit; monet-

monetque inter cetera, meminerim insolentiæ militum Hungaricorum: quos ne præsentiæ quidem meæ R. M. oratoris reuerentia, quominus ingenio suo vterétur, retinuisset: darem operam vt equus, qui esset abductus, reduceretur. Stabat interim meus Turca, qui vulnus acceperat, in eius atrij angulo, capite obuoluto, ob consutum nasum raucum & miserabile quiddam sonans; postulansque vt casum suum munere aliquo consolarer. dixi daturum quod sanando vulneri esset satis. Dedi itaq. duos aureos ducatos. ille petebat amplius. sed eum Singiaccus repressit, idque illi sanando satis superque esse confirmauit; fatale eius infortunium non debere in me transferri. ita dimissus venio eo die Commaronium. vbi cùm diu stato suo tempore meam febrim exspectassem; illa postremò me liberatum sensi; neque ausam fuisse Turcicã febrim in fines Christianorũ transire. Itaque Deo egi gratias, qui me & morbi & longæ difficilisq. peregrinationis molestiis eodem tempore liberauisset. Biduo pòst veni Viennam: vbi Romanorum Regem Ferdinandum Dominum meum clemẽtissimum non inueni. est Viennæ eius loco Rex Bohemiæ Maximilianus; cuius humanitas præteritorum laborum memoriã magna ex parte mihi

mihi abſtulit. Ceterùm ita etiamnum ſqualore & macie confectus ſum & itineris & morbi incommodis, vt ferè omnes arbitrentur mihi infuſum à Turcis venenum. Nuper certè, cùm hîc eſſet Ferdinandus Archidux, eumque ſalutarem: ex quodam de ſuis quis eſſem rogauit: ille, quod quidem audire potui, me eſſe eum, qui recens ex iis locis, è quibus ita affectos redire mos eſſet, veniſſem, reſpondit: boletum fortaſſe, qualem Claudius olim ediſſe dicitur, deglutiuiſſe volés innuere. ſed ego horum nihil eſſe ſcio. nec dubito quin poſtquam aliquamdiu cõquiero, & colorem & vires & priſtinum totius corporis habitum ſim recuperaturus, queadmodum ſenſim fieri quotidie experior. Intereà feci Regem Romanorum de meo reditu, ſemeſtribuſque induciis & ſumma rerum geſtarum certiorem. vbi ex comitiis, in quibus nunc abeſt, domũ redierit: ſingillatim omnia exactiuſque ei commemorabũtur. Multi, qui vnà mecum ire Conſtãtinopolim metu aut re alia deterrebantur, magno nunc vnà rediſſe redemptum vellent. ſed appoſitè Plautinus ille: Qui nucleũ eſſe vult frangat nucem. neque enim itinerum huiuſmodi fructus cum eo communicari debet qui & in laboris parte non fuerit. Habes iter meum

tam

tam Amaſianum quàm Conſtantinopolitanum craſſo filo deductum, quemadmodum, ſi præſens eſſes, coram narrarem. ad excuſationem ſtyli debebit valere, quòd tibi præpropere petenti morem geſſi: neque te à feſtinante & vehemẽter occupato elegantiam orationis, quam ne meditatus quidem & otioſus afferre poſſem, æquum eſt requirere. mihi ſufficit animus nullius ſibi mendacij conſcius: quod in huiuſmodi narrationibus præcipuè ſpectandum exiſtimo. Bene vale. Viennæ Auſtriæ kal. Septemb. CIƆ.IƆ.LIV.

FINIS.

AVGERII BVSBEQVII EXCLAMATIO,

SIVE

De acie contra Turcam inſtruenda Conſilium.

CAPTIS à Cyro, Perſarum Rege, Sardibus; cùm ea vrbs diriperetur, multaq. paſſim cædes fieret: memoriæ proditum eſt, vnum de Cyri militibus in ipſius Lydorum Regis Crœſi cubiculum penetraſſe; ignarumque quis eſſet, ſtricto gladio, mortem ei afferre voluiſſe: qua re cõmotum puerum Crœſi filium, qui aderat, ad id tempus mutum & elinguem, ſoluto derepente linguæ impedimento clamorem ſuſtuliſſe: eaque primùm verba protuliſſe, quibus militem ab occidendo Rege deterreret: ita pietatem in patrem & periculi magnitudinem ſermonis potentẽ feciſſe eum, cui vſum eius ad id tempus natura negauiſſet. Mihi, quamquam in re diſſimili, ſimile quiddam vſu venit: vt quem pietas, rudem in dicendo alioquin & imperitum, & qui publicè verbum nullum vmquam fecerim, diutius mutũ eſſe

non patiatur: ſed in grauiſſimo patriæ diſcrimine vociferari & exclamare cogat; non vt hoſtem eius iugulo ferrum intentantem deterream (neque enim id eius immanitas patitur) ſed vt eam moneam vt ſibi caueat: & ſimul ciues meos commonefaciam, vt, dum tempus eſt, ei opem ferant & ſaluti eius conſulant. Nam (Dij veſtram fidem!) quid hoc, malum, infelicitatis? quæ hæc miſeria eſt? ſæuiſſimus hoſtis Turca innumeris pęnè gentibus deuictis per tot regũ regnorumq́. ſtragem atq. cadauera ad nos iter ſibi patefecit, patriæ noſtræ iugulo mucronem intentat, neque tamen commouemur, aut ſaluti eius conſulimus. In vrbe ſi quod ortum eſt incendium; nemo eſt qui non relictis rebus ad reſtinguendum concurrat; qui non pro viribus opem ferre conetur. at nos qui patriæ ciues amantes haberi volumus, in tanto eius periculo, ocioſos duntaxat & inertes ſpectatores nos præbemus. nec eius aſpectus turpiſſimè deformandus, non ſacra, non religio mox abiuranda, non coniugum & liberorum tacitæ voces, ne ſe in fœdiſſimam ſeruitutem abripi patiamur, deprecantiũ, commouent. ignauiſſimum quodq. animal, vbi prolem periclitari ſentit, nulla vi retinetur, per ferrũ & flammam opitulatum ruit. contrà nos viri fortes,

poſte-

posteritatem nostram, nefariis hostibus, ad omnem iniuriam & turpitudinem, ope nostra destitutam, prodemus? nam quæ reliqua nobis spes, quod columen, quod præsidium? num in eius hostis bonitate atq. clemētia spei aliquid reponemus, qui postquam ex suis latebris erupit; humani sanguinis riuus fluere nunquam destitit? in eius æquitate & moderatione, qui pacem, qui fœdera, nunquam pili fecit; apud quem nullæ valent communes reliquarum gētium leges; quem nullus pudor, nulla honesti ratio continet; qui fidem, qui iusiurādum, homini Christiano datum, violare, vbi rationibus suis conducit, non modò nullum nefas, verùm etiam pium & sanctum putat. quem in nos profana stimulat religio, armat maiorum æmulatio, regnique propagandi cupiditas, rapit denique sacra & inexplebilis bonorum nostrorum sitis. nam tota quidem nos erramus via, si aut patientiam nostram, aut iniuriarum obliuionem, vel tantillum, ad securitatē nostram, profuturam speramus. quo nos modestiores, quo pacis atque pactorum, quoque æqui & boni obseruātiores nos ostēderimus; eo magis in nos eius hostis insolentiam prouocabimus. qui hæc omnia non virtuti, non bonitati nostræ, refert accepta, sed timidita-

ti, ſed ignauię, ſed deſperationi rerum noſtratum imputat. in hoſte non eſt quod ſpem vllam collocemus; in nobis ſi nulla eſt: neque ſanè reſtat aliud, quàm vti ſolent homines, iudicum ſententia morti addicti vt placidè ad ſupremum caſum nos componamus, & tanquam clauſis oculis ferrum in præcordia recipiamus: niſi fortaſſe vires, aut fortunam ei defuturam putemus; quem ex ignotiſſimo, tot victoriæ tam terra, quàm mari, breuiſſimo temporis ſpatio partę, tantopere nobilitarunt. Quo velut igne, à paruis initiis orto, omnes iam ferè totius orbis terrarū partes conflagrarunt. quem bellis fracti reformidant Orientis populi, Aſſyrij, Perſæ, atq. Armenij: cuius vim atque arma, ipſi quoque Scythæ ſæpe iam ſenſerunt, & qui ſuis ex altera parte caloribus tuti eſſe poterāt, Æthiopes. nam de noſtra Europa quid dicam? captum vidimus Belgradum, obſeſſam Viennam, & prædas Lintzio vſque hoſtiliter abactas. tantos progreſſus ad noſtram perniciem, præter alias victorias, vnus Suleymannus facere potuit. Noſtrorum regum eſt, pro terræ ceſpite, totas ab ſtirpe gentes inter ſe cōmittere: Othomannorum ſinguli (vtinam ne tam verè quàm dolenter dicam) ſuis victoriis regna regnis ſemper accumularunt. ita vt quicquid

quicquid olim florentiſſimæ nationes, imperiis ſuis complexæ ſunt, Aſſyrij, Perſæ, Macedones, Romani; ſoli iam ſua ditione continuaſſe videātur. & neſcimus adhuc quo verſemur in periculo? quod mare, qui montes, quæ ſolitudines, aut qui populi in medio relicti, quorum præſidio nos ab horum iniuria tutos fore, ſperare poſſimus? amiſſa, proſtrata omnia. hærent in ceruicibus noſtris, quos procul perhorreſcere debebamus. patrię ſanguine, atque vltimo ſpiritu, litandum eſt hoſti cruentiſſimo. nam ne id quidem ſolatium relinquitur, quod ferè ſolet in grauiſſimis mortalium cladibus, vt cum bona ſpe ſimus, hæc mala non fore diuturna. ſæpe quidem Barbaræ nationes, multis prouinciis, tanquam ſubita aliqua procella, grauem calamitatem intulerunt: ſic Gotthi, VVandali, Alani, Hunni, Tartari multas regiones inundarunt, magniſq. cladibus affecerunt. quæ tamen eo leuius ferri debere, ob id videri potuerunt, quòd certa ſpes perpetuas non fore relinqueretur. itaque poſtquam illa veluti tempeſtas præterierat, quæ afflicta imò pænè deleta videbantur, mox recreata reuireſcebant. ſed hic hoſtis ea eſt vigilantia, eam ſeruat diſciplinam, ea vtitur in conſeruandis iis quę ſibi adiunxit ratione, ita regnat, ac domi-

natur, vt vbi ſemel veſtigium fixerit, inde ſe moueri nunquam patiatur; nunquam ſe attollat ſeges quá ſemel illa calamitas depreſſerit: adeoq́ue difficile dictu videtur, ſit ne in acquirendo acrior, an in tuẽdo quæ acquiſierit firmior atque validior. Tanto igitur in periculo poſiti, cur non conſulimus in medium, cur non molimur, non omnia tentamus? cur ſtupet in nobis ingenioſa illa neceſſitas admirabilium effectrix operum? Feras equidem videmus, extremo caſu deprehenſas, quàm multa pro ſua libertate fortiter conentur; nihil non audeant; omnia periclitentur; ſi quam fortè euadendi viá inuenire poſſint. neq. antè ceſſent quàm vitá vnà cum ſanguine cõſtantiſſimè profundant. Sed hîc fortaſſe, dicet aliquis: Quid eſt ergo tui cõſilij? nam præſentem rerũ ſtatũ deplorare, de periculo atq. imminentibus malis declamare, cuiuis facile eſt: remedio eſt opus. id exquiritur. de eo dic ſi quid habes. Dicá & quidem paucis. Armis opus eſt: opus eſt armis: contra vim atque arma, ſine armis fieri nihil rectè poteſt. horũ præſidio ſalus patriæ munienda, aut nobis omnibus ad vnum pereundum. nullum hoc verius oraculum. ſed dij meliora! arma capeſſamus potius; quæ quidem non intimis terræ viſceribus abdita latent,

tent (&, si laterent, magna quauis molitione eruenda essent,) neque aliunde procul ex vltimis terris arcessenda: sed sunt parata, sunt in promptu, sunt, si velimus, in manibus. nascuntur etiamnum apud nos viri. est copiosa iuuentus, bello apta, pro patria, pro aris & focis sanguinem fundere parata. non equi, non ferrum, non aurum, non opes, non machinæ tormentaque, non reliqui ad bellum necessarij apparatus desunt. omnia quęcunq. ad res magnas, & suscipiendas, & conficiendas requiruntur, nobis larga manu suppeditauit diuina benignitas: modò ne sumere recusemus. voluntas, inquam, nostra & manus tantùm desiderantur. quas maturè admoueamus, dum iustæ adhuc vires supersunt; antequam debilitata ruant omnia; alioqui serò & nequiquam consilia pręermissa respectabimus; nobisq́. idē eueniet, quod ægrotis, qui dum tempus est, & vires sunt integræ, ad medicinæ mentionem nauseant, neque possunt vlla ratione adduci vt salutaribus in tempore potionibus vtantur: sed vbi opportunitas præteriit; morbusque adeò inualuit, vt debilitatis viribus medicamento non sit locus: frustrà medici fidem, neglectaque remedia requirunt. Quorum exemplo nobis cauere debemus; & antequam plu-

 ribus

ribus illatis vulneribus nos hoſtis planè conficiat, dum plaga nulla lethalis eſt, dum nondum omnis profluxit ſanguis, remedium in tempore adhibere, hoc eſt, arma expedire, totoſque nos ad defenſionem comparare. Quæ meditantes atq. agẽtes, Deo ritè ſupplicabimus; eumque preces noſtras haud auerſaturũ meritò ſperare poterimus. Quòd ſi per ſimulationẽ pietatis, inertiæ noſtræ velificari volemus, & malè quæſito compendio à Deo ſine opera, ſine ſtudio, ſine labore noſtro, impendentibus malis opem ſolis precibus impetrare: ne ille iniuſtæ petitioni noſtræ ſe haud facilè æquum præbebit. ipſi inprimis noſtro fungamur officio: & partes diligentiæ, conſtantiæ, virtutis & fortitudinis, in hunc potiſſimum vſum à Deo nobis datas, impleamus. niſi aret, ſerat ac metat agricola, fruſtra à Deo copioſam meſſem poſtulet. certum in iſtis rebus inferioribus ordinem ſtatuit Deus, quem haud temere neglectum vult. labori, diligentiæ, aſſiduitati, ſollertiæ, virtuti multa præmia propoſuit: quæ negauit inertiæ. Vis ſcire litteras, Muſicam, Aſtronomiã, Mathemata: diſce, labora, neruos contende. hæc otioſo tibi nullum inſpirabit numen: per eam viam, eoſque gradus quos Deus poſuit, tibi perſequenda ſunt. in-

ſtrumenta

ſtrumenta ad ea conſequenda, modò tibi ne deſis, largitus eſt; ea adhibe, iis vtere; dabit ille benedictionem,& incremẽtum. Vis tueri patriam, hoſtem profligare,potiri victoria? non hoc conſequeris ſedens, non iners, non ocioſus: inſurgendum eſt; arma capienda, tractanda, adhibenda exercitatio: aſſueſcendum eſt labori,ſoli,pulueri,ſiti atque inediæ. his armatus atque inſtructus, diuinam opem implora, atque ita bonæ ſpei plenus,procede in aciẽ. munere tuo functus es, iis inſtrumentis quæ tibi Deus dedit ritè vſus es. ſeruaſti eius ordinem,neque poſitas ab eo leges contempſiſti; rei exitum piis precibus, vitæque integritate eius clementiæ & bonitati commenda. Non eſt noſtri arbitrij neque facultatis victoria; ſed Dei ſolius beneficio contingit, cuius tamen non legitimè neque ordine petentem haud ſæpè compotem fieri videmus. & ſi ſecus quandoque fiat (quod ſanè fit rariſſimè) id tribuendum eſt miraculo. at nos DEVM tentare non debemus,neque temerè quicquam conari. Nec malè, meo quidem iudicio, Cato apud Salluſtium, Senatum adhortatus, vt contra Catilinam arma capiat, his verbis vtitur! Scilicet res aſpera „
eſt: ſed vos non timetis eam. imò verò maxi- „
mè, ſed inertia & mollitia animi,alius alium „

„ exspectantes, cunctamini, videlicet Diis im-
„ mortalibus confisi, qui hanc Rempub. sæpè
„ in maximis periculis seruauere. Non votis
„ neq. suppliciis muliebribus auxilia Deorum
„ parantur. Vigilando, agendo, bene consulen-
„ do, prosperè omnia cedunt: vbi socordiæ te
„ atque ignauiæ tradideris, nequiquam deos
„ implores; irati, infestiq́. sunt. Nos ergo, quod est partium nostrarum, exsequamur; eodemq́ue tempore non iniustis precibus Diuinam opem atque misericordiam imploremus, armati, in castris, in opere atque negotio. Sed occurritur mihi à bonis atque prudentibus viris; istam publicæ calamitati medendi rationem, aliquoties tentatam minus feliciter euenisse, nosq́ue quoties ad arma & manus cum Turcis ventum sit, inferiores discessisse. Audio: neque nihil est quod dicitur, atque eò vt veniremus, hæc ferè mihi erat instituta oratio. Armis (inquis) contra Turcam hactenus parum profecimus: esto, sed quibus tandē armis? hoc nos expēdere, & in eo aliquantum morari est operæprècium. Quum Turca fines nostros infestaret, aut cum numeroso exercitu ad nos ascendere nuntiaretur, dedimus operam, vt nos quoque copias cogeremus. sed quas copias? quem militem coëgimus? num veteranum? num eum cuius

virtutem

rtutem, multis iam antè documentis, conitam habebamus? quo vincere consueuemus? non opinor, sed potius huic dissimilmum. Pulsata longè lateque tympana: ad orum strepitum conuenire, lucelli spe, uibus visum est. tertius fortasse quisque locam aut thoracem numquã induerat, nec ostem vel à belli limine salutarat. reliqui uales? homines luxu perditi, decoctores, aneones, aleatores, obærati, exsules, atque is similes (paucis exceptis) ferè reliqui, quos ò perduxit non patriæ caritas, non æquitas ausæ, non religionis studiũ, non amor exercendæ virtutis; sed ebrietatis, aleæ, rapinaum, sacrilegiorum, stuprorũ, & (vt vno vero dicam) scelerum & flagitiorũ omnium mpunitas atque licentia. Cum huiusmodi urba, nullo dilectu collecta, vel potius cum fæce perditorum hominum, Deo pariter atque hominibus inuisorum, contra tantum hostem, sacrum videlicet auspicamur bellum. itaque non tam militum conuentus quàm Bacchanalia, nostra castra videri possunt: vbi luxuria, corruptelis, libidine, impietate, crapula, tumultu, rixis, atque cædibus, strepunt, & permiscentur omnia. hic tamen tam bellus miles, magnis impendiis, procul est è suis sedibus excitandus, magnaque

gnaque cum iactura temporis, vbi etiam res summam celeritatem exigit, perducendus. Fortem & assuetum laboribus, Hannibalis militem, Campaniæ luxus & deliciæ fregerunt. nobis nulla opus est Campania; imbelles, eneruati, perditi, in castra venimus. Itaq. si hostis desit, mora paucorum mensium, aut caniculæ feruor, aut primorum frigorũ morsus quantumuis magnas copias nostras mactant & iugulant. & nos miramur, cum hoc tali milite, nihil nobis contra exercitatissimum hostem procedere? Si quas priuatim paulo periculosiores simultates gerimus, aut per loca latrociniis infesta, nobis faciendũ sit iter; non temerè, nisi hominibus spectatissimis comitibus, corporis nostri custodiam committimus: sed nec si grauioris quicquam negocij incidit, id nisi hominibus experientibus & peritis mandare solemus. Hîc vbi tanta res, communisque omnium salus agitur, tam sumus negligentes, vt copias nõ modò non idoneas, sed iam pęnè profligatas, antequam in aciem producantur, hosti tot victoriis claro, obiicere non vereamur. Reuertor itaque eò, quod initiò dixi, aut idoneorum armorum præsidio, publicam incolumitatem tuendam, aut nullã rem relinqui, quæ nos ab vniuerso exitio vindicare possit. Quẽ
igitur

itur militem requiro? Nostrum inprimis; nostris sedibus natum; de nostris populabus delectum. nam cùm in rebus bellicis urimùm valeat celeritas, eaque vel maxiè, cōtra Turcam hostem expeditissimum, ecessaria sit; milite opus est eo, qui non proıl arcessendus, diuque expectandus sit: sed t in promptu & tanquam ad manum semerque nostræ potestatis. Atque hunc non :merè, neque casu oblatum, sed percensitis mnibus, qui arma ferre possunt, magno iuicio dilectum. in quo maximè cauendum, e is eligatur, qui molliori cultui atq. victui ssueuerit, aut quem praua educatio vitiis ıfecerit, aut fregerit ocium; ne vecors, ne inınus, ne contumax, ne turbulentus, ne sediosus. sed sit adhuc à deliciis integer, aptus olerando labori & cum bono corporis habiu: tum verò qui simplicitatem, probitatem, nimique magnitudinem quādam, toto vulu atque omnibus oris lineamentis præ se feat ac spiret. qua de causa, arti alicui laborioæ, quàm sedentariæ, assuetum, rusticū quàm rbanum, in mōte quàm in planitie, in re teıui, quàm in mediis diuitiis natū malim. hūc ta electū militaribus præceptis armorumq. cientia erudiri velim. Armatus hastam viɔrare & versare, gladio item, & minore bom-
barda

barda ſcienter vti, ſeruare ordinem, & ſub armis ad multum ſpatium decurrere conſueſcat. veram laudē appetere, flagitium peius leto odiſſe, pietatem colere, & ab omni in Deum verborum contumelia ſibi temperare diſcat. idem dicto audiens ſit ſuo duci, eiuſque animaduerſionem patienter admittat: in hoſtem ferox, in commilitonem lenis & tractabilis. victus parſimonia, neque crapulæ neque ebrietatis ſuſpicioni locum relinquat. poſtremò ſuo ſtipendio ſit contentus, atque ab omni præda, præterquam conceſſa, ſe abſtineat. Huiuſmodi diſciplina informari militem oportere dico, qui contra tantum hoſtem poſſit conſiſtere. neque tamen eum ſtatim in aciem produci, aut de ſumma rerum, tyronem, cum veterano, velim decernere. ſed in ſtatiuis præſidiisue eum collocari, & excurſionibus, leuioribuſque prœliis, paullatim in belli conſuetudinem venire. Qua ratione vulnus pati, hoſtis conſpectum ferre, & timorem quem omnis nouitas afferre ſolet, ſenſim deponere conſueſcat. hoc ita inſtituto & cõfirmato, non contemnendum gradum ad ſpem melioris fortunæ factum affirmare audebo. Quare in eo vel potiſſima laboris & curæ pars ponēda, vt homines armorũ & rei militaris peritiſſimi

con-

conquirantur; à quibus ij, quos dico, tyrones, veris & germanis disciplinæ militaris præceptis formétur & instituátur. Hos summa virtute, continentia, & sobrietate præditos, nullis auaritiæ sordibus contaminatos requiro; vt non modò hanc subolem, in communis salutis spem succrescentem, arte militari imbuant; verùm etiam vitæ & integritatis exemplo, ad omnem virtutem erudiant: vtque eorum fidei, hic noster exercitus, cùm eum in hostem tempus euocabit, rectè committi possit. quibus sanè ducibus periculum non erit, ne falsum militum numerum referentibus, publicum fraudetur ærarium. x quo communium præfectorum scelere, odie fieri videmus, vt quantumuis amplæ egum opes, alendo paullo diutiùs exercii non sufficiant: & sæpenumerò vbi acie nfligendum sit, magnum adeatur pericun, dum imperatores ea ducum relatione cepti, se copias numerosiores habere quàm sit credunt. Sed antequam longiùs grediar, hic locus postulare videtur, vt rundam bonorum virorum sententię reideam; quorum cùm omnis intelligenius seculi atq. regionis, in qua nati sunt, us circumscribatur, neque longius sit eta; hæc dici, vehementer admirantur, eaque

eaque vt noua & inusitata quæq. in effectum perduci nequeant reiiciunt. Nostri, inquiunt maiores, eo milite, eaque qua nos vtimur, rei militaris ratione contenti, præclarè multa gesserunt: fateor, sed gesserunt aduersus eos, qui in eadem prauitate, iisdemque vitiis versabantur. fuit ex hac parte exercitus inexercitatus, collecticius, externus, imbecillus, disciplinæ expers. fuit & ex altera. itaque inter pares neq. vitia valdè eminebãt, & paruo sæpè cũ discrimine discedebatur. vt si duo inutili, duo cęci, duo claudi concurrant, haud magnoperè in altero membrorum integritatem requiras. at si cum manco integrum, cum cæco videntem, cum claudo rectum committas, mox conditionis inæqualitas apparebit. Nobis inter nos, cum vicinis & pænè popularibus nostris, errare licuit, vt libuit; paria enim, vt dixi, vitia non magnum inter vtrosq. discrimen constituebant. Sed nunc alia res est. etenim negocium est nobis cum Turca, hoste vigilanti, industrio, sobrio, exercitato, labori assueto, rei militaris scientissimo, disciplinæ obseruantissimo. Quæris quid ista valeant? à finibus Persiæ ad Viennæ vsque mœnia omnia deuicit. Quid nostra arma cum hoc collata possint, vtinam ignorare nobis liceat, neque quotidianæ cla-

s tanto nobis documento sint. & dubita-
is adhuc, vtrum vitia nostra emendemus
tius, quàm defendamus? At sunt noua,
it inusitata, quæ proponimus. Nimirum
a nouus & peregrinus hostis; cuius vis &
s armorum, nihil vulgare, nihil commu-
nihil remissum patitur. Fuerũt quondam
or Anglicus, & lues Gallica, morbi pere-
ii & incogniti: quos cùm medici longè
q́. vagantes, vsitatis & communibus me-
amétis reprimere conati essent, neq. quic-
m proficerent; tandem multorum perni-
edocti, nouis remediis, aduersus nouas æ-
udines, sibi pugnandum intellexerunt.
d quidem adeò feliciter cadebat, vt vter-
morbus, qui anteà inuictum se præstite-
nox cederet, & in ordinem redigeretur.
od medicorum institutum proponere
is ad imitandum debemus: & cúm ad
imendum Turcarum impetum, frustra,
emporibus vsitata, adhibuerimus arma;
liam armorum rationem transire, & no-
nalis noua remedia applicare. Quãquam
imè sunt ista noua, sed antiquissima po-
; quibus populus Romanus tanta cũ lau-
otum terrarum orbem ditionis suæ fece-
antumq́. abest, vt hac nostra ætate inusi-
sint; vt hostis, de quo nunc maximè est
I sermo,

ſermo, nulla alia ratione, cùm noſtrã ſalutem in dubium quotidie vocet, tum ditionis ſuæ terminos cum imperio Romano pænè iam nunc adæquarit. Quibus de rebus paullo copioſius dicam infrà, vbi iſtis iiſdem ad eam, quam ſibi animis fingunt, difficultatẽ reſpõdero. Etenim ita ferè huius molliſſimi ſeculi moribus receptum eſt, vt res quæcunq. quantumuis præclara, quantumuis vtilis, modò in exequendo aliquid difficultatis præferat, pro eo habeatur, ac ſi perfici nullo modo poſſit. qua animi imbecillitate illi quos dico adducti cùm in vſitatis armis nihil eſſe præſidij ſatis ſint experti; ab ea verò, quam probamus, belli gerendi ratione, difficultate abſterreantur: eò ſubinde relabuntur, vt imminentem capitibus noſtris peſtem, non aliter depelli poſſe credant, quàm pace aut induciis quacunq. ratione cum hoſte pactis. à qua ſententia, tanquam à Iouis ara, aut ſtatua Imperatoris, auelli ſe nullo pacto patiuntur. itaq. facienda putant omnia, quò in aliqua parte pacis cum Turcis ſeu prece ſeu precio ſeu quacunq. indignitate hæreamus. neq. animaduertunt in rebus difficilibus, hanc vnam eſſe vel difficillimam, quæque omnium minimè ſperari poſſit. Quid enim? tam capitalis hoſtis tantum terrarum emenſus, tot exhauſtis labo-

laboribus vt ad nos peruaderet, vbi se iam voti compotem factum videat, in tanta materia laudis, tanta prædę opportunitate, tanta imperij, tanta religionis propagãdæ occasione, subitò velut attonitus consistat, neq. longius progredi curet? Quod si qua pacis spes relinquatur; quis adeò demens sit vt bello cum hoste tam potenti contẽdere malit? aut adeò cęcus, vt certę paci dubios incerti Martis euentus postponendos non videat? Sed non ea res agitur. neq. enim alterutrum nobis liberum relinquitur. Ad bellũ omni spe pacis sublata cogimur. nullæ hîc consilij, nullæ arbitrij nostri partes. vis necessitatis omnia occupauit. Ad bellum violẽter rapimur: bellum nobis vel inuitissimis subeũdum, gerendum, exantlãdum. Quid frustra obnitimur? quid circumspectamus? quid vanis pacificationibus somniandis nos decipimus? in media nimirum flamma, ocium nobis falsa cogitatione fingimus; malumq́ue, cuius (si aduigilaremus) remedia aliqua esse poterant, differendo nutrimus; & parum prouidendo, reddimus insanabile. At præclarum est belli mala distulisse. præclarum, nisi id eò valeat, vt paulo pòst grauiùs erumpant; nosq́ue certiùs pereamus. vt si medicus dum blanditur ægroto, necessaria remedia differat, atque ex

eo morbus ita ingrauescat, vt breui mors consequatur. nam nostras quidem res haud exiguis momentis, quotidie deteriores fieri videmus. hostis verò è contra in dies magis inualescit;& præterquã quòd de nostro semper aliquid decerpit,quod adiungat suo,non desinit interea viam ad nos munire & complanare;omniaq́. comparare,quæ ad exitium nostrum præcipitandum pertineant; vt cùm amotis omnibus, quæ moram aut impedimentum adferebant,visum ei fuerit, alienissimo nostro tempore, classicum canere: nos alta quiete sepultos, ac proinde à rebus omnibus imparatos,ipse paratissimus,intoleranda belli mole derepẽte obruat. huc eius omnia spectant consilia.hoc vnum assiduè molitur & agit. quo demum tempore, & tamen sero,nos in eum locũ deductos intelligemus, vt nulla spe auxilij reliqua ineuitabili exitio, nobis pereundum sit. & sic erit morarum nostrarum & intẽpestiuæ cessationis fructus. Quare etiam atque etiam dum tempus est, & res patitur,prouidendum moneo; ne falsæ spei præstigiis obcæcati, nos inertiæ & desidiæ tradamus. qua ex re quantas iam clades subierimus cum meminisse possumus, tum vltimam reipub. ruinam appropinquantem prospicere. Ergo & iudicio vtendum est nobis

bis acri, ne in re tanta alucinâtes, falſa pro veris remedia, periculoſiſſimis malis admoueamus : & cùm rationibus omnibus ſubductis, quæ ſpei ſumma reſidua ſit, deprehenderimus ; hanc vnam omiſſis reliquis complecti, ad eamq́. omni ſtudio incumbere debemus. In quo non labor, non difficultas, non nouitas, nec quicquam eorum, quæ ſegnes & infirmos animos morari ſolent, nos meritò retardauerit: ingentibus animis, pro rei magnitudine, eſt opus. nihil humile, nihil abiectum res tanta requirit : ſupra ſeculi noſtri captum hîc nos efferamus neceſſe eſt ; & eorum heroum virtutem paulisper referamus, qui fortitudinis & conſtantiæ magnitudine, quoſuis labores ſuperarunt, qui nihil turpius, nihil ſe indignius duxerunt, quàm vllius difficultatis aut impedimenti magnitudine deterreri, quo minus id quod cum Reipub. dignitate & commodo coniunctũ eſſe ſtatuiſſent, ad exitum perducerent. quorum è numero vnum præterire Lycurgum Lacedæmoniorum legiſlatorem non poſſum; qui cùm inter reliqua inſtituta (quibus optimè cõſtitutam & fundatam Spartanorum rempub. relinquere in animo habebat) bonorum æqualitatem in eam ciuitatem introducere ; eaq́ue de cauſa rem poſſeſſioneſq́ue omnium ex

æquo partiri vellet; vt quantum diuitibus detraheretur; tãtum accederet tenuioribus; nullumq́ue,nisi quod virtus faceret,inter ciues discrimen esset: in eo multos habuit aduersarios, præsertim illos, qui facultatibus, pecunia & diuitiis præstabant. etenim indignè ferebant rem à maioribus traditam, aut suo labore quæsitam,sibi eripi, & ad alienos possessores transferri. cumq́. ea res & iniusta & absurda haberetur; fiebat vt eius legis perferēdæ magna difficultas Lycurgo obiiceretur. sed illo nihilominus in sententia perseuerante, & quod rectum & reipub.esse salutare in animum induxisset,perficere contendente,variæ quotidie rixæ periculosæq́. concertationes miscebantur; in quibus denique Lycurgo alter oculus effoditur. poterat ea res bonum virum satis admonere, quantam rem quamq́ue arduam suscepisset, ac proinde deterrere,ne persisteret in incepto;sed potius rei infeliciter tentatę,tanto accepto malo, consilium deponeret. Quod sanè longè secus accidit.tantum enim afuit vt ille heros ob eam calamitatem desisteret, vt ei potius animum addidisse videretur; multoq́ue ardentius in causam incumberet. Itaque non cōquieuit ante,quàm legem, quam rogarat, de bonorum æqualitate, omnium consensu

perfer-

perferret. Quo veluti fundamento reliquorum præclariſſimorum eius inſtitutorum, talem rempub. conſtituit, vt Græcia nullam habuerit parem; nomenq́ue eius etiamnum hodie, ſumma cum admiratione virtutis celebretur. fecit hoc ille, nullo imminēte Turca, nullo vaſtitatem interitumq́. rerum omnium intentāte. & nos, hoc rerum ſtatu, grauius aliquid aut difficilius, quàm vt ſubire velimus videri nobis patimur, in quo ſalutis noſtræ ſumma poſita ſit? Pellenda eſt nobis ex animo iſta ſegnities, prorſus nobis, nomine noſtro prorſus indigna; & reliquis cogitationibus, vanis & fallacibus, omiſſis, ſub vnius ſecundũ Deum, rei militaris præſidium confugiendum. Romani cùm grauior caſus inciderat, vnde mali aliquid timeretur, ibant ad ſaga, indicebant iuſtitium cōſules, denunciabat Senatus viderent, ne quid Reſpub. detrimenti caperet. Nobis multò magis idem faciendum, quibus non tantùm à communi Reipub. detrimento, verùm ab vniuerſa eius ruina periculum impendet. eundum eſt, inquam, nobis ad ſaga; arma capienda, tractanda, meditanda. Diſciplina militaris deprauatiſſima corrigenda; reuocanda vetus & integranda. hoc vnum iuſtitio veluti indicto, hoc eſt clauſis pænè tabernis & reliquis rebus

posthabitis, ardentissimo studio nobis agendum perficiendumque: si modò rempub., si nos, si liberos, si coniuges, si denique aras atq. focos saluos & incolumes velimus. Quid enim; si Turcarum arma præualuerint; nobis reliqui futurum est? certè non pudor, non honestas, non dignitas, non libertas, non religio. nulla vnquam gens non vilius periclitata est. extremum, crede mihi, malorum est, vinci à Turca. nihil erit quod illo victore (quod vtinam ne tam sit in propinquo) rapi, agi, ferri, dissipari, incendi, conculcari, & profanari non videamus. Quod vt ne videamus ac ferre cogamur, ad saga potius, & ad arma eamus, & vt (Probus inquit) militemus. qui cùm esset renunciatus Imperator, multaque damna, quæ iis temporibus Ro. Respub. acceperat, rei disciplinæque militaris corruptelæ referret accepta, cui emendandæ inprimis studendum duceret: in huius rei argumentum hanc primam tesseram militibus suis dedit. nec verò minus ille re præstitit, quàm verbo ostenderat. siquidem exiguo tempore adeò profecit, remq. militarem pænè totam prolapsam ita restituit, vt nomen Ro. quod plerisque gentibus contemptui esse cœperat, amplitudini & maiestati suæ denuo redderetur. Cuius exemplo, militemns & nos, armaque,

maque, quæ vetuſtate & vitio temporum, obtuſa & ærugine corrupta habemus, multo ſtudio, ad priſtinum nitorem, bonitatemque reuocemus. à quo (vt dixi) cùm labor & difficultas nos auertere non debent; tum verò minimè omniũ ſumptus reiq. familiaris diminutio. vbi enim ſumptum ponemus rectius quàm vbi vitam ipſam impendere, graue nobis videri non debet? aut cur rei familiaris partem melius abſumemus, quàm vt totum conſeruemus? Boni certè patresfamilias nulli ſumptui, neque impenſæ parcunt; nullum claudendi, ſepiendi, muniendiue finem faciunt, dum res & poſſeſſiones ſuas in tuto conſtituant: quas ſe inſtabiles & caducas habere arbitrantur, quandiu eas fortuitis caſibus, incurſionibus latronum, aut furum inſidiis expoſitas habent. nautæ quoque ſæuiente tempeſtate potius quàm nauem frangant, & de vita in dubium veniant, quamuis precioſarum mercium iacturam facere malunt. Sed nec medici aliquot humani corporis partium iactura, reliquorũ membrorum & totius corporis incolumitatem redimere dubitãt. Enimuerò quid eſt quod quiſquam, tali hoſte vicino, vllam cuiuſquam rei poſſeſſionem ſtabilem, aut diuturnam promittere ſibi poſſit? cùm ſingulis momentis exſpe-

ctanda sit dies, qua vicini improbitas cuncta eripiat, contraque omnium edicta prætorum ad se transferat. Quid seris? quid metis? quid colligis ac recondis? cùm nō minus tua omnia, hostis sua numeret, quàm quæ Asiaticis, quæ Græcis, quæ Thracibus, quæ Bulgaris, quæ Illyricis, quæ Hungaris (vt alios populos taceam) iamdiu erepta possidet? Neque enim opes, facultatesq. nostræ, sine iusto militum (quos dico) præsidio, illius auaritiæ minùs patent, quàm pateat furibus, nullo custode, nullis clauibus, in publico proiecta vis auri, aut preciosa supellex. Quod si inopiam dementiæ prætexere & paupertatem ementiri iuuat: videamus ne nostro interitu, nostrisque spoliis diues factus hostis, magna cum nostra infamia, mendacij nos redarguat. sed tamen eos sumptus nō requiro, quos magnopere pertimescamus. quos quidem extra belli tempus, minimos esse velim: belli verò tempore mediocres: certè longè tolerabiliores, quàm quibus vulgaris & collecticius miles conducitur. Qua ex re duo etiam consequantur commoda: vnum, ne pecunia extra ditionis nostræ fines eliminetur; alterum, ne tribunorum & pręfectorum nefario quæstui locus sit. quibus hodie per fœdissimum peculatum, cum summo Reipub. damno, locupletari,

pletari, præclarum ſtratagema habetur. Sed hæc alterius ſunt loci; neq. enim in præſens, particulatim de ſingulis, ſed ſummatim tantum, quid hac de re vniuerſa ſentirem, ſignificandum mihi eſſe ſtatui. Ergo imitemur in Reipub. communiq. ſalute munienda pop. Ro. prudentiam; qui ſemper præſidio militum ex ſuis hominibus delectorũ, imperium ſuum, Remq́ue pub. & priuatam tutatus eſt. neque enim ille aut irrumpẽtium Gallorum ferocitati par, aut bella ſubinde renouãtium Italicorum pertinacia ſuperior eſſe potuiſſet, aut tam fortiter aduerſus vim Annibalis integrum imperium conſeruaſſet, aut de Philippo, deq. Antiocho triumphaſſet, niſi ſuum & proprium militem habuiſſet: eamq. quam dico, in eo inſtituendo rationem, ſecutus fuiſſet. Qua de re tota tempus eſt, vt copioſius exponam: quò magis perſpicuũ ſit, nihil me noui introducere; vtq́ue nobis exemplum propoſitũ ſit, quod ſequamur. In quo quidem omnes, qui de rebus Romanis ſcripſerunt, conſentiunt, paſſimq. apud eos videre eſt, quantum curæ Romani poſuerint in tyrone diligendo, inſtituendo, & exercendo. Sed ego ne ſim prolixus multis auctoritabus colligendis, vtar compendio; vniuſq. antiqui moris & diſciplinæ militaris grauiſſimi

auctoris

autoris Vegetij testimonio ero cõtentus; qui ea quæ sequuntur diuersis in locis, in libris de mil. Rom. institutis ad Cæs. Valentinia-
„ num scripta reliquit. IN OMNI PROE-
„ LIO NON TAM MVLTITVDO, ET
„ VIRTVS INDOCTA, QVAM ARS ET
„ EXERCITIVM SOLENT PRÆSTA-
„ RE VICTORIAM. Nulla enim alia re vi-
„ demus pop. Ro. sibi orbẽ subiecisse terrarũ,
„ nisi armorũ exercitio, disciplina castrorum,
„ vsuq́. militiæ. quid enim aduersus Gallorum
„ multitudinem, paucitas Ro. valuisset? quid
„ aduersus Germanorum proceritatem, breui-
„ tas potuisset audere? Hispanos quidem non
„ tãtum numero sed etiam viribus corporum,
„ nostris pręstitisse, manifestum est. Afrorũ do-
„ lis atq. diuitiis, semper impares fuimus. Grę-
„ corum artibus prudentiaq́. nos vinci, nemo
„ vnquam dubitauit. Sed aduersus omnia pro-
„ fuit tyronem solertem eligere: Ius (vt ita di-
„ xerim) armorum docere disciplinam, quoti-
„ diano exercitio roborare: quæcunq. euenire
„ in acie atq. in prœliis solẽt, omnia in campe-
„ stri meditatione pernoscere; seuerè in desi-
„ des vindicare. SCIENTIA ENIM REI
„ BELLICÆ DIMICANDI NVTRIT
„ AVDACIAM. NEMO FACERE ME-
„ TVIT QVOD SE BENE DIDICISSE
CON-

CONFIDIT. ETENIM IN CERTAMI-„
NE BELLORVM, EXERCITATA PAV-„
CITAS AD VICTORIAM PROM-„
PTIOR EST: RVDIS ET INDOCTA„
MVLTITVDO, EXPOSITA SEMPER„
AD CÆDEM. Si quis igitur pugna publi-„
ca superare Barbaros cupit; vt diuinitatis nu-„
tu, dispositione Imperatoris inuicti, reparen-„
tur ex tyronibus legiones, votis omnibus pe-„
tat. Intra breue autē temporis spatiū, iunio-„
res diligenter electi, & exercitati, quotidie„
non solùm manè, sed etiam post meridiem,„
omni armorum disciplina, vel arte bellandi,„
veteres illos milites, qui orbem terrarū inte-„
grum subegerunt, facilè coæquabunt. Nec„
moueatur Cęsar tua Maiestas quòd olim cō-„
suetudo est mutata, quæ viguit. Sed huius„
prouisionis ac felicitatis est perennitas tua; vt„
pro salute Reipub. & noua excogitet, & anti-„
qua restituat. Omne opus difficile videtur„
antequam tentes. Ceterū si exercitati & pru-„
dētes viri delectui præponātur, celeriter ma-„
nus bellis apta poterit aggregari, & diligenter„
institui. quiduis enim efficit sollertia. neque„
longitudo ętatis aut armorū numerus artem„
bellicam tradit; sed continua exercitationis„
meditatio. POST QVANTA VOLVERIS„
STIPENDIA INEXERCITATVS MI-„
LES

„ LES SEMPER EST TYRO,&c. Nunquã
„ credo potuiſſe dubitari,aptiorem armis ruſti-
„ cam plebem, quæ ſub dio & calore nutritur,
„ ſolis patiens, vmbræ negligens, balnearũ ne-
„ ſcia, deliciarũ ignara, ſimplicis animi, paruo
„ contenta, duratis ad omnem laborum tole-
„ rantiam membris. cui geſtare ferrum,foſſam
„ ducere,onus ferre conſuetudo de rure eſt.
„ ET NESCIO ETIAM QVOMODO MI-
„ NVS TIMET MORTEM, QVI MINVS
„ DELICIARVM NOVIT IN VITA.
„ Nunc qua ætate milites legi cõueniat,ex-
„ ploremus. Equidem ſi antiqua conſuetudo
„ ſeruanda eſt,incipientem pubertatem ad de-
„ lectum cogendam,nullus ignorat. NON E-
„ NIM TANTVM CELERIVS SED
„ ETIAM PERFECTIVS IMBIBVN-
„ TVR QVÆ DISCVNTVR A PVERIS.
„ Deinde militaris alacritatis ſaltus & curſus,
„ antè tentãdus eſt, quàm corpus ætate pigreſ-
„ cat. Velocitas enim eſt quæ percepto exerci-
„ tio,ſtrenuum efficit bellatorem. Adoleſcen-
„ tes legendi ſunt;ſicut ait Salluſtius. Nam pri-
„ mùm iuuentus ſimul ac belli patiens erat, in
„ caſtris per laboris vſum militiã diſcebat. me-
„ lius enim eſt vt exercitatus iuuenis cauſetur
„ ætatom nondum aduenisse pugnandi quàm
„ doleat præteriiſſe. Habeat etiã ſpatium vni-
uerſa

ersa discendi. NEQVE ENIM PARVA, „
VT LEVIS ARS VIDETVR ARMO- „
RVM, siue equitem siue peditē, sagittarium „
elis imbuere, siue scutatū, armaturæ nume- „
os omnesq́. gestus docere, ne locum deserat, „
e ordines turbet, vt missile, & destinato „
ctu, & magnis viribus iaciat; vt fossam duce- „
e, sudes scienter figere norit. tractare scutum „
& obliquis ictibus venientia tela deflectere, „
plagam prudenter vitare, audacter inferre. „
Huic taliter instituto tyroni, pugnare aduer- „
sum quoslibet hostes in acie formido nō erit, „
sed voluptas. Sed qui delectum acturus est; „
vehementer intendat, vt ex vultu, ex oculis, „
ex omni conformatione membrorum eos e- „
ligat, qui implere valeant officium bellatoris. „
Namq. non tantùm in hominibus, sed etiam „
in equis & canibus virtus multis declaratur „
indiciis, &c. Sit ergo adolescens Martio ope- „
ri deputandus, vigilantibus oculis, erecta cer- „
uice, lato pectore, humeris musculosis, valen- „
tibus digitis, longioribus brachiis, vētre mo- „
dicus, exilior cruribus, suris & pedibus nō su- „
perflua carne distentis, sed neruorum duritia „
collectis. Cùm hæc signa in tyrone depre hē- „
deris; proceritatem non magnopere deside- „
res. Vtilius est enim fortes milites esse quàm „
grandes. Sequitur, vt cuius artis tyrones vel „
eligendi

„ eligendi vel penitus respuendi sint indage-
„ mus. Piscatores, aucupes, dulciarios, linteo-
„ nes, omnesq́. qui aliquid tractasse videntur
„ ad gynæcea pertinens, longè arbitror pellen-
„ dos à castris. fabros ferrarios, carpentarios,
„ macellarios, & ceruorum aprorumq́. venato-
„ res conueniunt, societate militiæ; & hoc est
„ in quo totius reipublicæ salus vertitur, vt ty-
„ rones non tantùm corporibus, sed etiam ani-
„ mis præstantissimi deligantur. Vires regni &
„ Romani nominis fundamentum in prima
„ delectorum examinatione consistunt. Nec
„ leue putetur hoc officiũ, aut passim quibus-
„ cunque mandandum, quod apud veteres in-
„ ter tam varia genera virtutũ in Sertorio præ-
„ cipuè constat esse laudatum. Iuuentus enim,
„ cui defensio prouinciarum, cui committen-
„ da bellorum fortuna, & genere, si copia sup-
„ petat, & moribus debet excellere. Honestas
„ enim idoneum militem reddit. Verecundia
„ dum prohibet fugere, facit esse victorem.
„ Quid enim prodest si exerceatur ignauus? si
„ pluribus stipendiis moretur in castris? Nun-
„ quam exercitus profecit tempore belli, cuius
„ in probandis tyronibus claudicarit elector.
„ Et quãtum vsu experimentisq́. cognouimus,
„ hinc tot vbiq. ab hostibus illatæ sunt clades,
„ dum longa pax militem negligẽtius incurio-
siusque

ſiuſque legit; dum honeſtiores quiq. ciuilia „ ſectantur officia; dum poſſeſſoribus addicti „ tyrones, per gratiam aut diſſimulationẽ pro- „ bantur, taleſq. ſociantur armis, quales domi- „ ni habere faſtidiunt. A magnis ergo viris ma- „ gna diligentia idoneos eligi conuenit iunio- „ res. Sed huius rei vſum, diſſimulatio longæ „ ſecuritatis aboleuit. Quem inuenias qui do- „ cere poſſit quod ipſe nõ didicit? Primi Lace- „ dęmonij, experimenta pugnarum de euenti- „ bus colligentes, rem militarem quæ virtute „ ſola vel certè felicitate creditur contineri, ad „ diſciplinæ peritiæq. ſtudia reuocarũt, ac ma- „ giſtros armorum iuuẽtutem ſuam, vſum va- „ rietatemq́. pugnandi præceperunt edocere. „ O viros ſumma admiratione laudandos! qui „ eam præcipuè artem ediſcere voluerunt, ſine „ qua aliæ artes eſſe non poſſunt. horũ ſequen- „ tes inſtituta Romani, Martij operis præcepta „ & vſu retinuerũt & litteris prodiderunt, &c. „

QVANTVM in prœliis Lacedęmoniorũ „ diſciplina profuerit (vt omittam cæteros) „ Xantippi declaratur exemplo: qui Attilium „ Regulum Romanumq. exercitum ſæpè vi- „ ctorem cum Carthaginienſibus, non virtute, „ ſed artis ferè ſolo auxilio proſtratis exerciti- „ bus cepit, ac domuit: vnoq́. cõgreſſu trium- „ phans bellum omne confecit. Nec minus „

K Hanni-

,, Hannibal petiturus Italiá, Lacedæmonium ,, doctorem quæsiuit armorum; cuius monitis ,, tot consules, tantasque legiones, inferior numero ac viribus interemit. ERGO QVI ,, DESIDERAT PACEM, PRÆPARET ,, BELLVM: QVI VICTORIAM CVPIT, MILITEM IMBVAT DILIGENTER: QVI SECVNDOS OPTAT EVENTVS, DIMICET ARTE, NON CASV. ,, NEMO PROVOCARE NEMO AVDET ,, OFFENDERE, QVEM INTELLIGIT ,, SVPERIOREM FORE SI PVGNET, &c.

,, Tempore hiemis de tegulis, & scandulis, ,, quæ si deessent, certè de cannis, vlua, & culmo, & porticus tegebãtur ad equites; & quædam veluti basilicæ ad pedites: in quibus tẽpestate, vel ventis aëre turbato, sub tecto armis erudiebatur exercitus. Ceteris autem hibernis diebus, si niues pluuiæque cessarent, ,, exerceri cogebantur in campo, ne intermissa ,, consuetudine, animi militum debilitarentur ,, & corpora. Siluá cædere, portare onera, transilire fossas, natare in mari siue flumine, gradu pleno ambulare vel currere, etiá armatos ,, cum sarcinis suis frequentissimè conuenit; vt ,, quotidiani laboris vsus in pace, difficilis non ,, videatur in bello. Siue ergo legio fuerit siue ,, auxilia; exerceantur assiduè. NAM QVEMADMODVM

ADMODVM BENE EXERCITATVS, „
MILES PROELIVM CVPIT, ITA FOR- „
MIDAT INDOCTVS. POSTREMO „
SCIENDVM EST IN PVGNA V- „
SVM AMPLIVS PRODESSE, QVAM „
VIRES. NAM SI DOCTRINA CES- „
SET ARMORVM, NIHIL PAGANVS „
DISTAT A MILITE. „

Omitto hic breuitatis cauſa multa, quæ variis in locis ad eandem rem pertinentia, ab eodem Vegetio præclarè dicuntur: & quemadmodum tyrones ad gradum militarem, & curſum & ad palum, & vſum natādi exerceri velit. præterea vt potius punctim quàm cæſim ferire, vt miſſilia deſtinato ictu, lapidem item iacere, arcu ſcienter vti, pondus graue portare, decurrere, ſeruare in acie ordinem, caſtra ſollerter munire diſcāt. quæ qui velit, apud eum videat: mihi hoc vnum quod ſequitur caput, epilogi cuiuſdam inſtar adieciſſe ſat erit.

In delectu atque exercitatione tyronum ſi „
quis diligens velit exiſtere, ad antiquam vir- „
tutis imitationem, facilè corroborare poterit „
exercitum. neq. enim degenerauit in homi- „
nibus Martius calor: nec effetæ ſunt terræ, „
quæ Lacedæmonios, quæ Athenienſes, quæ „
Tarſos, &c. progenuere. Sed longè ſecuritas „

„ pacis, homines partim ad delectationẽ otij,
„ partim ad ciuilia traduxit officia. ita cura
„ exercitij militaris, primò negligentiùs agi,
„ postea dissimulari, ad postremũ olim in obli-
„ uionẽ perducta cognoscitur. nec aliquis hoc
„ superiore ætate accidisse miretur, cùm post
„ primum Punicũ bellum, vigintiquatuor cir-
„ culis & quod excurrit annorum, pax ita Ro-
„ manos illos, vbiq. victores, otio & armorum
„ dissuetudine eneruauerit, vt secundo bello
„ Punico Hannibali pares esse nõ possent. Tot
„ itaq. consulibus, tot ducibus, tot exercitibus
„ amissis, tunc demum ad victoriam peruene-
„ runt, cùm vsum exercitiumq́. militare con-
„ discere potuerint. SEMPER ERGO LE-
„ GENDI ET EXERCENDI SVNT IV-
„ NIORES. VILIVS ENIM CONSTAT
„ ERVDIRE ARMIS SVOS, QVAM A-
„ LIENOS MERCEDE CONDVCERE.

Ex his vnius Vegetij scriptis, quibus omniũ historicorum consensus accedit, satis cõstare arbitror, quæ fuerit olim apud Romanos rei militaris disciplina, atq. institutio. Neque ea solùm Romanis fuit, sed & Persarum antè fuerat, & nonnulla etiam ex parte Macedonum & omnium deniq. populorum: qui claram nominis sui memoriá, ad posteros transmiserunt. Qua de re videat qui velit Xeno-

phontem;

›hontem, hominẽ rei bellicæ peritiſſimum;
]uæ ſcribat de Cyri maioris, in militibus le-
;endis,exercendiſq. ratione,ab ea quã modò
lixi Romanorum conſuetudine,haud longè
liuerſa. Quo quidẽ ille ita parato exercitu
›reui tẽpore, pænè totius Oriẽtis imperium
ibi adiunxit. Arrianus etiam,haud ignobilis
criptor, concionãtem in Macedones Alex-
ndrum eoſq. vt beneficiorum immemores
ccuſantẽ, his verbis inducit. Philippus pa- »
er vos errantes ac vagos,rerũ omniũ inopes, »
leroſq. etiam pellibus amictos paſtores, pro »
uibus cum Illyricis, Triballis, Thracibuſq. »
nitimis,continuè pugnabatis,in tutelam ac »
dem ſuam recepit; ex montibus aſperis in »
lana & culta deduxit; pro pellibus chlamy- »
es ornatas ferre dedit; armis inſtruxit; rem »
ıilitarem docuit; vt non magis locorũ mu- »
ımentis ac ſitu,cõtra finitimos,quã armis & »
irtute veſtra tuti eſſetis,&c. Quibus ex ver- »
is ſatis apparet, quibus primordiis iacta ſint
lius celebris rei militaris Macedonicæ fun-
amenta;nimirum ex hominibus agreſtibus,
ıontanis & paſtoribus. Sunt etiam iis, quæ
ıpradicta ſunt, conſentanea, quæ memoriæ
rodidit Diodorus Siculus. Philippus, inquit, »
onuerſus ad emendãdum militarẽ diſcipli- »
ã, curauit vt decẽtibus armis milites ſui in- »
 ſtructi

„ instructi essent, vt meditationibus bellicis
„ exercerētur. Excogitauit pręterea ordinē illũ
„ Phalangis, quæ Macedonum peculiaris fuit;
„ sumpto exemplo heroũ qui clypeos clypeis
„ coniungebant in bello Troiano. De his iam factis veteranis deq́. eorũ fortitudine vbi Alexandrum vrbem Halicarnassum oppugnãtem describit idem Diodorus ita meminit.

„ VETERANI Macedones, qui per totum
„ ætatis spatiũ, semper in rebus arduis, & peri-
„ culosis versati erant, & sub Philippo merētes
„ frequenter victoriã consecuti, ad summã for-
„ titudinē ita prouecti fuerãt, prudentia & rei
„ militaris cognitione, longè omnibus pręstan-
„ tes, tyronibus pugnã detrectantibus, amarissi-
„ mis verbis ignauia exprobrata; ipsi in vnum
„ coacti consertis simul clypeis, hostes, qui iam
„ se vicisse arbitrabantur, exceperunt; Ephial-
„ teque & multis aliis interfectis reliquos in
„ vrbem fugere compulerunt, &c.

Horum militum virtuti deuicti Oriētis & tanti imperij gloriam, Alexander acceptã retulit. Sed iam eosdē (quos supra dixi) obclamantes audire mihi videor, aliam fuisse illorum, aliam nostri temporis esse rationē: illa iá diu obsoleuisse: puerile ac nugatoriũ esse, vetustate sepulta, in lucem & vsum velle reuocare: debere nos nostri seculi sapientia conten-

contentos esse. Ego verò, etsi possum ostēdere, quod illis temporibus vtile & fructuosum fuerit, non minus vtile & accommodatū fore rebus nostris; tamen non agam multis rationibus cum iis, qui rationi non facilè videtur velle dare locū: sed ratiocinatione omissa ducam eos in rem præsentem, & veluti digito fontem cōmonstrabo. Rogabo itaq. ex istis, qui cùm ipsi nihil, quod opus sit facto, in mediū adferant, tamē ne nihil sapere videātur, alienis consiliis impensè detrectāt; Num militem Turcicū in militibus numerari patiantur? Ac credo equidem, qua sunt peruicacia, non facilè assensuros. sed tamen si dubitent, ego pro eis respondere non verebor; Eum qui tantum terroris toti terrarū orbi intulerit, quacunq. ingressus sit, tantā stragem fecerit, tantū trophæorum erexerit, iure militē censeri. rogabo deinceps, hic miles, quomodo in militiā legatur, quomodo instituatur. Quod si se scire negabunt, dicā quæ ipse præsens vidi, quæ meo periculo didici. Militem Turcicum, nihil aliud esse, quàm hominē ita natum, ita lectū, ita informatū, & exercitatum, vt paullò antè de Romanis dixi, & à nobis contendo fieri oportere. nisi quòd hic, aliquanto deteriore cōditione est. nam quod ad militē attinet, qui ituro in expeditionem

 Tur-

Turcarum principi, vltro se offert ac nomen dat,quē Alcangiā vocāt, ei apud Turcas exiguus honor est. Is miles habetur in pretio,qui perpetuo eius principis stipēdio meret;quiq. certo iudicio ac ratione in eius principis legiones prętorianas relatus est. Cuius deligēdi hæc fere ratio est. Mittit quotannis Turcarū princeps certos homines in diuersas prouincias qui de pueris è Christianis hominibus natis,tertium aut quartum quemq. poscant. Horum puerorū gregibus Constātinopolim perductis,qui liberaliore sunt aspectu,aut ingenij maiorem indolem præ se ferunt, ipsius Principis,aut Bassarū,aut aliorū Satraparum, domesticis vsibus applicātur. Reliqui perducūtur in locū; in quem magna omnis generis hominum multitudo, præsertim rusticanorum,confluxit. Hi de istis pueris,ab eo qui ei negocio pręest,quos visum est, deposcunt. Ille,accepto nummo aureo, puerū petenti tradit; prius nomine eius, patria, & conditione pueri,item annis,signisq. quibus per omnem ętatē dignosci possit,in publicas tabulas relatis. Sic illi liberum est,seu rusticus sit siue vrbanus,puerum trans mare in Asiam seu quocunq. terrarū velit, vbi domicilium habeat, abducere: vbi assiduè, labore atq. opere eū vt mancipiū exerceat. Puero cibaria præbētur,

panis,

anis,& aqua;& interdum,loco obſonij,pul-
s aliquid, aut fructuũ, aut herbarũ. veſtitus
ıppeditatur , quo ſe aduerſus cæli iniuriam
ıeri vtcunq. poſſit. Ad hæc diſciplina & re-
gione Mahumetana inſtituitur. Ita delicia-
ı neſcius, procul à propinquorũ blãditiis in
ırum robuſtum & cuiuis labori ferendo pa-
:m adoleſcit. Hic,cùm eſt opus, ab illo fidu-
ario hero repoſcitur , & ad rem militarem
'aducitur. atq. ex hoc veluti ſeminario, di-
ıinutis Gianizarorũ legionibus,ſupplemen-
ı ſubrogatur. Ad Gianizaros reſcriptus, pri-
ıo meret menſtruo ſtipẽdio; paulò plus mi-
ıs,vnius ducati cũ dimidio. Id enim militi
ouitio, & rudi ſatis eſſe cenſent. Sed tamen
: quid victus neceſſitati deſit,cũ ea decuria,
cuius contuberniũ adſcitus eſt, gratis cibũ
ıpit ; ea conditione , vt à culina reliquoque
ıiniſterio,toti ei decuriæ ſeruiat.Sed eũ rur-
s,qui eſt eius decuriæ armorũ peritiſſimus,
'æceptis militaribus erudit, quotidianaque
:ercitatione,arma ſciẽter tractare docet. ita
bur,laboris patientiam, & vſum armorum
leptus tyro , necdum tamẽ ſuis cõtuberna-
ous, honore neq. ſtipendio par , vnã in ſola
rtute,ſe illis æquandi, ſpem habet: vtpotè,
militiæ quæ prima ſe obtulerit , tale ſpeci-
en de ſe dederit , vt dignus iudicetur , qui
tyro-

tyrocinio exẽptus, honoris gradu & ſtipendij magnitudine, reliquis Gianizaris par habeatur. Qua quidẽ ſpe pleriq. tyrones impulſi, multa præclarè audent, & fortitudine cum veteranis certant: itaq. ampliore honeſtãtur ſtipendio, quod quatuor ducatorum in Gianizaro ſummũ eſt. Quem tamen ſi virtus, ac merita, ad altiorem locum vocent, aut ordinibus inter ſuos ducẽdis præficitur, aut equitibus prætorianis, quos Spahias vocãt, adſcribitur. Qui ſuperſunt ex iis pueris, quos ſupra dixi, Conſtãtinopoli variis operibus exercentur. Itaque ſæpe videas c c. aut c c c. purgare areã, amoliri rudera, ferre lapides aut tigna, aut alia onera. otium nulli permiſſum, nec cui victus gratis cõſtat. Hi ſimiliter poſtquam adoleuerunt, aut in terreſtres aut in maritimas copias transferuntur. Et qui in principis aulam ſeruitiumq́. lecti ſunt, ferè euadunt in viros primarios, maximiſq́. muneribus, vt cuiuſq. aut ſors aut mores tulerunt, præponuntur. ex his ſupremi Gianizarorum duces, claſſium præfecti, Bellerbeghi atq. ipſi denique Baſſæ Viſirij, deliguntur. his etiam in matrimonium ipſius Principis filiæ collocantur. Quibus me ſatis planum feciſſe arbitror, qui ſit ortus, delectus, diſciplina, atque educatio, iſtius toto terrarum orbe tãtopere formidati

militis

militis Turcici. Neq. tamen negauero, patêre item alios ad ordinem militarem aditus: sed hæc ratio atq. via, inter illos vsitatissima est. nam quandoq. etiam militem legunt ex is pueris, aut adolescentibus, quos excursionibus, aut bello nobis indicto captos, intra claustra domosque, quas serraglia vocant, multos annos inclusos habuerunt. In quibus posteaquàm omnem memoriam, sensumq. patriæ & rerum nostrarum, ac præsertim religionis deposuisse, atq. in ludis, cùm Arabicarum literarum, tum armorũ Turcicorum, sub præceptoribus Eunuchis, satis magnos progressus fecisse vidẽtur, eos demum septis illis emissos, cælo restituunt, & ad ea rei militaris munera traducunt ad quæ maximè videntur idonei. Bassarum quoq. atq. aliorum purpuratorum serui, bello vel alia ratione quæsiti, in numerum militum sępè reponuntur. Nec tamen ex his, quos dixi, quisquam sine certo discrimine, iudicioq. recipitur. sed explorata prius vniuscuiusq. corporis, atque animi firmitate, vt tueri eum locũ posse existimetur cui sit ascriptus. In quo sanè sæpenumerò sum admiratus vim disciplinæ atq. institutionis Turcicæ, cùm viderem, homines apud nos contemptos, & abiectos paucis annis tantum profecisse; apud istos, nõ modò

vt

vt gregarij militis nomen egregiè ſuſtinerēt, verùm etiam, omnium Turcarum iudicio, digni haberentur, quorum diſciplina alij, militiæ rudimentis imbuerentur. Fiebat enim nonnunquā, vt cùm animi cauſa, de feneſtra in publicum proſpicerem, aſſidentesq; Turcæ, quoſdam mihi cōmonſtrarent, quos propter egregium armorū vſum, tyronibus inſtituendis pręfectos dicerent. Rogabā qua gente aut qua natione eſſent oriūdi. nam qui inter eos armorum opinione tantoperè excellerent, neſcio quos Parthos, Bactrianos aut Maſſagetas cogitatione mihi fingebam. Sed audiebam, hunc eſſe Hungarum, illum Croatam, tertium Germanum. mirabar equidem. verumtamen hanc tantā præſtātiam, ex vſu armorū, quæ apud nos tractaſſent, quòd nobili loco nati, quòd liberaliter inſtituti, quòd militaſſent, proficiſci ſuſpicabar. Pergebā quærere, num ſcirent, quem illi apud nos locum tenuiſſent, quódve genus vitæ ſecuti fuiſſent. illi cùm aliquantiſper cogitaſſent, in memoriam venire ſibi aiebāt: hunc ſolitum dicere ſe neſcio cuius coqui fuiſſe puerum; alterum ſe vitæ monaſticæ initiatum: illum verò cauponi promendo vino locaſſe operas. eoſque belli, vel induciarum tempore, interceptos, atq. in reliqua præda, Conſtātinopolim perductos,

ductos, in istius vel illius Bassæ familiam peruenisse. Hîc ego etiã magis admirans, & quinam, inquam, fieri potuit, vt isti euaderent in tantos bellatores? commemorabant dominos quibus illi obtigissent, domi habuisse viros insignes magno iudicio scientiaq. armorum præditos; quibus (cùm eos tum ex corporis tum ex animi signis, dignos iudicassent quibus operam impenderẽt) in disciplinam traditi essent. Sub quibus breui tẽpore, tantum profecissent, vt omnes ęquales longè superarent, & non obscurã futurę virtutis spem de se darent. secuta deinde fuisse bella, in quibus nauata strenuè opera, eximiæ fortitudinis ab omnibus laudem, ac testimonium reportassent. hinc ad tantam auctoritatẽ peruenisse. Quum hæc audirem; afficiebar non mediocri dolore, nostros mores ab hac Turcarum consuetudine tantum differre; hanc illis rationem inuidebam. habent enim hoc omnino Turcæ, vt hominẽ nacti egregium, tanquam adepti rem preciosam, vehemẽter gaudeant, neq. in eo excolendo quicquam laboris aut studij prætermittant: præsertim si ad rem militarem idoneum esse cognouerint. Nostra longè diuersa est ratio. nam nos quidem si quem bonum canem, accipitrem, aut equum sumus nacti, valde lætamur, neq.

vlli rei parcimus, dum illum ad summam in suo genere perfectioné perducamus. In homine verò si quem præclara indole nancisci contigerit, non perinde elaboramus; neque eius institutionem, ad nos magnopere pertinere existimamus. Ac nos quidem ex equo, cane, atque accipitre bellè assuefactis, varias oblectationes; multiplicemq́. vsum capimus: sed Turcæ ex homine bonis moribus informato tanto maiorem, quanto reliquis animantibus, natura hominis præstãtior est atq. excellentior. Iam verò ex iis, quæ hactenus dicta sunt, satis constare arbitror, nõ nouum neq. inauditũ esse, quod de milite certo cum iudicio diligendo instituendoq́. contendo; sed cum ab ipsis Romanis, tum à ceteris gentibus, quæ imperia tenuerunt, aut armorum laude floruerũt, vsurpatum; neq. rursus adeo obsoletum, aut à nostræ ætatis moribus tam remotum, vt ad vsum nostrum reuocari non possit: quandoquidem experiamur quotidie, quid exculta tali disciplina Turcorum arma valeant, modò ne nos pigeat, rei adeò necessariæ ab illis partem mutuari; quando illos tam multa, quę ex vsu suo essent, de nobis sumere non puduerit. Quod si fecerimus; faxim profectò, vt breui cognoscamus non minus ad salutem, nobis bonam disciplinam

valere,

valere, quàm hactenus ad nostrá perniciem valuisse senserimus. Quę quidē vna restat, in hac periculosissima tēpestate veluti anchora sacra, qua afflictæ Reipub. nostræ pænè naufragam nauē retinere, iugū à ceruicibus, cædē à capitib⁹ nostris depellere queamus. Vnaquæq. res qua ratione acquiritur, eadē stabilitur & cōseruatur: vt regna atq. imperia virtute militari, beneq́. instituti exercitus viribus quæruntur, eadem etiam ratione conseruantur. si tollas arma, remoueas militem, disciplinā negligas: mox aut per se regnū concidet, aut in prædā cedet finitimis. Ad regni maiestatem conseruandam, non tam diadema, aut sceptrum prodest, quàm ferrum. frustra illo caput ornes, hoc dexteram, nisi gladio accinctum sit latus: nisi ferro muniatur, debile ac mancum fuerit omne imperium. neq. vlla vnquā diuturna potestas erit, quam arma non tutentur. Sed arma dico, non falso nitore, specieq́. fallentia, sed vera, sed solida, sed omni vitio expurgata. Quicquid corruptum est, atq. à sua perfectione degenerauit; aut minimum adfert vtilitatis, aut non modò nihil prodest, verùm etiam nocet. quamdiu arma Romana, militari disciplina viguerunt; extremæ tum quæque orbis terrarum oræ, eorum legionibus patuerunt: sed postquàm

quam disciplina corrumpi, virtusq. militum, neglectis veterib⁹ institutis, remolliri cœpit; nō modò maxima imperij pars amissa, sed ne ipsius quidē vrbis Romæ mœnia suo præsidio Quirites à cæde direptioneq. incolumes præstiterūt. Itaq. tunc illa gentium omnium caput ac princeps ciuitas, cunctis nationibus prædæ aut ludibrio fuit, non secus sua spolia atq. exuuias repetentibus, quàm ab illo graculo Æsopico ceteræ aues suas plumas. Nobis verò eò minus tergiuersandi occasio datur, quò mortiferum vulnus nobis propinquius iminet; quò magis viscera nostra, hostium telis nuda patēt: nec vlla nobis præter hanc vnam, ad spem salutis, via proponitur; quàm superatis & perruptis quibuscunque impedimentis, si quicquam nobis rerum nostrarum carum est, sine dubitatione persequi debemus. Est vbi Respub. moderatori, propter rei nouitatem, propter præsentis seculi mores, propter ciuium captum & ingenium, aliasque item manifestas difficultates, ab eo quod erat rectissimum, nonnihil interdum deflectere liceat. at in huiusmodi angustiis deprehensis, vbi apertissimum communis salutis præcipitium ante oculos positum sit, constanti animo, per eam semitam quæ sola ad arcem & præsidium patet enitēdum.

iis populis quibus adhuc longæ sunt spes, quòd ab hoc hoste procul disiuncti sunt, licet quibusuis, vel linteis, si velint, armis, corpus tegere, aduersus tela quæ nondú ad eos pertinere possunt. Nobis, qui intra hostilis teli iactum versamur, vel qui cum hoste potius iam ad manus & gladios venimus, non nisi probatissimis & firmiss. armis, salutis nostræ tutela committenda. Sed non deerunt, quibus hic nostrarum virium apparatus, tenuior neq. satis idoneus videbitur, qui tantis Turcarum opibus atq. potentiæ opponatur. quibus respondeo à me id agi, vt solida perennis exercitus fundamenta iaciantur: iisq. semel constitutis, in reliquo ædificio construendo, non multum fore negocij, polliceri. his enim initijs positis, quicquid accesserit auxiliorú, mox iusti exercitus corpus efficiet. Accessura autē impensius auxilia, vbi iam nos nobis de non contemnendo præsidio prospexisse, paratísque in hostem copiis, excubare, longè latéque fama dissipauerit; clarius est, quàm vt multis demonstrare sit opus. etenim natura pæne ipsa, nos iis conciliat quos armis atq. animis ad quemcumq. fortunæ motum conatúmque paratos videmus. contrà verò ab eorum beneuolentia nos reuocat, quos inermes imbellésque cuicumque obnoxios iniu-

L riæ ani-

riæ animaduertimus. Itaque præclarè Xenophon, vt reliqua omnia, eos qui ſemper in promtu & expedita habeant arma, hoc conſequi dixit, vt amicos habeant multos, inimicos nullos. Siquidem ad eorũ amicitiam, qui poſſint prodeſſe omnes libenter accedere, tanquam ad arcem, vbi rebus ſuis, dubiis temporibus, perfugium paratum ſit: quemadmodum ex altera parte, inimicum habere nemo velit, quẽ ita ſemper inſtructum & paratum norit, vt cùm velit nocere, poſſit. Qua ratione fit, vt dum ceſſamus ipſi, neque quicquam conamur, dum haſtas abiicere, ac de noſtra ſalute deſperare videmur, atque ex aliena tantum ope pendemus; omnes propemodum nõ modò vicinitatis, ſed etiam ſanguinis neceſſitudine nobiſcum iuncti, nos contemnant & deſerant: ad armatum verò & ſibi præſidentem hoſtem, etiam illi ſeſe aggregent, quos ſi nihil aliud, certè diuerſiſſima religionis ratio, retraxiſſe debebat.
Tanta vis eſt expeditorum armorum. Quod itaque felix & fauſtum ſit in DEI omnipotentis nomine, eamus ad ſaga, capeſſamus arma; eo quidem animo quo decet, contra tantum hoſtem. ipſi primi armipotentis Mineruæ ſacris initiemur; eiuſque ſtudiis nos totos deuoueamus. primi manum adhibeamus

mus ſtiuæ, & noſtro pro viribus fungamur officio. Deus mox conantibus aderit, neque deerunt cùm vicinorum tum neceſſariorum auxilia, vbi nos nobis non deeſſe cognorint. Non conquieſcamus donec, vt minimum (quod exempli cauſa dictum velim) præter ordinaria præſidia ad XII. milia peditũ (nam de equitatu dicemus aliâs) ex noſtris popularibus delecta, probè armata, exercitáque, habeamus. hic animus & hoc inſtitutũ noſtrum non modò vicinorũ & neceſſariorum noſtrorum, verùm etiam alienorum inſperata auxilia, cùm res poſcet, conciliabit & adiunget. Quòd ſi quandoque nos omnia deſtituant, his tamen copiis, & æſtatis tempore munitionibus incluſi, hoſtium impetũ reprimere, & hieme ita in eorum fines incurrere poterimus, vt laceſſiuiſſe illos pæniteat, atque inducias, quas vix nunc à ſe redimi patiuntur, cùm petant vltro, tum multò, quàm fert eorum conſuetudo, ſeruent diligentius. Nunc quicquid increpuerit trepidare cogimur, & ſi præſidia noſtra laborent, aut nec-opinata aliqua vis ſubitam opẽ requirat, nihil habemus, quo vel noſtris ſubſidio ire, vel hoſtium impreſſionem morari ſaltem, & retardare queamus. Sed hæc (dicendum eſt enim tanta de re ſæpius) ſtudium quoddam eximium &

singulare desiderant; neque verò alibi non modò cogitationum, sed nec delectationum nostrarum maiorem partem rectius collocauerimus, neque vlla ex re laudem iustius quæsiuerimus, quàm si nostras copias, indies virtute & disciplina magis magisque proficere & coalescere videamus. Placeant sibi alij auratis tectis, alij exquisitis hortorum amænitatibus delectentur: ornaméta domus alij signa, tabulas & plurimum lautæ supellectilis ostentent: Nobis hæc pacis decora, hæc belli præsidia faciant animos; his nos amicis, qui ad nos diuerterint, venditemus; his gloriemur. quid enim præclari hospitis oculis possit esse gratius, quàm videre tãtum selectæ iuuentutis numerũ, armis fulgentem, robore & velocitate prę̨stãtem, sclopeto, hasta, gladio, & quocunque teli genere, pulcherrimè decertantem, ad omnes præfectorum nutus, quacunque se circumagentem, versantemq.: denique summa vultus atque animi alacritate hostem, & prœlium deposcentem? Huiusmodi iuuentutem, imperij spem ac fundamentum, videlicet Gianizaros, non immeritò Turcarum Princeps, filios suos vocat. Memorant Philosopæmenem, quem Græcorum Imperatorum vltimum dixerunt, cùm videret antiquam Gręcorum

corum rei bellicæ laudem, per ignauiam, & diſciplinæ militaris neglectum ſeneſcētem, breui intermoriturum, atque ei rei, vt patriæ amans ciuis inprimis ſubuentum cuperet; haud paruum nobiliſs. iuuentutis comitatum ſibi aſciuiſſe, quam belli artibus inſtitueret: Quumq́ue aliquado cum hoc iuuenum globo, militari veſtitu decenter ornato, in quoddam Græciæ theatrum, multitudine hominum refertū, introiiſſet; magnum illi ab vniuerſo illo populo plauſum datum, ſummiſq́ue exceptum laudibus. Cuius quidem plauſus is ſenſus fuit, quòd ille populus intelligebat, quid ei ciui deberetur, qui patriæ gloriam quantum in ſe eſſet, ab interitu reuocaret, & iuuentutem ad militare decus, virtutemq́ue capeſſendam, excitaret. Nos quoque quis dubitet quin Diis hominibuſq́ue approbantibus, ſummo totius populi Chriſtiani applauſu, communis ſalutis cauſam ſimus ſuſcepturi, labentemq́ue rei militaris laudem, in priſtinam dignitatem vindicaturi. Sed non ero longior, & finem faciam, ſi prius eò paucis me retulero vnde hæc defluxit oratio: Si monuero & inclamauero, ſi obteſtatus fuero, vt in tanto periculo, quanto poſt orbem terrarū conditum, nulla vnquam gens verſata eſt, ab eo, cui in-

dormiuiſſe videmur veterno, aliquando excitemur, Reique pub. ad exitium ruenti ſuccurramus: has ſedes, hoc nomen, hæc decora, tanta cum laude à maioribus noſtris parta & nobis tradita, conſeruata velimus. Conſeruandi autẽ vnicam eſſe rationẽ, ſi aduerſus vim, ad vim & arma conuertamur; arma verò, non fortuita neque tumultuaria, nec procul quæſita, ſed noſtra, ſed expedita, ſed magno iudicio magnaque ratione delecta, exculta & inſtituta. Nihil poſtremò nobis debere videri tanti ſciamus, quod vt huc perueniatur, non cupidè ſubeamus; exemplo eorum qui loco parum munito formidoloſa premuntur obſidione, qui cùm iam iamque in hoſtis poteſtatem venturos ſe videant, omniaque extremæ crudelitatis exempla ab inſolenti victore timeant, ad eum repellendum, nihil non perpetiuntur & faciunt: neque quicquam graue ſibi ducunt, neque vlli rei parcunt, modò ſummæ rerum & publicæ ſaluti conſulant. Quòd ſi ſecus ſtatuerimus, nobiſque & reipub. per ignauiã aut mentis errorem, defuerimus; relictum iri aliud nihil, quàm aut migremus in alias terras, quod multi ſæpe fecerunt populi, vicinorum iniuria coacti, auitiſque poſſeſſionibus hoſti pro victoriæ cumulo relictis, eius

imma-

immanitatem fuga declinemus, aut certè ad vnum pereamus omnes. Sed migremus potius (ſi adeò in nobis omnis obſoleuit virtus) bonaque noſtra, agros, tecta, lares hoſtis ante poſſideat, quàm corpora; quàm ſanguinem noſtrum hauriat; quàm liberorum, & coniugum pudori fœdiſſimè illudat, & (vt vno verbo dicam) potius quàm eam rerum omnium indignitatẽ videamus, quam tot Aſiæ, Africę, atque Europæ populi, ab Orientis regionibus ad noſtros vſque fines, maiore terrarum, quàm temporum interuallo, ſubierunt. Nam cùm iiſdem nos quibus illi veſtigiis, ad exitium præcipitemus, ſitque idem prorſus rerum noſtrarum, qui fuit illorum, antequam perirent, ſtatus, idem in cauſa pari nos exitus manet. Sed cur migremus? militemus potius, & quæ nobis ſalutis ſubſidia largiſſima manu Deus benignè ſuppeditat, alacres & grati ſuſcipiamus. Nos ad arma in quibus poſt Deum ſpes vna ſalutis ſupereſt, ingentibus animis atque ita conuertamus & virtute noſtra & magnitudine periculi, vt exitio quod nobis impendet dignum eſt.

FINIS.